

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

FİKİR ve SANAT ESERLERİ KANUNU KAPSAMINDAKİ HAKLARIN DEVRİ

HAZIRLAYAN
ÜNSAL EŞBER GÜZEL

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. M. REFİK KORKUSUZ

DİYARBAKIR
2009

ÖZET

Fikri Mülkiyet hukuku tarihte, farklı yaklaşımla açılırlarla günümüze ulaşmıştır. Modern dünyada, eser sahibinin eseri üzerinde bir çok hakkının bulunduğu ve bu haklarını dilediği gibi kullanma ve koruma yetkilerinin olduğu kabul edilmektedir. Bu konuda uluslar arası bir çok hukuki düzenleme bulunmakla birlikte, Türkiye’ de ise F.S.E.K. (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu) mevcuttur. F.S.E.K. kapsamında, eser sahibine eseri oluşturan kişi olması dolayısıyla bir çok hak ve yetki tanınmış, eser kanun tarafından çok güçlü bir koruma altına alınmıştır. F.S.E.K., eser sahibine eseri üzerinde eseri kamuya sunma, eser sahibinin adını belirtme, eserde değişiklik yapılmasını yasaklama ve eserin malik ve zilyedine karşı haklar olmak üzere manevi haklar ve işleme, çoğaltma, yayma, temsil, umuma iletim ve pay ve takip hakları olmak üzere de mali haklar tanımıştır.

Manevi haklar, eser sahibinin kişiliğinden doğan, devredilemeyen, vazgeçilemeyen haklardır. Bu hakların ancak kullanım yetkileri devredilebilir. Mali haklar ise, eser sahibinin eseri üzerinden iktisadi edinim sağlamasına yönelik haklardır. Bu hakların devredilebilmesi, miras yoluyla intikale, hacize ve rehine konu olabilmesi mümkündür. Ancak bu durumda dahi, asıl eser sahibinin manevi hakları koruma altında kalmaktadır. Eser üzerindeki hakların devri bakımından, miras ayırık bir durum teşkil etmektedir. Çünkü, murisler hakları devralan kişilere göre eser üzerinde daha farklı yetki ve haklara sahip olmaktadır.

Eser sahibinin, eseri üzerindeki hakları devredebilmesi ise kendiliğinden miras yoluyla intikal sonucu veya sağlar arası hukuki işlemler olan devir sözleşmesi, lisans (ruhsat) sözleşmesi ve ölüme bağlı tasarruflar olan vasiyet ve miras sözleşmeleri ile mümkündür.

ABSTRACT

The intellectual property law, have reached today with in terms of different approaches. Now in modern world, it is considered that there are a lot of rights on the owner's work and authorities to any use and protect. In this regard, a lot of international legal regulations exist, in Turkey the COAW (Code of Opinion and Art Works) is available. On COAW coverage, so many rights and privileges are recognized to the owner who creates work and the work is protected strongly. Spritual rights on work that, offer to the public, specify the name of owner, prohibit the modify on work, the rights against owner and user, and financial rights that, processing, replication, spread, representaition, transmission to public, share and follow-up are recognized to the owner by COAW.

Spritual rights are rights that, arising from personality of the work owner, can not be transferred and can not be abandoned. But authority of using these rights can be transferred. Financial rights are rights that, to provide economic acquisition for work owner over the work. These rights can be transferred, can be transited by inheritance, can be garnished and pledged. However, even in this case, the actual work owner's spritual rights are stil under protection. For transfer of rights on work, inheritance represents a case apart. Because, the heirs will have different powers and rights than the users of rights.

The transfer of work owner's rights over the work is possible, itself by inheritance tarnsition or by processes of the transfer agreement, the license agreement, the testamentary disposition and the heritage agreement.

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**FİKİR ve SANAT ESERLERİ KANUNU
KAPSAMINDAKİ HAKLARIN DEVRİ**

Hazırlayan
ÜNSAL EŞBER GÜZEL

Tez Danışmanı
Doç. Dr. M. Refik KORKUSUZ

Bu çalışma jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Sınavı Tarihi: 29.06.2009

Tez Sınavı Jürisi

Başkan: Doç Dr. M. Refik KORKUSUZ

Üye: Doç Dr. Recep GÜLŞEN

Üye: Yrd. Doç Dr. Nihat TAŞDELEN

ÖNSÖZ

Sanayi toplumunun bilgi toplumuna dönüşümünü artık tamamladığı günümüzde, bilgi ve bilginin ürünleri temel alınarak bir yaşam tarzı belirlenmiş, bu bağlamda fikirler önem kazanmış, fikirler sonucu ortaya çıkan fikri ürünler yaşamın her anında var olmaya başlamıştır. Yaşamlarımızın bu kadar içinde yer alan fikri ürünlerin belli kurallarla düzenlenmesi gerektiği açıktır. Bu yönde uluslar arası bir çok düzenlemeye paralel olarak Türkiye’ de Telif Hakkı Kanunundan sonra daha çağdaş hukuk normlarına sahip olan F.S.E.K. (Fikir ve Sanata Eserleri Kanunu) çıkarılmıştır.

F.S.E.K. kapsamında eser sahiplerine eserleri üzerinde hak ve yetkiler tanınmış, bu hak ve yetkilerin hukuken korunması sağlanmıştır. F.S.E.K. kapsamı toplumun yalnızca bir bölümünü değil tamamını ilgilendirmektedir. Zira, hemen herkes fikri ürün ve eserlerle temas halindedir. Bu nedenle bu konuya hakim olan Fikri Mülkiyet Hukuku son yıllarda çok önem kazanmış, bir çok hukuk fakültesinde zorunlu ders olarak okutulmaya başlanmıştır.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında tercih ettiğim tez konusu olarak hazırladığım bu çalışmada, “F.S.E.K. Kapsamındaki Hakların Devri” ni inceleme konusu yapmış bulunmaktayım. Her ne kadar son yıllarda gelişmekte olsa da, hala yeterli kaynağa sahip olmayan bu hukuk dalında, yine de ulaşılabilecek en temel kaynaklara ulaşarak çalışmamı tamamlamaya gayret gösterdim.

İleride daha da önem kazanacak olan Fikri Mülkiyet Hukuku dalında hazırladığım bu çalışmada, öncelikle böylesine çağdaş ve güncel bir tez konusunu seçmemde bana destek ve tavsiyelerinden ve tabii ki çok değerli yardımlarından dolayı tez danışmanım olan sayın hocam Doç. Dr. M. Refik KORKUSUZ’ a sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Ayrıca bu çalışmanın zorlu hazırlanma sürecinde bana hep destek ve yardımlarda bulunan çok değerli babam Prof. Dr. Kahraman Gündüz GÜZEL’ e, sevgili annem Mehbare GÜZEL’ e ve Ankara ilinden kaynak temininde bana çok yardımcı olan ablam Ruken KUBİLAY’ a çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

İÇİNDEKİLER	I
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİKİR ve SANAT ESERLERİ, TARİHSEL GELİŞİMİ, KAVRAMI, ÖZELLİKLERİ, ESER TÜRLERİ VE ESER SAHİBİ

I. TERİM SORUNU ve TARİHSEL GELİŞİMİ.....	4
A. FİKRİ MÜLKİYET KAVRAMI VE TERİM SORUNU.....	4
B. TARİHSEL GELİŞİM.....	5
1. Dünyadaki Gelişmeler.....	5
2. Türkiye’deki Gelişmeler.....	8
II. FİKİR ve SANAT ESERLERİ KAVRAMI ve ÖZELLİKLERİ.....	8
A. FİKİR ve SANAT ESERLERİ HUKUKU TEMELİNDE ‘ESER’ KAVRAMI.....	9
1. Genel Olarak.....	9
2. F.S.E.K.’e Göre Eser Kavramının Unsurları.....	10
a. Esasa İlişkin Şart (Sahibinin Hususiyetini Taşımak).....	11
b. Şekle İlişkin Şart (Kanunda Belirtilen Eser Türlerinden Olması).....	12
B. FİKİR ve SANAT ESERLERİNİN ÖZELLİKLERİ.....	13
III. FİKİR ve SANAT ESERLERİ KANUNUNDA ESER TÜRLERİ.....	13
A. İLİM VE EDEBİYAT ESERLERİ.....	14
1. Herhangi Bir Şekilde Dil ve Yazı ile İfade Olunan Eserler, Bilgisayar Programları ve Bunların Hazırlık Tasarımları.....	14
2. Sözsüz Sahne Eserleri.....	15
3. Bedii (Sanatsal Değer) Vasfı Bulunmayan Bilimsel ve Teknik Resim, Fotoğraf Eserleri, Haritalar, Kroki ve Benzeri Eserler.....	16
B. MUSİKİ ESERLERİ.....	16
C. GÜZEL SANAT ESERLERİ.....	17

D. SİNEMA ESERLERİ.....	19
E. İŞLENMELER ve DERLENMELER.....	20
IV. ESER SAHİBİ.....	23
A. GENEL OLARAK.....	23
B. ESERİ MEYDANA GETİRENİN ESER SAHİPLİĞİ.....	24
1. Genel Olarak.....	24
2. Tek Kişinin Eser Sahipliği.....	24
3. Birden Çok Kişinin Eser Sahipliği.....	24
a. İştirak Halinde Eser Sahipliği.....	25
b. Müşterek Eser Sahipliği.....	27
c. Sinema Eseri Sahipliği.....	28
C. BAŞKASININ MEYDANA GETİRDİĞİ ESER ÜZERİNDE SAHİPLİK.....	28
1. İşveren ve Tüzel Kişiler.....	29
2. Yayımlayıcılar ve Yapımcılar.....	31
D. ESER SAHİPLİĞİ HAKKINDA KARİNELER.....	32
1. Sahibinin Adı Belirtilen Eserlerde.....	32
2. Sahibinin Adı Belirtilmeyen Eserlerde.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK HAKLAR, FİKRİ HAKLAR, FİKİR ve SANAT ESERLERİ ÜZERİNDEKİ MANEVİ HAKLAR ve BU HAKLARIN DEVREDİLEBİLİRLİĞİ ve MİRAS YOLUYLA İNTİKALİ

I. GENEL OLARAK HAKLAR ve SINIFLANDIRILMASI.....	34
A. GENEL OLARAK HAK KAVRAMI.....	34
B. HAKLARIN SINIFLANDIRILMASI ve ÖZELLİKLERİ.....	35
1. Konularına Göre.....	35
a. Malvarlığı Hakları.....	35
b. Şahıs Varlığı Hakları.....	36
2. Mahiyetlerine Göre.....	36
a. Mutlak Haklar.....	36

b. Nispi Haklar.....	37
3. Devredilebilmelerine Göre.....	37
a. Devredilebilen Haklar (Kişiyeye Bağlı Olmayan Haklar).....	37
b. Devredilemeyen Haklar (Kişiyeye Bağlı Haklar).....	38
4. Amaçlarına Göre.....	38
a. Yenilik Doğuran Haklar.....	38
b. Alelade Haklar.....	39
5. Bağlılıklarına Göre.....	39
C. FİKRİ (ESER ÜZERİNDEKİ) HAKLAR.....	39
1. Eser Üzerindeki Hakkın Niteliğini Açıklayan Teoriler.....	40
a. Fikri Mülkiyet Teorisi.....	40
b. Kişilik Hakkı ve Malvarlığı Hakkı Teorileri.....	41
c. Tekçi ve İkici Teori.....	42
d. Eser Sahipliği Teorisi.....	42
2. Eser Üzerindeki Hakkın Hukuki Düzenlemedeki Yeri, Konusu,	
Özellikleri.....	43
a. Eser Üzerindeki Hakkın Hukuki Düzenlemedeki Yeri.....	43
b. Eser Üzerindeki Hakkın Konusu ve Kapsamı.....	45
c. Eser Üzerindeki Hakkın Özellikleri.....	46
II. ESER ÜZERİNDEKİ MANEVİ HAKLAR ve BU HAKLARIN	
DEVREDİLEBİLİRLİĞİ.....	47
A. MANEVİ HAKLAR.....	47
1. Eser Üzerindeki Manevi Hakların Özellikleri.....	48
2. Eser Üzerindeki Manevi Hakların Türleri.....	49
a. Eseri Kamuya Sunma Hakkı.....	49
aa. Genel Olarak.....	49
bb. Kapsam ve Devredilebilirlik.....	50
aaa. Eseri Kamuya Sunup Sunmama Yetkisi.....	51
bbb. Eserin Kamuya Sunulma Zamanını Belirleme Yetkisi.....	53
ccc. Eserin Kamuya Sunulma Tarzını Belirleme Yetkisi.....	53
ddd. Eserin Muhtevası Hakkında Bilgi Verme Yetkisi.....	54
eee. Eserin Kamuya Sunulma Yetkisini Menetme Yetkisi.....	55

b. Eser Sahibinin Adını Belirtme Hakkı.....	55
aa. Genel Olarak.....	55
bb. Kapsam ve Devredilebilirlik.....	56
c. Eserde Değişiklik Yapılmasını Yasaklama Hakkı.....	60
aa. Genel Olarak.....	60
bb. Kapsam ve Devredilebilirlik.....	61
d. Eser Sahibinin Malik ve Zilyede Karşı Hakları.....	63
aa. Genel Olarak.....	63
bb. Kapsam ve Devredilebilirlik.....	64
B. ESER ÜZERİNDEKİ MANEVİ HAKLARIN MİRAS YOLUYLA	
İNTİKALİ	67
1. İntikal Kavramı	67
2. Eserden Doğan Manevi Hakların Miras Yoluyla İntikali	68
3. Eserden Doğan Manevi Hakları Kullanma Yetkisinin Miras Yoluyla	
İntikali	70
4. Eserden Doğan Manevi Hakları Kullanma Yetkisine Sahip Kişiler	71
a. F.S.E.K. mad.19/1 ile Belirtilen Şahıslar	71
b. Mali Hak Sahipleri (F.S.E.K. mad.19/3)	72
c. Kültür Bakanlığı (F.S.E.K. mad.19/5)	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİKİR ve SANAT ESERLERİ ÜZERİNDEKİ MALİ HAKLAR ve BU HAKLARIN DEVREDİLEBİLİRLİĞİ, MİRAS YOLUYLA İNTİKALİ, FİKİR ve SANAT ESERLERİ ÜZERİNDEKİ HAKLARA İLİŞKİN HUKUKİ İŞLEMLER

I. ESER ÜZERİNDEKİ MALİ HAKLAR ve BU HAKLARIN	
DEVREDİLEBİLİRLİĞİ	75
A. GENEL OLARAK	75
B. ESER ÜZERİNDEKİ MALİ HAKLARIN ÖZELLİKLERİ	76
C. ESER ÜZERİNDEKİ MALİ HAKLARIN TÜRLERİ	78
1. İşleme Hakkı	78

a. Genel Olarak.....	78
b. Kapsam ve Devredilebilirlik.....	79
2. Çoğaltma Hakkı.....	81
a. Genel Olarak.....	81
b. Kapsam ve Devredilebilirlik.....	83
3. Yayma Hakkı.....	84
a. Genel Olarak.....	84
b. Kapsam ve Devredilebilirlik.....	85
4. Temsil Hakkı.....	87
a. Genel Olarak.....	87
b. Kapsam ve Devredilebilirlik.....	88
5. İşaret, Ses ve/veya Görüntü Nakline Yarayan Araçlarla Umuma İletim Hakkı.....	89
a. Genel Olarak.....	89
b. Kapsam ve Devredilebilirlik.....	91
6. Pay ve Takip Hakkı.....	91
a. Genel Olarak.....	91
b. Kapsam ve Devredilebilirlik.....	92
D. ESER ÜZERİNDEKİ MALİ HAKLARIN MİRAS YOLUYLA İNTİKALİ.....	92
1. Mali Hakların Terekede Bulunması.....	93
2. Eser Üzerindeki Mali Haklarda Yasal Mirasçılık.....	93
a. Eser Sahibinin Kan Bağına Dayanan Yasal Mirasçıları.....	94
b. Eser Sahibinin Sözleşmeye Dayanan Yasal Mirasçıları.....	94
c. Eser Sahibinin Uyraklığına Dayanan Yasal Mirasçılık.....	95
3. Eser Üzerindeki Mali Haklarda İradî Mirasçılık.....	95
4. Mirasın Açılması ve Mali Hakların İntikali.....	96
E. ESER ÜZERİNDEKİ MALİ HAKKIN KORUMA SÜRESİ.....	97
II. F.S.E.K. KAPSAMINDAKİ HAKLARIN DEVRİNE İLİŞKİN HUKUKİ İŞLEMLER.....	98
A. SAĞLARARASI HUKUKİ İŞLEMLER.....	98
1. Genel Olarak.....	98

2. Devir.....	104
3. Ruhsat (Lisans).....	107
4. Sağlararası Hukuki İşlemlerde Şekil.....	109
B. ÖLÜME BAğLI TASARRUFLAR.....	111
1. Eser Sahibinin Yaptığı Ölüme Bağlı Tasarrufların Çeşitleri.....	111
a. Koşula ve Yüklemeye Bağlanmış Ölüme Bağlı Tasarruflar.....	111
b. Mirasçı Atanması.....	112
c. Belirli Mal Bırakma Vasiyeti.....	112
d. Yedek-Art Mirasçı Atama.....	113
e. Vasiyeti Yerine Getirme Görevlisi Atanması.....	113
2. Eser Sahibinin Ölüme Bağlı Tasarruf Serbestisinin Sınırı.....	113
3. Eser Sahibinin Yaptığı Ölüme Bağlı Tasarrufların Şekli.....	114
a. Vasiyetname Şekilleri.....	115
b. Miras Sözleşmesi Şekli.....	116
SONUÇ.....	117
KAYNAKLAR.....	119

KISALTMALAR

B.K.	: Borçlar Kanunu
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
C.D.	: Ceza Dairesi
D.M.K.	: Devlet Memurları Kanunu
Dn.	: Dip Not
E.	: Esas
F.S.E.K.	: Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
H.D.	: Hukuk Dairesi
İ.İ.K.	: İcra İflas Kanunu
K.	: Karar
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
mad.	: Madde
M.K.	: Medeni Kanun
R.G.	: Resmi Gazete
s.	: sayfa
S.	: Sayı
S.V.M.E.K.	: Sinema Video ve Müzik Eserleri Kanunu
T.	: Tarih
T.C.K.	: Türk Ceza Kanunu
T.H.K.	: Telif Hakkı Kanunu
TPRS	: Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması
T.T.K.	: Türk Ticaret Kanunu
v.b.	: Ve Benzeri
v.d.	: Ve Devamı
Y.	: Yıl
Yarg.	: Yargıtay
YHGK	: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu
y.y.	: yüzyıl

GİRİŞ

Kişilerin korunmaya değer çıkarlarının sağlanabilmesi için, hukuk düzeninin verdiği iktidar ve yetki olarak tanımlanan¹ hak, konularına ve hak sahiplerine tanıdığı yetkilerin türü ve niteliği bakımından gruplara ayrılmakta, bu türlerden birini de Fikri Haklar oluşturmaktadır². Dar anlamıyla fikri haklar, telif hakları yani, fikir ve sanat eserleri üzerindeki haklardır. Fikir ve sanat eserleri dışında diğer fikri ürün hakları ve sınai haklar geniş anlamıyla fikri mülkiyet hakları çatısı altında toplanmaktadır.

Haklar, para ile ölçülmesinin mümkün olup olmaması açısından malvarlığı ve şahıs varlığı hakları, ileri sürülebilme niteliği açısından mutlak haklar ve nispi haklar, bağımsız olup olmama açısından bağımlı ve bağımsız haklar, yeni bir hukuki durum yaratıp yaratmama açısından yenilik doğuran ve yenilik doğurmayan haklar gibi ayrımlara tabi tutulmuşlardır. Yukarıda belirtilen ve tezimizde esas alınan fikri haklar acaba bu hak kategorilerinden hangilerine girmektedir? Hakkın türünün belli olması, özelliklerinin ve uygulanacak hukukun tespiti açısından fikri hakların hak çeşitlerinden hangilerinin kapsamına girdiği önem taşımaktadır. Fikri hakların kısaca, mutlak niteliğe sahip, inhisari haklar veren, kişinin akıl ve düşüncesi ile yarattığı eserin somutlaştığı nesneden farklı olarak korunan, geniş kapsamlı koruma sağlayan, tecavüzlere karşı dava imkanları tanıyan, gayri maddi niteliğe sahip haklar olduğu belirtilebilir. Tezimizde esas alınan, fikri haklar içerisinde yer alan ve Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile korunan fikir ve sanat eserleri ve üzerindeki haklardır.

13.02.1951 tarihinde resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun amacı, fikir ve sanat eserlerini meydana getiren eser sahipleri ile bu eserleri icra eden veya yorumlayan icracı sanatçıların, seslerin ilk tespitini yapan fonogram yapımcıları ile filmlerin ilk tespitini gerçekleştiren yapımcıların ve radyo televizyon kuruluşlarının ürünleri üzerindeki manevi ve mali haklarını belirlemek, korumak, bu ürünlerden yararlanma şartlarını düzenlemek, öngörülen esas ve usullere aykırılık halinde yaptırımları tespit etmektir (F.S.E.K. mad. 1).

¹ ÖZSUNAY, Ergun, **Medeni Hukuka Giriş**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 5. Bası, İstanbul 1986, s.234.

² ÖZEL, Hilal, **“Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Hakların Miras Yoluyla İntikali”**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s.1.

Fikir ve sanat eserleri hukukunda korunan eser, eserin unsurları ve eserin özellikleri önem taşımaktadır. F.S.E.K. mad. 1/B-a'ya göre eser, "sahibinin hususiyetini taşıyan ve kanunda sayılan eser türlerinden birine giren fikir ve sanat mahsulleridir." İlim ve edebiyat eserleri, musiki, güzel sanatlar, sinema eserleri ve işleme eserler kanunda sayılan eser türleridir. Bu sayım sınırlı olarak yapılmış, bir fikri ürünün eser olarak korunabilmesi için kanundaki bu 5 kategoriden birine girmesi şartı aranmıştır. Eserlerin yaratıcısı, ona hususiyetini veren eser sahibi de tezimizde ayrıca incelenmiştir. Eser sahibinin eseri üzerindeki hakları ve bunları devir etme halleri ise çalışmamızın esasını oluşturmaktadır.

Eserde, eserin somutlaştığı nesne mülkiyet hakları çerçevesinde korunurken, eserin oluşmasındaki fikri ürün ve eser üzerinde oluşan mali ve manevi haklar da Fikir ve Sanat Eserleri Kanununca korunmaktadır³. Kanunda manevi haklar, eseri kamuya sunma yetkisi, eser sahibinin adını belirtme yetkisi, eserde değişiklik yapılmasını yasaklama yetkisi ve eser sahibinin malik ve zilyede karşı hakları olarak düzenlenmiştir. Mali haklar ise, işleme hakkı, çoğaltma hakkı, yayma hakkı, temsil hakkı, işaret, ses ve/veya görüntü nakline yarayan araçlarla umuma iletim hakkı ve pay ve takip haklarıdır. Mali ve manevi haklara yapılan tecavüzlere karşı da kanun koyucu, tecavüzün önlenmesi, durdurulması, tespiti ve zararın tazmini yönünde koruyucu hükümler koymuştur.

Manevi hakların devri ve dolayısıyla miras yoluyla intikali mümkün değildir. Ancak manevi hakların eser sahibinin ölümü ile birlikte sona ereceğini söylemek de yanlış olacaktır. Manevi hakların eser sahibi öldükten sonra da korunmasının nasıl ve hangi şartlarda mümkün olacağı tezimizde ayrıca incelenmiştir.

Mali haklar ise, manevi haklardan farklı olarak ekonomik yönden yararlanılması, devir edilmesi, haciz ve rehine konu yapılması mümkün olan haklardır. Aynı zamanda eser sahibinin ölümü ile de mali haklar sona ermeyecek, eser sahibinin mirasçılara intikal edebilecektir. F.S.E.K. eser üzerindeki haklar için devir, lisans (ruhsat) ve miras yoluyla intikale imkan tanımıştır. Mali hakların miras yoluyla intikali de tezimizde inceleme konusu yapılmıştır.

³ ÖZEL, s.2.

Bir başka değinilmesi gereken konu ise, komşu haklardır. Komşu haklar, eser sahibinin mali ve manevi haklarına zarar vermemek kaydıyla ve eser sahibinin izniyle bir eseri özgün bir biçimde yorumlayan, tanıtan, anlatan, söyleyen, çalan ve çeşitli biçimlerde icra eden sanatçıların, bir icra ürünü olan veya şair sesleri ilk defa tespit eden fonogram yapımcıları ile radyo-televizyon kuruluşlarının sahip oldukları hakları ifade etmektedir. F.S.E.K. 80. maddede belirtilen bu haklar eserin oluşturulması açısından farklılık arz eder ki, bu durum ayrı bir inceleme konusunu oluşturur. Ancak eser oluşturulduktan sonra, yine mali haklarla aynı durum söz konusu olur ki, bu zaten çalışmamızda inceleme konusu yapılmıştır.

Tezimiz tümdengelim yöntemiyle hazırlanmıştır ve 3 bölümden oluşmaktadır. 1. bölümde, genel olarak fikri haklar, tarihsel gelişimi, hukuk içindeki yeri ve özellikleri ele alınacaktır. 2. bölümde, manevi haklar ve bu hakların devredilebilme özellikleri, 3. bölümde, mali haklar ve bu hakların devredilebilme özellikleri incelenecektir. Devredilebilme açısından ayrı bir durum oluşturması nedeniyle miras yoluyla intikale her bölümde ayrıntılı olarak değinilecektir. Son olarak ise F.S.E.K. kapsamındaki hakların devir türleri ve bunlara ilişkin ayrıntılar inceleme konusu yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİKİR ve SANAT ESERLERİ, TARİHSEL GELİŞİMİ, KAVRAMI, ÖZELLİKLERİ, ESER TÜRLERİ VE ESER SAHİBİ

I. TERİM SORUNU ve TARİHSEL GELİŞİMİ

A. FİKRİ MÜLKİYET KAVRAMI ve TERİM SORUNU

Geniş anlamıyla “fikri mülkiyet” terimi ile ifade ettiğimiz, içinde fikir ve sanat eserlerini, bağlantılı hakları, coğrafi ad ve işaretleri⁴, markaları⁵, patentleri ve faydalı modelleri⁶, yarı iletkenlerin topografyalarını (çipler)⁷, tasarımları⁸, yeni bitki çeşitlerini⁹, dijital iletişimleri¹⁰, ticari ünvanları, işletme adını¹¹, alan adları ve internet¹² gibi diğer ad ve işaretleri kapsayan bir kavramdır. Bunların yanı sıra uluslararası alanda ekonomik, kültürel, teknolojik nedenlerle sürekli bir gelişme halinde olan fikri mülkiyet hukuku, bu gelişmelere paralel olarak korunma, hak ihlallerini önlemek amacıyla sürekli düzenlemelerin yapıldığı güncel, dinamik bir hukuk dalını oluşturmaktadır¹³. Fikir ve sanat eserleri eski tabiriyle telif hakları inceleme konumuzun esasını oluşturmaktadır. Bu eserler F.S.E.K. kapsamında, ilim

⁴ 24.06.1995 tarih, Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında 555 sayılı KHK ile düzenlenmiş olup, KHK mad.3'e göre “belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibarıyla kökeninin bulunduğu bir yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş bir ürünü gösteren işaretlerdir” şeklinde tanımlanmıştır.

⁵ 24.06.1995 tarih, Markaların Korunması Hakkında 556 sayılı KHK ile düzenlenmiş olup, “bir teşebbüsün mal ve hizmetlerini bir başka teşebbüsün mal ve hizmetlerinden ayırt eden her türlü işaretler” olarak tanımlanmaktadır.

⁶ 24.06.1995 tarih, Patent Haklarının Korunması Hakkında 551 sayılı KHK ile düzenlenmiş olup, patent ve faydalı model (küçük buluş) ile buluş yapma faaliyeti özendirilerek ve buluş sahibine devlet güvencesi tanınmak amaçlanmıştır.

⁷ 30.04.2004 tarih, 5147 sayılı Entegre Devre Topografyalarının Korunması Hakkında Kanun ile düzenlenmiş olup, kanunun 2. maddesinde “Entegre Devre Topografyası: Entegre Devreyi oluşturan tabakaların üç boyutlu dizilimini gösteren, üretim amacıyla hazırlanmış ve herhangi bir formatta sabitlenmiş görüntüler dizisi olup, her görüntü entegre devrenin üretiminin herhangi bir aşamasındaki yüzeyinin tamamının veya bir kısmının görünümünü” ifade etmektedir.

⁸ 24.06.1995 tarih, Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında 554 Sayılı KHK ile düzenlenmiş olup, bir ürünün tümü veya bir parçası veya üzerindeki bir süslemenin, çizgi, şekil, biçim, renk, doku, malzeme veya esneklik gibi insan duyuları ile algılanan çeşitli unsur veya özelliklerinin oluşturduğu bütünü ifade etmektedir.

⁹ Yeni Bitki Çeşitlerine Ait İslahçı Hakların Korunmasına İlişkin Kanun ile düzenlenmiştir. R.G. 15.01.2004 Tarih, 25347 S.

¹⁰ PİROĞLU, Ünsal, **İletişim Çağında Sanatın ve Telif Haklarının Yeni Konumu**, Ankara Barosu Yayınları, Ankara 2001, s.124.

¹¹ İşletme Adı ise, işletme sahibini hedef tutmaksızın doğrudan doğruya işletmeyi tanıtmak ve benzeri işletmelerden ayırt etmek için kullanılır (TTK mad. 55).

¹² İnternet, bilgisayarlar arasında kurulmuş bir iletişim ağıdır. Alan adı ise, internetin sağladığı hizmetlerden sadece biri olan www dahil bir bilgisayarın bir çeşit adresidir. Bu konuda kanuni düzenleme, haksız rekabet, markaların, ticaret ünvanlarının ve işletme adlarının, alan adlarına karşı korunması bakımından uygulama alanı bulabilecek mevcut kanuni düzenlemeler olan Markalar hakkında KHK ve M.K. ismin korunması hükümleridir.

¹³ ÖZEL,s,6.

ve edebiyat eserleri, musiki eserleri, güzel sanat eserleri, sinema eserleri ve asıl esere bağımlı işlenmeler olarak ayrıma tabi tutulmuştur.

Fikir ve Sanat Eserleri üzerindeki haklar ise, her ne kadar mülkiyet teorisinin de etkisiyle ve mutlak hak niteliğinde olması gibi benzerlikler nedeniyle mülkiyet hakkı olarak ifade edilmişse de, Medeni Kanununun mülkiyet ile ilgili maddeleri açık olup, sınırlı olarak sayılmış hükümleri karşısında mülkiyet hakkından söz etmeye imkan bulunmamaktadır. Zaten fikir ürünleri üzerindeki haklar belirli bir süreyle sınırlı olmasına rağmen, mülkiyet hakkında süre sınırı yoktur. Mülkiyet hakkı mutlak olarak devir edilebilir, devirden sonra devreden mülkiyet konusu mal üzerinde hiçbir yetkisi kalmamaktadır. Fikir ve sanat eseri üzerindeki hakkın devri için ise aynı şey söylenemez. Fikir ve sanat eserlerinin manevi hakları eser sahibi tarafından her zaman korunabilir. Fikri hakların maddi ve manevi yönü bulunmasına rağmen, mülkiyet hakkının manevi yönü bulunmamaktadır. Fikir ve sanat eseri üzerindeki hakkın kazanımı için hiçbir işleme veya başvuruya gerek yok iken, mülkiyet hakkının kazanımı için zilyetliğin tesisi veya tapu siciline tescili gerekmektedir¹⁴.

B. TARİHSEL GELİŞİM

1. Dünyadaki Gelişmeler

Fikri hakların tarihteki gelişim sürecinde matbaanın icadı büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle fikri hakların gelişim süreci genellikle matbaanın icadından önceki dönem ve matbaanın icadından sonraki dönem olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

İlk çağ, sanat alanında gelişmelerin çok yaşandığı, kültürel zenginliğin fazla olmasına rağmen, eseri ve eser sahibin koruyan bir düzenlemenin bulunmadığı bir dönemdir. Roma hukukunda da durum aynıdır. Roma hukuku, hakları maddi ve gayri maddi olarak ayırmasına rağmen, gayri maddi hak denilince sadece miras ve irtifak haklarının anlaşıldığı, fikri hakkın ise ait olduğu eşyadan ayrı olarak düşünülmediği görülmektedir. Eşyanın sahibi, örneğin bir kitabın sahibi, aynı zamanda kitap üzerindeki fikri ürünün yani eserin de sahibi sayılıyordu. Romalı hukukçulardan

¹⁴ EREL, Şafak N, **Türk Fikir ve Sanat Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Yenilenmiş İkinci Bası, Ankara 1998, s.9 vd., ÖZTRAK, İlhan, **Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Haklar**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 1977, s.3.

Gaius ve Paulus'un tahta üzerine oyularak yapılan bir tabloya ilişkin olarak "Bu tablonun mülkiyetinin tahtanın mülkiyetine bağlı kalması zorunludur. Çünkü tahta olmasaydı, bu tablo da olmayacaktı" dedikleri bilinmektedir¹⁵. Fikri hakkın korunmamasının sebebi ise, o dönemde mekanik tarzda çoğaltmanın mümkün olmaması, bu sebeple ekonomik bir değer taşımamasıydı¹⁶. Eserler, çoğunlukla anonim bir nitelik taşıyor, bu durum da eser sahiplerinin statülerini hukuksal bakımdan düzenlemeyi engelliyordu. Ancak buna rağmen bir eserin izinsiz alınması ve kopya edilmesi fikir hırsızlığı olarak kabul edilmekte ve bu nedenle kınanmaktaydı¹⁷.

Orta çağ da, aynen ilk çağ gibi, eser sahibinin haklarının korunduğu bir dönem değildir. Orta çağda eser hakkı, eser sahibinin dışında başkalarına, kiliseye, hükümdara tanınmıştı. Özellikle kilise, eserlerin çoğaltılması ve işlenmesini inisiyatifinde tutuyor, eser ancak kilisenin veya kralın onayı ile çoğaltılabiliyordu. Kitap çoğaltmaya ilişkin en önemli gelişme hiç kuskusuz Johannes Gutenberg tarafından matbaanın icadı ile olmuştur. Matbaanın icadı ile esere erişim daha kolay olmuş, ancak bu durum eser sahiplerinden ziyade yayınevi sahiplerine yaramıştır. Eserlerin basılması ve çoğaltılması hakkı, yörenin yetkilileri tarafından bazı kişi ve kuruluşlara imtiyaz hakkı olarak verilmiştir. Kilisenin kontrolü, sansürün doğmasına, kilisenin ve kralın onayından geçmeyen eserlerin çoğaltılmasının engellenmesine neden olmuştur. Eser sahibi değil, imtiyaz sahibi eser üzerinden kazanç elde etmiştir. Eser üzerindeki telif hakkını ifade eden İngilizcedeki "copyright" kelimesi de yayınevinin sahipliğini açıkça ifade ediyor ve bu kelime "yayınevinin hakkı" anlamına geliyordu¹⁸.

Fransız İhtilali, fikir ve sanat eserleri hukuku açısından önemli gelişmelerin meydana gelmesine neden olmuş, yayınevi imtiyazı ve buna bağlı olarak gelişen oluşumlar kaldırılmıştır¹⁹. Eser üzerinde eser sahibinin mülkiyet hakkı olduğu kabul edilmiş ve bu durum eser üzerinde eser sahibinin mülkiyet hakkının olduğunu belirten

¹⁵ EREL, Şafak, **Eşyaya Bağlı Borç**, Yaklaşım Yayınları, Ankara 1987, s.16.

¹⁶ ÖZEL, s.8.

¹⁷ SULUK, Cahit. **Uygulamalı Fikri Mülkiyet Hukuku**, Arıkan Yayıncılık, C.II, Genel Esaslar Fikir ve Sanat Eserleri, İstanbul 2005, s.37 vd., ÇİFTÇİ, Ahmet, "Uluslararası Hukuk ve Türk Hukukunda Fikri Hakların Gelişimi ve Yeni Boyutları", **Türk Hukuk Dünyası Dergisi**, Ekim 2000, Y:1, S.2, s.20.

¹⁸ EREL, s.17.

¹⁹ ÖZEL,s.9.

fikri mülkiyet teorisinin yayılmasına ve esere mülkiyet hakkının tanındığı fikri mülkiyet döneminin başlamasına neden olmuştur. Devletler bu yönde kanunlar yapmaya başlamış, eseri ve eser sahibinin haklarını kanunla koruma altına almışlardır. Eser sahibinin haklarını tanıyan ilk kanun 1709 tarihli İngiliz kanunudur. Bunun ardından diğer devletler de benzer kanunlar yapmışlardır²⁰.

Ancak teknolojiye, uluslararası ilişkilerde, iletişim ve ulaştırma araçlarındaki büyük gelişmeler devletin kendi hukuku ile eser sahibini korumasını yetersiz bırakmıştır. Eserin, ses ve görüntü nakline yarayan aletler gibi gelişmelerle eserin birçok ülkede kullanılması, eser sahibinin uluslararası korunması zaruretinin doğmasına neden olmuştur. Bu konuda devletlerarası anlaşmalar yapılmaya başlamıştır. İlk olarak 9 Eylül 1886 tarihli Edebi ve Artistik Eserlerin Himayesi için Bern Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşme 1896 Paris, 1908 Berlin, 1914 Bern, 1928 Roma, 1948 Brüksel değişiklikleri ile daha da geliştirilmiş ve son olarak 1967 Stockholm değişikliğine uğramıştır. Türkiye, Bern Sözleşmesinin 1948 tarihli Brüksel tadilatı şekline, 28.05.1951 tarih ve 5777 sayılı yetki yasasına dayanarak, 21.08.1951 gün ve 3/13589 sayılı Kararname ile 1.1.1952 tarihinden itibaren üye olmuştur. Ancak, 1896 tarihli Paris metninin 5. maddesindeki şartla Bern Sözleşmesine katılmıştır. Paris metninin 5. maddesi, 10 yıl önce yayınlanmış eserlerin Türkçeye serbestçe ve hiçbir bedel ödemediği çevrilebilmesi olanağını sağlamıştır. Bern Sözleşmesi ile, başka bir formaliteye gerek kalmaksızın bütün üye devletlerde esere ait telif hakkı himaye görecektir.

Bern sözleşmesinin yanı sıra, 1889 yılında Güney Amerika Devletleri arasında yapılan Montevideo, 1902 yılında Mexico, 1906 yılında Rio de Janeiro, 1910 yılında Buenos Aires, 1911 yılında Caracas, 1928 yılında Havana ve kendisinden öncekileri yürürlükten kaldıran 1946 tarihli Washington Sözleşmeleri ise Amerika Kıtasındaki Uluslararası anlaşmalardır. Fikri hukuk alanında, Avrupa Devletleri ile Amerika Kıtası Devletleri arasında evrensel korunmayı sağlamak amacıyla, UNESCO öncülüğünde 1952 yılında Telif Hakları Evrensel Sözleşmesi imzalanmıştır. Türkiye, bu sözleşmeye taraf değildir. Ayrıca komşu hakların uluslararası korunmasını düzenleyen 1964 tarihli Roma Sözleşmesi, fonogramların izinsiz çoğaltılmasına karşı

²⁰ TEKİNALP, Ünal, **Fikri Mülkiyet Hukuku**, Arıkan Yayıncılık, 3.bası İstanbul 2004, s.80.

yapımcıların korunmasını düzenleyen 1971 tarihli Cenevre Sözleşmesi, televizyon yayınlarının korunmasına dair 1960 tarihli Televizyon Yayınlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi, 1974 tarihli Brüksel ve 1989 tarihli Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi, 1994 tarihli Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Antlaşması (TPRS), 1996 tarihli Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü İcralar ve Fonogramlar Antlaşması gibi antlaşmalarla uluslararası alanda fikri haklar korunmaktadır.

2. Türkiye’deki Gelişmeler

Osmanlı döneminde loncalar bulunmakla birlikte, bu loncalar yayımevi imtiyazına sahip olmamıştır. Matbaanın icadından sonra, İbrahim Müteferrika’ya verilen izin ile basım daha kolay hale gelmiştir²¹. 1850 tarihinde Encümen-i Danış Nizamnamesi ile eser sahiplerine telif hakkı tanınmış ve 1857 yılında bu konuda Telif Nizamnamesi çıkarılmıştır. Bu nizamname ile yazarın hakları korunmuş, yazarın eseri bastırmaya gücü yoksa devlet tarafından bastırılması ve karşılığında telif ücreti ödenmesi düzenlenmiştir. İlk gerçek anlamda düzenleme ise 1918 tarihli Hakkı Telif Kanunudur. Ancak mimari eser gibi birçok eser türü kanunun koruma kapsamında sayılmamış, eser üzerindeki hakkın doğumu tescil şartına bağlanmış, teknik gelişmeler ile gelişen eser türleri ve yayım vasıtaları kanunda yer almamıştır. Bu kanun, 5846 sayılı, 1952 tarihli ve halen yürürlükte olan Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır²².

II. FİKİR VE SANAT ESERLERİ KAVRAMI VE ÖZELLİKLERİ

Telif, geniş anlamıyla fikir ve sanat eserleri üzerindeki hakları ifade etmektedir. Telif hakkının konusunu ise, yaratan kişinin hususiyetini taşıyan ve kanunda eser olarak kabul edilen eser türleri oluşturmaktadır. Ancak, dilimizde “telif hakkı” tabirinden genelde ilmi ve edebi bir eser meydana getirilmesinin anlaşıldığı, artistik, musiki ve sinematografik bir eserin meydana getirilmesine telif denemeyeceği, bu nedenle “fikri haklar” tabirinin kullanılmasının daha uygun olacağı belirtilmektedir²³.

²¹ ÖZEL, s.17.

²² Yayımlandığı R.G. Tarih: 13.12.1951, Sayı: 7981.

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. HIRSCH, Ernest. E, **Fikri ve Sınai Haklar**, Ankara,1948, s.5.

Fikri hak, fikir, zeka ve duygu ürünleri üzerinde, onları vücuda getirenlerin haiz oldukları haklardır. Hakkın konusu, madde (mal) olmadığı için, eser sahibine bu yoktan var ettiği icadın (buluşun) karşılığı, bir imtiyaz olarak tanımlanmıştır²⁴. Ancak bu tanım, doktrinde genel kabul gören fikri hakkın geniş tanımıdır ve içinde sadece fikir ve sanat eserlerini değil, bunların yanı sıra patent, marka, tasarım gibi diğer fikri mülkiyet ürünlerini de içermektedir. Dar anlamda fikri hak ise, fikir ve sanat eserleri üzerindeki hakları (telif hakkı) ifade ediyor olup²⁵, tezimizde dar anlamda fikri hak kavramı inceleme konusu yapılacaktır.

Fikir ve Sanat Eserleri, yukarıda da belirtildiği gibi, 1918 tarihli Hakkı Telif Kanunu ile ve bu kanunu ilga eden ve halen yürürlükte bulunan 05.12.1951 tarihli 5846 sayılı kanun ile düzenlenmiştir.

Eser sahibini ve eseri üzerindeki haklarını belirlemek ve korumak kanunun amacı olup, F.S.E.K. 1. maddesi bunu açıkça “Bu kanunun amacı, fikir ve sanat eserlerini meydana getiren eser sahipleri ... ürünleri üzerindeki manevi ve mali haklarını belirlemek, korumak, bu ürünlerden yararlanma şartlarını düzenlemek, öngörülen esas ve usullere aykırı yararlanma halinde yaptırımları tespit etmektir” diyerek belirtilmiştir. F.S.E.K., bir eserin hangi hallerde eser olarak kabul edileceğini ve kanunun korumasından yararlanacağını açıkça belirtmiştir. Çalışma konumuzun esasını oluşturan Fikir ve Sanat Eserleri, bu eserler üzerindeki haklar ve bu hakların devri olduğundan öncelikle eser kavramı ve eserin özellikleri, daha sonra eser türleri ve eser sahibi konuları incelenecektir.

A. FİKİR VE SANAT ESERLERİ HUKUKU TEMELİNDE ‘ESER’

KAVRAMI

1. Genel Olarak

Eser, fikir ve sanat eserleri hukukunun temel kavramıdır²⁶. Bir eserin ve eserin sağladığı hakların korunabilmesi için öncelikle eserden ne anlaşılması gerektiği incelenmelidir. Her fikri ürün kanunun koruma kapsamından yararlanmayacaktır. Korumanın sadece eser niteliğindeki fikri ürünlerle sınırlandırılması, herkesçe

²⁴ ŞENER, Esat, **Hukuk Sözlüğü**, Seçkin Yayıncılık, 2001, s.227.

²⁵ TEKİNALP, s.81.

²⁶ AYİTER, Nuşin, **Fikir ve Sanat Ürünleri**, S Yayınları, Ankara 1981, s.38.

meydana getirilen veya getirilebilecek fikri ürünlerin korunmasının gereksiz ve zor olmasından kaynaklanmaktadır. Bir avukatın yazdığı dava dilekçesi de bir fikri üründür ancak, bu fikri ürünün belli şartları taşıması olasılığı dışında eser olarak korunmasının kanundan beklenmesi yanlıştır. Böyle bir korumanın beklenmesi, eser üzerindeki hakların mutlak olmasını ve yetkilerin üçüncü şahıslarca kullanılmasının yasaklanmış olmasını sağlayacaktır. Sonucunda, üçüncü şahısların alanını çok kısıtlayacak ve kültürel zenginliğin gelişmesine engel teşkil edecektir²⁷. Bu yüzden, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, bir eserin korunabilmesi için belli şartlar aramıştır.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1/B maddesinin (a) bendinde eseri tanımlamıştır. F.S.E.K. anlamında eser, sahibinin hususiyetini taşıyan ve ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılan her nevi fikir ve sanat mahsulleridir. Kanunun verdiği tanıma göre, bir eserin eser olarak kanun tarafından korunabilmesi için iki unsurun bir arada bulunması gerekmektedir. Bunlardan ilki, sahibinin hususiyetini taşımasıdır. Bu aynı zamanda sübjektif unsur olarak da kabul edilmektedir. İkinci unsur ise, kanunun sınırlı olarak saydığı eser türlerinden, yani ilim ve edebiyat eserleri, musiki eserleri, sinema eserleri, güzel sanat eserleri olarak sayılan dört eser türünden, birine girmesi gerektiğidir. Bir kısım yazarlar²⁸ bu sayılanları, esasa ilişkin ve şekle ilişkin şart olarak da ayırma tabi tutmaktadırlar.

Bern Birliği Anlaşması eseri tarif etmemiş, eser türlerini geniş bir şekilde örnek olarak saymış ve esas şart olarak sübjektif unsura göre eser niteliğini belirlemiştir²⁹. Aynı şekilde 1961 tarihli Roma Sözleşmesi, “kendi kişisel özellikleri ile tanıtan” diyerek tanımlamış olmakla, sübjektif unsura yer vermiştir.

2. F.S.E.K.’ e Göre Eser Kavramının Unsurları

F.S.E.K. 1/B maddesi uyarınca, sahibinin hususiyetini taşıması ve kanunda sayılan eser kategorilerinden birine girmesi şeklinde iki unsurun bir arada bulunması gerekmektedir.

²⁷ ÖZEL, s.12.

²⁸ EREL, s.33, ATEŞ, Mustafa, **Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Hakların Kapsamı ve Sınırlandırılması**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2003, s.57 v.d.

²⁹ EREL, s.33, ARSLANLI, Halil, **Fikri Hukuk Dersleri II - Fikir ve Sanat Eserleri**, 1954, s.4.

a. Sahibinin Hususiyetini Taşımak (Esasa İlişkin Şart - Söbjektif Unsur)

Eserin olmazsa olmaz şartı olarak kabul edilen söbjektif unsur, sahibinin hususiyetini taşımaması olgusudur. Ancak bu hususiyet kavramı, doktrinde farklı anlamlarla ve tanımlarla ifade edilmiştir. AYİTER³⁰, “eser onu yaratan zihnin bireyselliğini gösteren özellikler taşımalıdır” diyerek, hususiyeti “tek olmak” ve “var olandan başkası olmak” şeklinde ifade etmiştir. EREL³¹ ise hususiyeti, “bağımsız bir fikri çalışma ürünü olması ve böylece sahibinin yaratıcı gücünün özelliğini yansıtabilmesi gerekir” olarak tanımlamakla birlikte, bu tanımdan kendisinden önce yaratılan diğer eserlerden istifade edilemeyeceği anlamının çıkarılmaması gerektiğini ifade etmiştir. ARSLANLI³² hususiyeti “neticeyi muhik kılan nispi istiklale sahip fikri bir emeğin mevcudiyeti” olarak tanımlamıştır. ÖZTRAK³³ da aynı şekilde, “sahibine izafe edilebilen müstakil bir fikri çalışmanın sonucu olan bütün fikir ve sanat ürünlerinin sahiplerinin özelliklerini taşıdıklarını” kabul etmektedir. TEKİNALP³⁴ ise, “hususiyet üslupta gösterir. Her üslup, sahibinin yaratıcılığını içerir. Bu sebeple bireysel ve öznedir” diyerek hususiyeti üslupta aramıştır.

Fikir ve sanat ürünlerinde hususiyet kavramı, dar ve geniş olarak iki şekilde ifade edilmiştir. Kanaatimizce, hususiyet, kendisini bağımsız bir fikri çalışmanın meydana getirilmesi ile gösterir. Eser, ondan önce meydana getirilen eserlerden intihal oluşturulmaması şartıyla yararlanılarak veya esinlenilerek meydana getirilmiş olabilir. Bir eserin hususiyet kazanabilmesi ve kanun tarafından korumadan yararlanabilmesi için, bir fikri çalışmanın sonucu emek verilmiş olması ve sıradan bir çalışmayı aşması ile mümkündür. Bu nedenle, bir fikir ve sanat eseri ile aynı olarak başkası tarafından bir eser meydana getirilmesi halinde, getirilen eserin orijinal olması şartıyla ikisi de korumadan yararlanacaktır. Ancak, fikir ve sanat eserlerinden farklı olarak, tasarımlarda iki tasarım birbirinden bağımsız olarak meydana getirilmiş olsa da, önce tescil ettirilen yani rüçhan hakkı olan korumadan yararlanacaktır³⁵.

³⁰ AYİTER, s. 40.

³¹ EREL, s.33.

³² ARSLANLI, s.7.

³³ ÖZTRAK, s.14.

³⁴ TEKİNALP, s.99.

³⁵ SULUK, s.187.

Kanunun aradığı hususiyetten başka, bir eserin sahibinin hususiyetini yansıtabilecek düzeyde şekillenmiş olmasının da aranması gerektiğini söyleyebiliriz³⁶. Bir eserin düşünce durumunda bulunması, o eserin hususiyet taşımaya rağmen korunmasını gerektirmez. Kanun tarafından korunabilmesi için, eserin ifade araçları ile şekillenmiş olması gerekmektedir. Örneğin, savaşların sona ermesi ve dünyayı barışa çağıran bir şarkının yapılmak istenmesi düşünce aşamasında hususiyet taşısa da, bu eserin korunabilmesi için melodilere dökülmesi, ifade edilmesi gerekir. Çünkü, şekle girmemiş fikir, uçucu bir nesnedir ve bir gayri maddi mal olarak korunma gereklerinden yoksundur³⁷.

Bern Anlaşması ve yabancı hukuk sistemlerinde, genellikle sübjektif unsura göre eser niteliği belirlenirken “şahsi yaratıcılık”, “bireysel fikri faaliyet”, “orijinal fikri yaratıcılık” ve “yaratıcı fikri eserler” gibi ibareler kullanılmaktadır³⁸.

b. Kanunda Belirtilen Eser Türlerinden Olması (Şekle İlişkin Şart - Objektif Unsur)

Bir fikri ürünün eser olarak kabul edilebilmesi için, F.S.E.K. tarafından aranan dört eser türünden birine girmesi gerekmektedir. Bu eser türleri; ilim ve edebiyat eserleri (F.S.E.K. mad. 2), musiki eserleri (F.S.E.K. mad. 3), güzel sanat eserleri (F.S.E.K. mad. 4), sinema eserleridir(F.S.E.K. mad. 5). F.S.E.K. gerekçesinde, kanunda kabul edilmiş sistem hakkında herhangi bir kayıt mevcut olmamakla birlikte, kanunda sayılan eser türleri tahdidi olarak sayılmıştır ve örnek niteliğinde değildir. Bu durumun olumsuz tarafı, teknik, kültürel, fikir alanındaki gelişmeler neticesinde yeni türlerin ortaya çıkması durumunda, kanunda sayılan eser kategorilerinden birine girmemesi sebebiyle kanunun korumasından yararlanamayacak olmasıdır. Ancak bu durumun olumlu tarafı ise, fikri eser düzeyine yükselmemiş bazı ürünlere kolayca eser niteliği verilmesine imkan sağlanmasının önüne geçilmiş olmasıdır³⁹.

³⁶ ÖZEL, s.15.

³⁷ AYİTER, s.42, SULUK, s.119, Yargıtay “F.S.E.K. ile kural olarak fikrin kendisinden ziyade fikrin ifade şekli korunur. Bu ifade şeklinin de somutlaşmış olması gerekir. Davacıya ait makalenin fikir hukuku kapsamında korunabilmesi için makaledeki fikirlerin soyut düzeyden çıkartılarak somutlandırılmış olması gerekir” demektedir. Yargıtay 11.H.D. 12.11.2002 T. , 2002/8058 E., 2002/10328 K., BEŞİROĞLU, Akın, **Düşünce Ürünleri Üzerinde Haklar, Fikir Hukuku**, 3.bası, İstanbul 2004, s.123 vd.

³⁸ ATEŞ, s.57.

³⁹ YARSUVAT, Duygun, **Türk Hukukunda Eser Sahibi ve Hakları**, Sulhi GARAN Matbaası, İstanbul 1977, s.41, ARSLANLI, s.10, EREL, s.37.

B. FİKİR ve SANAT ESERLERİNİN ÖZELLİKLERİ

Fikir ve Sanat Eserlerinin konusu, aklın, düşüncenin ve hissedip ifade etmenin ortaya çıkardığı fikri ürün ve ürünün sahibinin korunmasıdır⁴⁰.

Fikri ürün ve dolayısıyla eseri, eşya olarak nitelendirmemiz mümkün olmadığından, mülkiyet ve zilyetlik hukuku düzenlemelerinden yararlanmak, yukarıda da belirtildiği gibi, söz konusu olmamaktadır⁴¹. Bir yağlı boya tabloda fikri ürün, tuval veya boya değil resimdir⁴². Bu durum aynı zamanda, eserin ve onu oluşturan fikri ürünün soyut özelliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Fikir ve Sanat Eserleri üzerindeki haklar mutlak hak niteliğindedir. Eser sahibine tanınan haklar, mali haklar ve manevi haklar olarak ayrılmaktadır. Manevi haklar, umuma arz edip etmeme, yayınlanma zamanı ve tarzını belirleme, muhtevası hakkında bilgi verme (F.S.E.K. mad. 14), adıyla veya müstear adla veya adsız olarak yayınlama hususunda karar verme (F.S.E.K. mad. 15), eserde değişiklik yapılmasını men etme (F.S.E.K. mad. 16) yetkilerinden oluşur. Mali haklar ise, eseri işleme, çoğaltma, yayma, temsil, umuma iletme (FSEK mad. 20 vd.) haklarıdır. Eser sahibi, mali haklarını lisans verebileceği gibi, hakkını devir ve rehin edebilmektedir.

Bu hakların üçüncü kişilerin yararlanmalarına engel olabilme niteliği ile, herkese karşı ileri sürülebilmesi olanaklıdır. Eser, aynı zamanda hiçbir işleme, başvuruya, sicile, kayda veya devlet kuruluşu tarafından izne gerek kalmaksızın kendiliğinden doğar⁴³. Eser sahibi olabilmek için tam ehliyetli olmaya da gerek yoktur.

III. FİKİR ve SANAT ESERLERİ KANUNUNDA ESER TÜRLERİ

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu tarafından korunan eser türleri sınırlı sayıdadır. F.S.E.K., eserleri dört ana başlık altında gruba ayırmıştır. Bunlar sırasıyla, ilim ve edebiyat eserleri (F.S.E.K. mad. 2), musiki eserleri (F.S.E.K. mad. 3), güzel sanat eserleri (F.S.E.K. mad. 4) ve sinema eserleridir (F.S.E.K. mad. 5). Bunlardan başka,

⁴⁰ TEKİNALP, s.5.

⁴¹ HIRSCH, s.4 vd.

⁴² TEKİNALP, s.6.

⁴³ TEKİNALP, s.7 vd.

kanun tarafından 6. maddede “işlenmeler ve derlenmeler” kenar başlığı altında yeni bir eser türüne de yer verildiğini söyleyebiliriz.

A. İLİM ve EDEBİYAT ESERLERİ

Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 2. maddesinde yer alan ilim ve edebiyat eserleri, üç bent halinde geniş olarak düzenlenmiştir. Birinci bentte herhangi bir şekilde dil ve yazı ile ifade olunan eserler ile her biçim altında ifade edilen bilgisayar programlarını ve bunların hazırlık tasarımlarını, ikinci bentte sözsüz sahne eserlerini ve son olarak üçüncü bentte ise bedii (sanatsal değer) vasfı bulunmayan bilimsel ve teknik resim, fotoğraf eserleri, haritalar, kroki ve benzeri eserlere yer verilmiştir.

1. Herhangi Bir Şekilde Dil ve Yazı ile İfade Olunan Eserler, Bilgisayar Programları ve Bunların Hazırlık Tasarımları

“Dil ile ifade olunmak” ibaresi roman, hikaye, şiir, oyun, senaryo, skeç, nutukları ve her türlü konuda bilimsel eserleri kapsar. Bilimsel eserlerde, konunun mutlaka bilimsel veya edebi olması gerekmeyip, sosyal, siyasi, dini, sanatsal, hukuki, psikolojik, ekonomik, arkeolojik gibi çeşitli konular da olabilir. Bilimsel eserler, dil ile ifade olunan diğer eserler kadar bağımsız ve orijinal olmadığından, neyin korunacağı hususu açık değildir. Bu yönde, bilimsel muhtevadan ziyade, bilimsel eserdeki şeklin orijinalliğinin dikkate alınması gerektiğini söylemek daha doğru olur⁴⁴. Aslında yine eser vasfını kazanmanın belirleyici olduğu nokta, eser sahibinin hususiyetini taşıması olgusudur. Hususiyet, bilimsel eserlerde kendisini yorum ve ifade ediliş tarzında, üslupta ağırlıklı olarak göstermektedir.

Kanun, ilim ve edebiyat eserlerine yer verdiği 2. maddenin 1. bendinde, her biçim altında ifade edilen bilgisayar programları ve bir sonraki aşamada program sonucu doğurması koşuluyla bunların hazırlık tasarımlarına da yer vermiştir. Kanuna sonradan eklenen bu hüküm uyarınca bilgisayar programları da kanunun koruma kapsamına alınmıştır.

⁴⁴ EREL, s.39, AYİTER, s.48 vd.

Bilgisayar programları, birçok unsurdan oluşan ve bilgisayardan arzu edilen sonucu elde etmeye yarayan talimatlar dizisidir⁴⁵. F.S.E.K., Avrupa Konseyi Talimatına uygun olarak değiştirilmiş olup, talimatın 1. maddesi hükmü açıkça “üye ülkeler bilgisayar programlarını Edebi ve Artistik Eserlerin Korunması Hakkında Bern Sözleşmesi anlamında Edebi Eserler kapsamında ve fikri hukuka göre koruyacaklardır” şeklindedir. Böylelikle, kanunda yeri belli olan bilgisayar programlarının patent veya tasarım hükümlerine göre değil, fikri hukuka göre korunacağı hususu da düzenlenmiş olmaktadır⁴⁶.

2. Sözsüz Sahne Eserleri

Her nevi raksar⁴⁷, yazılı kareografi⁴⁸ eserleri, pandomimalar⁴⁹ ve buna benzer sözsüz sahne eserleri ilim ve edebiyat eserleri içinde kanunun 2. maddesinin 2. bendinde sayılmıştır.

Bu eserlerin mutlaka sözsüz ve sessiz olması gerekmez⁵⁰. Eserin müzik ve söz kısımları, eğer şartları varsa müzik eseri veya dil ile ifade olunan eserler gibi kategorilerde eser himayesinden yararlandırılır. Duygu ve düşüncelerin göze hitap eden danslarla anlatılması bu eser türünün niteliğini oluşturduğundan, kanunda sayılan raks, pandomima ve kareografi dışında revüler, ilizyonist gösteriler, buz balesi, mekanik araç vasıtasıyla gösterilen karagöz, kukla ve gölge oyunları sahibinin hususiyetini taşıması koşuluyla kanun kapsamında “diğer sözsüz sahne eserleri” başlığı altında korunmalıdır.

⁴⁵ TOPALOĞLU, Mustafa, **Bilgisayar Programları Üzerindeki Haklar ve Bu Hakların Korunması**, TBV Yayınları, İstanbul 1997, s.85.

⁴⁶ Danıştay 10. Dairesinin 27.04.1994 tarih, 1992/4550 Esas,1994/1856 Karar sayılı ilamında bilgisayar oyun disket ve kasetlerini eser olarak kabul etmiş ve bilgisayar programlarını, dünyadaki gelişmelere uygun olarak, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu kapsamında “dil ile ifade olunan bilim ve edebiyat eseri” niteliğinde görmüştür. TOPALOĞLU, Mustafa, s.86. Bunun yanında Yargıtay’ın da bilgisayar programlarının F.S.E.K. çerçevesinde korunacağına dair kararları bulunmaktadır. Bkz. Yargıtay 11.H.D. 23.01.2004 T., 2003/14159 Esas, 2004/575 Karar, Yargıtay 11.H.D. 15.04.1996 Tarih, 1996/2213 Esas, 1996/2716 Karar.

⁴⁷ Raks, dans etmek olup, dansın bütünü oluşturulan hareketlerin tekrarlanabilir şekilde olması gerekir. TEKİNALP, s.111.

⁴⁸ Bale, opera, müzikal gibi kareografi eserleri dansın tek ya da toplu hareketlerinin düzenlenmesi olarak ifade edilmektedir. TEKİNALP, s.112.

⁴⁹ Pandomima, yüz veya vücut hareketleri ile duyguların düşüncelerin anlatılması, anlatımın yüze, mimiklere özgülümesidir. TEKİNALP, s.112.

⁵⁰ ÖZEL, s.21.

3. Bedii (Sanatsal Değer) Vasfı Bulunmayan Bilimsel ve Teknik Resim, Fotoğraf Eserleri, Haritalar, Kroki ve Benzeri Eserler

F.S.E.K. bu eserleri 2. maddesinin 3. bendinde “Bedii vasfı bulunmayan her nevi teknik ve ilmi mahiyette fotoğraf eserleriyle, her nevi haritalar⁵¹, planlar, projeler, krokiler, coğrafya ve topografyaya ait maket ve benzerleri, her çeşit mimarlık ve şehircilik tasarım ve projeleri, mimari maketler⁵², endüstri, çevre ve sahne tasarım ve projeleri” olarak belirtmiştir.

Bu eserlerin bilimsel ve teknik bir içeriğe sahip olması gerekir. Ama bu durum, bedii niteliğe sahip olmasını engellememekte, teknik ve bilimsel niteliğin yanında bedii niteliği de mevcut ise, hem güzel sanatlar, hem de iş bu hüküm çerçevesinde eser olarak korunabilmektedirler. Ancak bedii niteliğinin ağır basması halinde güzel sanat eseri olarak korumadan yararlanabileceğini söyleyebiliriz⁵³. Bulunması gerekli en önemli unsurlar, öğretici ve açıklayıcı niteliğe sahip olması ve sahibinin hususiyetini taşımasıdır⁵⁴. Bu hususiyet, kendisini muhtevadan ziyade şekilde gösterir. Sahibine izafe edilebilen bağımsız bir çalışmanın sonucu olması yeterlidir.

B. MUSİKİ ESERLERİ

Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 3. maddesinde yer alan musiki eserleri “her nevi sözlü ve sözsüz bestelerdir” olarak düzenlenmiştir. Diğer eser türlerinden farklı olarak sayma yoluna gidilmemiştir. Musiki eserleri, göze değil kulağa hitap etmekte, yani duygunun, fikrin ve düşüncenin sesle ifade edilmesidir⁵⁵. Opera, senfoni, türkü, marşlar, ilahi, çeşitli çalgılarla çalınan parçalar, şarkılar örnek olarak gösterilebilir. Sözlü musiki eserine bestelenmiş güfte, sözsüz musiki eserine de beste denilmektedir⁵⁶. Bir musiki eserinin eser olarak kabulü için, herhangi bir çalgıdan, insan gırtlığından veya elektronik cihazlardan çıkması, güzel veya çirkin olması arasında fark olmayıp, aynı zamanda nota ile veya plak, kaset gibi tespit araçlarıyla

⁵¹ Haritaların eser niteliğinde olup olmadığının uzman bilirkişi marifetiyle karar verilmesi için bkz. Yargıtay 11.H.D. 21.12.2004 T., 2772/12672 Sayı - Her haritanın kanunun kapsamından yararlanacağına dair bkz. Yargıtay 11.H.D. 11.02.2002 T., 8275/8839 Sayı.

⁵² ERTAS, Şeref-GÖKYAYLA, K. Emre, “Mimari Projeler Üzerindeki Telif Hakkı”, *Seyfullah Ediz’e Armağan*, DEÜ Yayınları, İzmir 2000, s.412.

⁵³ TEKİNALP, s.114, AYİTER, s.50, EREL, s.43, ÖZTRAK, s.19.

⁵⁴ ÖZTRAK, s.19, TEKİNALP, s.114, AYİTER, s.49-50.

⁵⁵ TEKİNALP, s.115, AYİTER, s.51.

⁵⁶ TEKİNALP, s.115, ATEŞ, s.64, ÖZTRAK, s.21.

tespit edilmesine de gerek bulunmamaktadır⁵⁷. Notasız olarak yapılan musiki eseri de, şartların varlığı halinde kanun kapsamında korumadan yararlanır. Bir musiki eserinin uzunluğu, kısalığı, bir tema içerip içermediği, çalgıların çeşitliliği gibi durumlar da eser vasfının kazanılmasında rol oynamazlar⁵⁸.

Kanunun koruma kapsamından yararlanabilmesi için musiki eser sahibinin, eserinde hususiyetinin bulunması gerekmektedir. Bu hususiyet, musiki eserlerinde şekil ile muhtevanın birbirinden kesin bir şekilde ayrılması mümkün olmadığından, kendisini eserin ifade tarzında ve musiki eseri oluşturan seslerin birbirini izlemesinde, düzenlenmesinde, birleştirilmesinde, ritimdeki özelliğinde göstermektedir⁵⁹. Bu nedenle, musiki eserin bestelendiği çalgıdan başka bir çalgı ile düzenlenmesi olan “aranjmanlar”, daha önceki bir besteden bir tema veya melodinin alınıp bunlara yeni gelişmelerin eklenmesiyle elde edilen “varyasyonlar”, bir icracı sanatçının kendi ilham yeteneğine göre çalması ve bunun tespit edilmesi olarak tanımlanan “emprovizyonlar” yeni bir musiki eseri meydana getirmeyip, şartların mevcut olması halinde “işlenme eser” (F.S.E.K. mad. 6) olarak kanunun korumasından yararlanabilecektir⁶⁰. Musiki eserlerin, aynı zamanda farklı sanatçılar tarafından icra edilmesi yeni musiki eser olmayıp, F.S.E.K tarafından komşu haklar kapsamında ve icracı sanatçılara ilişkin korumadan yararlanmaktadır.

C. GÜZEL SANAT ESERLERİ

F.S.E.K. mad. 4’ de güzel sanat eserleri, estetik değere sahip olan, yağlı ve sulu boya tablolar, her türlü resimler, desenler, pasteller⁶¹, gravürler⁶², güzel yazılar ve tezhipler⁶³, kazıma, oyma, kakma veya benzeri usullerle maden, taş, ağaç veya diğer maddelerle çizilen veya tespit edilen eserler, kaligrafi⁶⁴, serigarfi (F.S.E.K. mad. 4/1), heykeller, kabartmalar ve oymalar (F.S.E.K. mad. 4/2), mimarlık eserleri (F.S.E.K.

⁵⁷ ÖZEL, s.24.

⁵⁸ AYİTER, s.51, EREL, s.44.

⁵⁹ ATEŞ, s.64, EREL, s.44, AYİTER, s.52.

⁶⁰ EREL, s.45, ATEŞ, s.64, AYİTER, s.53.

⁶¹ Pastel, renkli kurşun kalemle yapılan resimdir. ÖZTRAK, s.22.

⁶² Gravür, kazıma, oyma, kakma veya benzeri usullerle taş, ağaç, madde üzerine çizilen eserlerdir. TEKİNALP, s.116.

⁶³ Tezhip, altınla bezeme, altın yıldızla işleme anlamına gelir. TEKİNALP, s.116.

⁶⁴ Kaligrafi, yazı karakterlerini zarif ve süslü bir biçimde yazma, serigarfi ise, üzerine delikli bir dokuma gerilen bir çerçeveden meydana gelmiş şablon yardımıyla gerçekleştirilen baskı yöntemi ve bu yöntemle elde edilmiş üründür. EREL, s.49.

mad. 4/3), el işleri ve küçük sanat eserleri, minyatürler ve süsleme sanatı ürünleri ile tekstil, moda tasarımları (F.S.E.K. mad. 4/4), fotografik eserler ve slaytlar (F.S.E.K. mad. 4/5), grafik eserler (F.S.E.K. mad. 4/6), karikatür eserleri (F.S.E.K. mad. 4/7) ve her türlü tipllemelerdir (F.S.E.K. mad. 4/8) şeklinde belirlenmiştir.

Kanun, bir güzel sanat eserinin korumadan yararlanabilmesi için, açıkça estetik bir değere sahip olması gerektiğinden bahsetmiştir. Bunun yanında, sahibinin hususiyetini taşıması da pek tabii gereklidir. Güzel sanat eserleri, göze hitap etmekte olup, estetik bir haz uyandıran, cisim veya yüzey üzerinde oluşturulmuş fikri ürünlerdir⁶⁵.

Güzel sanat eserlerinde kullanılan malzemenin önemi bulunmamaktadır. Bu malzeme metal, kağıt, taş, buz, tahta, tuğla, seramik, plastik, mermer gibi cansız nesnelere olabileceği gibi, canlı nesnelere, örneğin bahçe mimarisi veya insan üzerine yapılan bir resim olabilir. Güzel sanat eserleri, resim, tablo ve fotoğraflarda olduğu gibi iki boyutlu olabileceği gibi, heykel ve mimari yapılarda olduğu gibi üç boyutlu da olabilir⁶⁶.

Günümüzde artık mimari plan, kroki ve maketler F.S.E.K. mad. 2/3 kapsamında korunmakta olup, mimari yapının kendisi de bu madde kapsamında korumadan yararlandırılmıştır⁶⁷. Ancak, alelade yapılan her binanın koruma kapsamında sayılması mümkün olmamaktadır. Koruma kapsamından yararlanabilmesi için, estetik niteliğe sahip olan, sahibinin hususiyetini taşıyan bir mimari yapı olması gerekmektedir. Daha titiz davranılarak yapılmış olanları da güzel sanat eseri saymak daha doğru olacaktır.

El işleri ve küçük sanat eserleri⁶⁸, küçük heykeller olarak da nitelendirilmekle birlikte, bunların seri üretime elverişli bulunması ve bu amaçla imal edilmesi ihtimali sınıai ürünlerin güzel sanat eseri olması sonucunu doğuracaktır. Bu durum kanunun amacı dışında aşırı bir uygulamaya neden olacaktır. Bu nedenle, estetik niteliğin tespitinde dikkatli davranılmalı, estetik niteliğinin fazla olması aranmalıdır⁶⁹.

⁶⁵ EREL, s.47, ATEŞ, s.65, AYİTER, s.54, TEKİNALP, s.117.

⁶⁶ ATEŞ, s.65.

⁶⁷ ÖZEL, s.26.

⁶⁸ HIRSCH, s.150.

⁶⁹ EREL, s.48, AYİTER, s.56.

D. SİNEMA ESERLERİ

Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 5. maddesinde “Sinema eserleri, her nevi bedii, ilmi, öğretici veya teknik mahiyette olan veya günlük olayları tespit eden filmler veya sinema filmleri gibi, tespit edildiği materyale bakılmaksızın, elektronik veya mekanik veya benzeri araçlarla gösterilebilen, sesli veya sessiz, birbiriyle ilişkili hareketli görüntüler dizisi” olarak ifade edilmiştir. Sinemanın sanat dalı olarak kabulü 1900’lü yılların başında olmuştur⁷⁰. Uluslararası alanda 1886 tarihli Bern Sözleşmesinde ve 1908 tarihli Berlin tadilatında sinema eserlerinden bahsedilmemiş, ancak 1948 tarihli Brüksel tadilatında sinema eseri kabul edilmiştir. Türk Hukukunda sinema, F.S.E.K. ile ilk defa koruma altına alınmış ve düzenleme konusu yapılmıştır. 1918 tarihli mülga Hakkı Telif Kanununda sinema eserlerine ilişkin bir düzenleme mevcut olmayıp, bu durum doktrinde eleştiri konusu olmuştur⁷¹.

Sinema eserleri F.S.E.K.’ den başka mülga Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanununda da özel olarak düzenleme konusu yapılmıştır. Ancak, bu kanunun yerine artık F.S.E.K. ile sinema eserleri korunmaktadır.

Sinema eserleri, diyalog, müzik ve resim kompozisyonundan meydana gelen bir bütündür⁷². Diğer eser türleriyle sinema eserleri arasında benzerlikler ve ortak yanlar bulunmaktadır. Bu yüzden, bir fotoğraf, ilmi ve teknik mahiyette ise ilim ve edebiyat eseri (F.S.E.K. mad. 2), estetik nitelik bulunması durumunda güzel sanat eseri (F.S.E.K. mad. 4), fotoğraflara suni bir hareketlilik, canlılık kazandırılması halinde ise sinema eseri (F.S.E.K. mad. 5) olarak kanun tarafından korumadan yararlanacaktır. Sinema eserinin, çeşitli eserlerin karışımından meydana geldiği söylenemeyeceği gibi, sinema eserinin içinde yer alan bağımsız eser türlerinin korunması da göz ardı edilemez. Sinema eserleri, dört unsurdan meydana gelmektedir. Bunlar;

- 1- Birbiriyle ilişkili olmak kaydıyla hareketli bir görüntü dizisi,
- 2- Kalıcı bir ortamda görüntü dizisinin tespit edilmiş olması,

⁷⁰Sinemanın icadı ve gelişimi 18. ve 19. yüzyıllarda olup, ilk film gösterimi 25 Aralık 1885 tarihinde gerçekleşmiştir. Sinemanın sanat dalı olarak kabulü ilk kez İngiltere’de gerçekleşmiştir. ATEŞ, s.67. Sinema, icat edildiği yıllarda günlük olayların optik ve mekanik surette tespit ve tekrarına yarayan bir araç olarak kabul edilmiştir. AYİTER, s.60.

⁷¹ HIRSCH, s.154-155.

⁷² TEKİNALP, s.118, EREL, s.50, ATEŞ, s.70.

3- Mekanik, elektronik veya benzeri bir araçla gösterilebilir olması,

4- Sahiplerinin hususiyetini taşıyor olmasıdır.

Sinema eseri sahiplerinin hususiyetinin bulunması gerekmekte olup, bu durum diğer eser türlerinde olduğu gibi vazgeçilemez bir şarttır. Ancak sinema eserlerinde diğer eser türlerinden farklı olarak eser sahibi değil, eser sahipleri bulunmaktadır. Bunlar; yönetmen, diyalog yazarı, sinema yazarı, özgün müzik bestecisi, canlandırma tekniğiyle yapılmış sinema eserlerinde animatör eserin birlikte sahibidirler (F.S.E.K. mad. 8/3). Kanunda sayılan eser sahiplerinin hepsinin hususiyetinin bulunması gerekmekte olduğundan, eser bu şahısların özellik taşıyan bağımsız fikri çalışmalarının sonucu olmalıdır⁷³. Kanunda sayılanlardan başka; aktör, aktris, ışıkçı, kostümcü, kameraman ve benzerlerinin de eser üzerinde emek ve fikri mesaisi söz konusu olması halinde, sinema eserinde hususiyetlerinin varlığı söz konusu olmaktadır⁷⁴.

Bunun yanında, sinema ürününün eser sayılması için, özel ve teknik kuralların (senaryo, ışık, kostüm gibi) bulunması şartı ve sinema eserinin ilgili bulunduğu eser kategorilerinin (bilimsel, teknik, musiki gibi) özellik ölçülerine de sahip olması gerekmektedir⁷⁵.

Televizyon eserlerinin F.S.E.K. mad. 5'den yararlanıp yararlanamayacağı konusu belirgin değildir. Bu konuda ikili ayırım ile değerlendirme yapmak gerekmektedir. Bir kısım televizyon eserleri, önceden çekilen ve yukarıda sayılan şartların bulunduğu dizi veya sinema eseridir. Bunlar zaten sinema eseri olduklarından korumadan yararlanacaklardır. Diğer bir kısım televizyon eserleri ise, belirli bir vasıtayla tespit edilmeden "canlı" olarak yayınlanan televizyon programlarıdır. Bu durumda ise, her olay için farklı değerlendirme ile kanundaki şartların mevcut olup olmadığına bakılmalıdır⁷⁶.

⁷³ TEKİNALP, s.118, AYİTER, s.62, ÖZTRAK, s.27.

⁷⁴ ÖZEL,s.29.

⁷⁵ ÖZTRAK, s.27, EREL, s.51.

⁷⁶ AYİTER, s.64, EREL, s.53.

E. İŞLENMELER ve DERLEMELER

Yukarıda sayılan dört eser türü müstakil bir eser niteliğine sahip bulunmakta iken, beşinci başlık olarak belirtilen işlenmeler ve derlenmeler diğer eser türlerinden farklı olarak bağımsız niteliğe sahip bulunmamaktadır. Her eser ondan önce meydana getirilen eserden esinlenmiş, etkisinde kalmış olabilmekte ve müstakil eser bu şekilde oluşabilmektedir. Ancak, işlenmeler diğer bir eserden faydalanmakta olup o esere nispetle bağımsız olmayan eser türüdür⁷⁷. İşlenme eserin orijinal esere bağımlılığı, işlenme eseri, eseri birlikte yaratmak suretiyle tesis olunan iştirak halinde eser sahipliğinden ayırt etmeye yarar⁷⁸. Derlenmeler ise, “toplama eser” olarak adlandırılmaktadır. F.S.E.K. 6. maddesi işleme eserleri “diğer bir eserden istifade suretiyle vücuda getirilip de bu esere nispetle müstakil olmayan ... fikir ve sanat mahsulleri” olarak tanımlamıştır. Maddenin 2. bendi ise sahibinin hususiyetini taşıması gerektiğini belirtmiştir. Tanımlar başlığı altında F.S.E.K. mad. 1/B-c bendinde de işlenme eserin tanımı verilmiştir. İş bu tanıma göre işlenme eserler “diğer bir eserden istifade suretiyle vücuda getirilip de bu esere nispetle müstakil olmayan ve işleyenin hususiyetini taşıyan fikir ve sanat mahsulleridir” diyerek kanunun iki maddesi de aynı tanımı vermiştir. Derleme eser ise, “özgün eser üzerindeki haklar saklı kalmak kaydıyla, ansiklopediler ve antolojiler gibi muhtevası seçme ve düzenlemelerden oluşan ve bir düşünce yaratıcılığı sonucu olan eser” olarak (F.S.E.K. mad. 1/B) tanımlanmıştır. İşlenme eserin yaratıcısı, orijinal eserden yararlanarak bundan iktisadi yarar sağlamakta, orijinal eserin yaratıcısı ise, eserinin işlenmesi ile eserinin değerlendirilmesi imkanı kazanmaktadır. Ancak bu her zaman böyle olmayıp kötü bir işleme durumunda orijinal eserin sahibinin eserine zarar da verebilmektedir. Örneğin, kötü bir tercüme, orijinal esere ve eser sahibine zarar verecektir⁷⁹.

⁷⁷ ÜSTÜN, Gürsel, **Fikri Hukukta İşlenme Eserler**, Besam, İstanbul, 2001, s.117.

⁷⁸ ÖZTAN, Fırat, “**Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İşlenme Eserler**” Ali BOZER’ e Armağan, Seçkin Yayıncılık, s.223.

⁷⁹ ÖZTAN, s.221 vd.

F.S.E.K. 6. maddesinde “aşağıda başlıcaları yazılı fikir ve sanat mahsulleri işlenmedir” diyerek her ne kadar işlenme eser türlerini 11 bent halinde saymışsa da, bunların arasından derlenmeler de mevcut bulunmaktadır⁸⁰.

İşlenme eser, kanunda açıkça belirtildiği üzere, asıl esere sadık kalmak kaydıyla ve asıl eserden bağımsız olmayan ama işlenme eser sahibinin hususiyetini taşıyan, eseri başka bir biçime dönüştürerek ifade eden eserler şeklinde tanımlanabilir⁸¹. Örnek olarak, bir kitabın başka dile çevrilmesi, bir şiirin hikaye olarak düzenlenmesi veya bir fotoğrafın yağlı boya tablosunun yapılması gösterilebilir.

F.S.E.K. işlenme ve derlenme eserleri 11 bent halinde saymıştır. Buna göre; tercümelemler⁸², roman, hikaye, şiir ve tiyatro piyesi gibi eserlerden birinin bu sayılan nevilere bir başkasına çevrilmesi, musiki, güzel sanatlar, ilim ve edebiyat eserlerinin film haline sokulması veya filme alınmaya ve radyo ve televizyon ile yayıma müsait bir şekle sokulması, musiki aranjman ve tertipleri, güzel sanat eserlerinin bir şekilden diğer şekillere sokulması, bir eser sahibinin bütün veya aynı cinsten olan eserlerinin külliyat haline konulması, belli bir maksada göre ve hususi bir plan dahilinde seçme ve toplama eserler tertibi, henüz yayınlanmamış olan bir eserin ilmi araştırma ve çalışma neticesinde yayınlanmaya elverişli hale getirilmesi, başkasına ait bir eserin izah veya şerhi yahut kısaltılması, bir bilgisayar programının uyarlanması, düzenlenmesi veya herhangi bir değişim yapılması, belli bir maksada göre ve hususi bir plan dahilinde verilerin ve materyallerin seçilip derlenmesi sonucu ortaya çıkan ve bir araç ile okunabilen veya diğer biçimdeki veri tabanlarıdır. Bu 11 bent dışında, teknolojik gelişmeler neticesinde yeni eser türleri ortaya çıkabileceği gibi, kanunda sayılmamış bir eser türünün de şartları varsa işlenme eser olarak kabulü mümkün olacaktır.

⁸⁰ F.S.E.K. mad. 6/7 ve mad. 6/11’de belirtilen veri tabanları derleme eser olarak kabul edilmektedir.

⁸¹ EREL, s.53, ATEŞ, s.72.

⁸² Yazarın fikirlerine sadık kalarak bir dilden başka bir dile çevrilmesine tercüme denilmekte olup, dilin kullanılan, eski, yeni bir dil olması arasında fark yoktur. Bu nedenle teknik bakımdan yapılması mecburi değişikliklerin dışında işlemenin amacına aykırı olarak ilaveler, çıkarmalar, değişiklikler yapılamaz. GÖKYAYLA, Emre, **Telif Hakkı ve Telif Hakkının Devri Sözleşmesi**, Yetkin Yayınevi, Ankara 2000, s.110.

Kanunun, işlenme eser olarak kabulü ve işlenme eserin korunmadan yararlanabilmesi için sayılan 11 bent içinde olma dışında, üç şartın daha bir arada bulunması gerekmektedir. Bunlar;

- Asıl esere sadık kalma⁸³
- İşleme eser sahibinin hususiyetini taşıma⁸⁴
- İşlenme ile asıl eser arasında ilişkinin belirtilmesi⁸⁵ şartlarıdır.

İşleme eserin oluşması için asıl eserin, korunan ve koruma süresi dolmamış bir eser olması gerekmez. Bir eserin, birden çok kişi tarafından ayrı ayrı işlenmesi mümkün olup, tamamlanmamış bir çalışma da işlenebilir⁸⁶. Bir eserden, onu işleme suretiyle yararlanma hakkı münhasıran eser sahibine aittir (F.S.E.K. mad. 21). Bu hakkın devredilmesi ile asıl eser sahibine karşı da korumanın sağlanmaktadır. Örneğin, eser sahibi bir eserinin çeviri (işleme) hakkını başkasına devrettikten sonra, bu çeviri hakkını artık başkasına tanıyamaz. Asıl eser sahibinin izni, işlenme eserin meydana gelmesinde değil, kanun tarafından korunmasında ve ekonomik olarak kullanılmasında dikkate alınacaktır⁸⁷. İşlenen eserin kendisinin de işlenme olması mümkündür. Bu durumda birden fazla basamaklı bir işleme söz konusu olup, işleyen, kaçınıcı basamakta olursa olsun, kendi işlemesi bakımından eser sahibi kabul edilir.

IV. ESER SAHİBİ

A. GENEL OLARAK

Sahibinin hususiyetini taşıyan ve kanunda belirtilen eser türleri içine giren her nevi fikir veya sanat mahsulleri eser olarak Fikir ve Sanat Eserleri Kanunda yer almıştır. Bir eserin eser olarak korunması için vazgeçilmez şart, sahibinin hususiyetini taşımasıdır. Bu yüzden eser sahibinin belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Böylelikle eser sahibi eseri üzerinde mali ve manevi haklara sahip olacak ve bu hakları kullanabilme, tecavüzlere karşı koyabilme yetkisine sahip olabilecek, eser sahibinin ölümünden sonra da bu haklar belirli şartlar dahilinde mirasçılara geçecektir. Eser sahibi bir veya birden fazla kişi olabilir. Birden fazla kişinin

⁸³ GÖKYAYLA, s.107, ATEŞ, s.74-75, ÖZTRAK, s.29.

⁸⁴ TEKİNALP, s.126-127, EREL, s.54, ÖZTRAK, s.30, ATEŞ, s.75, AYİTER, s.66-67.

⁸⁵ EREL, s.57, ÖZTRAK, s.30, ATEŞ, s.77.

⁸⁶ ÖZTAN, s.224.

⁸⁷ TEKİNALP, s.125.

meydana getirdiği eserlerde müşterek ve iştirak eser sahipliği olarak ayırım yapılmaktadır. Kanun, bazı hallerde eser sahibi olmayanlara da eser sahibinin bir kısım haklarını kullanma hakkı tanımaktadır.

Eser sahibi tanımı, Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 8. maddesinde “bir eserin sahibi onu meydana getirendir” şeklinde ifade edilmiştir.

Eserin yaratılması maddi bir fiildir. Herhangi bir hukuki işleme gerek bulunmamakla birlikte, eserin meydana getirilmesiyle hakkın doğması aynı anda gerçekleşmektedir⁸⁸. Bu nedenle, eser sahipliği için tescile, herhangi bir kayda veya herhangi bir makamın haberdar edilmesine gerek yoktur. Eser sahipliği için, fiil ehliyetine sahip olmak, reşit olmak veya temyiz kudretine sahip olmak, kısıtlı olmamak gibi şartlar da mevcut olmayabilir. 18 yaşından küçük olan eser sahibinin eseri korunacağı gibi, akıl hastası tarafından oluşturulan bir tablo, kısıtlı birinin yazdığı bir roman da koruma kapsamında olacaktır.

B. ESERİ MEYDANA GETİRENİN ESER SAHİPLİĞİ

1. Genel Olarak

Eserin sahibi, eseri meydana getiren gerçek kişi olup, eser sahibi mali haklarını devretmediği veya eseri yaratan kişi işçi olmadığı veya eser sahibinin ölümünden sonra mirasçılar mali hakları iktisap etmedikleri sürece bu durum geçerliliğini koruyacaktır. Bir eser, tek kişi tarafından meydana getirilmiş olabileceği gibi, birden fazla kişinin bir eseri beraber meydana getirmesi de mümkündür.

2. Tek Kişinin Eser Sahipliği

Tek kişinin eser sahipliğine örnek olarak bir romanın, bir şiirin tek bir yazar tarafından yazılması, bir müzik eserinin tek bir kişi tarafından söz ve müziğinin yapılması veya bir kareografinin tek bir kareograf tarafından hazırlanması gösterilebilir. Burada eser sahibinin hususiyeti tek olacak ve bir tek kişinin esere özelliğini vermesi eseri oluşturacaktır. Bazen birden fazla kişinin bir esere yardımları dokunabilir. Eser sahibi sayılmayan bu kişiler, sadece eserin oluşmasında eser sahibine yardım etmekte olup, hususiyetleri yardım ettikleri eserde

⁸⁸ ÖZEL, s. 35.

bulunmamaktadır⁸⁹. Eğer esere hususiyetlerini katmış olurlarsa bu durum artık yardım değil birlikte eserin meydana getirilmesi olacaktır.

3. Birden Çok Kişinin Eser Sahipliği

Birden fazla kişinin bir eseri meydana getirmesi üç türlü mümkün olmaktadır. Bunlardan ilki iştirak halinde eser sahipliği olup, F.S.E.K. 10. maddesinde yer almıştır. Eser, bir bütün teşkil edecek şekilde birden fazla kişi tarafından meydana getirilebilir. Burada eser sahiplerinin meydana getirdikleri eser birden fazla olmamaktadır ve eser için verdikleri emeklerin ayrılması da mümkün değildir. Diğer bir durum ise müşterek eser sahipliği olup, F.S.E.K. 9. maddesinde yer almıştır. Burada birden fazla eser ve eser sahibi bir araya gelerek bir eser meydana getirilmektedir. İştirak halinde eser sahipliğinden farklı olarak eser sahiplerinin emekleri birbirinden ayrılmaktadır. Üçüncü tür olarak ise, F.S.E.K. mad. 8/3’de yer alan sinema eseri sahipliği gösterilebilir. Burada sinema eseri, yönetmen, özgün müzik bestecisi, senaryo yazarı ve diyalog yazarı, canlandırma tekniği ile yapılmış eserlerde animatör eserin birlikte sahipleri olup, duruma göre iştirak veya müşterek eser sahipliğinin konusunu oluşturabilmektedir.

a. İştirak Halinde Eser Sahipliği

Birden fazla kimsenin iştirakiyle vücuda getirilen eser ayrılmaz bir bütün teşkil ediyorsa, eserin sahibi onu vücuda getirenlerin birliğidir (F.S.E.K. mad. 10/1). “Eser Sahipleri Arasındaki Birlik” kenar başlığı altında kanundaki bu düzenleme uyarınca, eserin birden fazla kişi tarafından meydana getirilmesi gerekmekte, ancak müşterek eser sahipliğinden farklı olarak, bağımsız kısımlara ayrılması mümkün olmamaktadır. Böyle oluşturulmuş bir eserin sahibi, onu meydana getirenlerin birliğidir. Eserin bütününden ayrı olarak tek başlarına telif haklarına konu olamaz ve iktisaden değerlendirilemezler⁹⁰. Müşterek eser sahipliğinden farklı olarak, bağımsız birden fazla eser mevcut olmayıp, tek bir eser birden fazla kişi tarafından meydana getirilmektedir. Örneğin, iki ressamın bir araya gelerek yaptıkları yağlıboya tablo veya iki haritacının birlikte oluşturdukları İstanbul haritası gibi.

⁸⁹ EREL, s.71, ATEŞ, s.79, ARSLANLI, s.63.

⁹⁰ EREL, s.72.

Her bir eser sahibinin meydana getirdiği kısmın teşhis edilmesi bu eserin iştirak eser sahipliğini engellemez. Teşhis edilen kısımlar bağımsız olarak eserden ayrılamıyorsa veya ayrılabilirse eser bozuluyorsa iştirak eser sahipliği mevcut demektir. Burada eser sahiplerinin esere yapmış oldukları katkının eserden ayrılması mümkün değildir⁹¹.

Herkesin sarf ettiği emek aynı olmayabilir. Katkının niceliğinden ziyade niteliğine bakmak gerekir. Ancak, bir eserin vücuda getirilmesinde yapılan teknik hizmetler veya teferruata ait yardımlar, iştirake esas teşkil etmez (F.S.E.K. mad. 10/3). Eserin vücuda getirilmesinde yapılan yardımlar teknik hizmet boyutunda kalıyorsa veya özelliğini esere verecek ölçüde değilse, yapılan yardımlar eser sahipliği sıfatını kazandırmayacağı gibi, iştirak eser sahipliği içine de sokmaz. Örneğin, bir bilim adamının oluşturduğu bilimsel bir esere bibliyografya hazırlayan kişi gibi.

Her bir eser sahibi eserin bütünü üzerinde haklara sahip olup, müşterek eser sahipliğinden farklı olarak, hisseler üzerinde hak sahipliği bulunmamaktadır⁹². Eserin meydana gelmesi için eser sahiplerinin ortak bir iradelerinin bulunması gereklidir. İştirak eser sahipliğinde hakların nasıl kullanılacağı F.S.E.K. mad. 10/2’de yer almıştır. Kanun, birliğe adi şirket (B.K. mad. 520 vd.) hükümlerinin uygulanacağını belirtmektedir. Adi şirkette, ortakların malları üzerinde iştirak halinde malik olmalarından dolayı F.S.E.K.’ de bu şekilde bir düzenlemeye gidilmişse de, her koşulda adi şirket hükümlerinin uygulanması düşünülemez⁹³. Burada duruma uygun hükümler uygulamaya konulacaktır denilebilir.

Eser sahipleri birlikte ve oybirliği ile hakları kullanabilmektedirler. Ancak, eser sahiplerinin manevi haklarının ihlal edilmesi halinde, eser sahiplerinden her biri bu ihlalin önlenmesi için manevi yetkileri kullanabilir, hukuk ve ceza davaları açabilir, ihtiyati tedbire başvurabilir ve tazminat davası açabilir. Ancak, tazminat tutarının belirlenmesinde ve bu tutar üzerinde tasarruf edilmesinde karar iştirak birliğine aittir.

⁹¹ Yargıtay bir kararında, ortak eserden söz edebilmek için “eserin birden fazla kişinin yaratıcı ortak çabası ve katkısıyla meydana gelmesi” gerekir demektedir. Yargıtay 4.H.D. 22.10.1992 T., 5141/11254 sayı.

⁹² ARSLANLI, s.69, AYİTER, s.101.

⁹³ TEKİNALP, s.142.

Kanun bu yönde, “eser sahiplerinden her biri, birlik menfaatlerine tecavüz edildiği takdirde tek başına hareket edebilir” demektedir (F.S.E.K. mad. 10/2).

Eser sahiplerinden biri, birlikte yapılacak bir muameleye haklı bir sebep olmaksızın izin vermezse, bu izin mahkemedен alınabilir. Adi şirket hükümlerinde boşluk olduğu takdirde ise Medeni Kanununun iştirak halinde mülkiyet hükümleri uygulanacaktır⁹⁴. İştirak eser sahiplerinden birinin ölmesi durumunda mirasçılar iştirake katılabilirler.

b. Müşterek Eser Sahipliği

Birden fazla kişinin birlikte vücuda getirdikleri eserin kısımlara ayrılması mümkünse, bunlardan her biri vücuda getirdiği kısmın sahibi sayılırlar (F.S.E.K. mad. 9/1). “Eser Sahiplerinin Birden Fazla Oluşu” başlığı altında kanundaki bu düzenleme doğrultusunda, birden fazla eser sahibi ve birbirinden ayrılacak birden fazla eser bulunmaktadır. Burada eser sahiplerinin bağımsız eserleri üzerinde hususiyetleri devam ediyor olup, bunlardan ayrı olarak birlikte oluşturulmuş bir eser ve onun üzerinde bir hususiyet de bulunmaktadır. Örneğin, bir romanın resimlerle zenginleştirilmesi veya bir fikri mülkiyet hukuku kitabında fikir ve sanat eserleri, marka, patent, tasarımları bölümlerinin ayrı ayrı kişiler tarafından oluşturulması veya bir müzik eserinde beste ve güftenin ayrı eser sahipleri tarafından oluşturulup bir araya getirilmesi gibi.

Her ne kadar kanunda birden fazla kimselerin birlikte bir eser meydana getirdiği ifade edilmişse de, birlikte değil, ayrı ayrı eserler bir amaç doğrultusunda ve eser sahiplerinin rızalarıyla⁹⁵ tek bir eser olarak bir araya getirilmektedir. Ancak burada toplama eser veya işleme eser söz konusu değildir. Her ne kadar bu eser türlerinde de belirli şahısların eserleri bir araya getirilmiş olsa da, bu eserlerde amaç eserlerin işleyen veya derleyen tarafından bir araya getirilmesidir. Oysa, müşterek eserlerde eser sahipleri ortak eserde paya sahip olmaktadır. İşleyen iradesi ise işlemleri bir araya getirmektir. Oluşturulacak yeni eser üzerinde bir paya sahip olma amacı yoktur. İşleme ve derlenmelerde asıl eser sahibinden izin alınarak eser

⁹⁴ ARSLANLI, s.69, AYİTER, s.101, ATEŞ, s.83.

⁹⁵ AYİTER, s.98, GÖKYAYLA, s.205.

kullanılabilmekte iken, müşterek eser sahipliğinde böyle bir durum bulunmamaktadır⁹⁶.

Eser sahipleri, müşterek eser üzerindeki hakların kullanılmasında oy birliği⁹⁷ ile karar alırlar. Kanun mad. 9/2'de, "aksi kararlaştırılmış olmadıkça, eseri birlikte vücuda getirenlerden her biri bütün eserin değiştirilmesi veya yayımlanması için diğerlerinin iştirakini isteyebilir" demektedir. Ancak bu durum sadece yayım ve değiştirme için değil, diğer hakların kullanımı için de geçerlidir⁹⁸. Kanun ayrıca, müşterek eser sahiplerinden her birine, diğer birinin haklı bir sebep olmaksızın iştirak etmemesi halinde, mahkemeden izin alma hakkını getirmektedir (F.S.E.K. mad. 9/2). Burada eser sahipleri, müşterek eser dışında müstakil eserleri için, bağımsız bir eser olmaları neticesinde, mali ve manevi hakları kullanabilirler. Fakat, bu hakların kullanımı diğer eser sahiplerinin haklarına zarar vermemelidir. Bu konuda M.K. müşterek mülkiyet hükümleri uygulanır⁹⁹. Müşterek mülkiyetin yönetimi, son bulması, sözleşmeden dönme gibi durumlarda ise Borçlar Kanununun adi ortaklığa ilişkin hükümleri uygulanabilmektedir¹⁰⁰. Müşterek eser sahiplerinden birinin ölmesi durumunda ise mirasçıları ilgili kişinin haklarını devam ettirebilirler.

c. Sinema Eseri Sahipliği

Sinema eserlerinde, yönetmen, özgün müzik bestecisi, senaryo yazarı ve diyalog yazarı eserin birlikte sahibidirler. Canlandırma tekniğiyle yapılmış sinema eserlerinde animatör de eserin birlikte sahipleri arasındadır (F.S.E.K. mad. 8/3). Animatör, çizgi filmlerin çizimlerini yapan kişidir¹⁰¹. Bu eser sahipliği birlikte eser sahipliği olup, bazen iştirak halinde, bazen müşterek halinde, bazen de müstakil katkılarla birliğe yol açmaktadır. Eser sahibi olarak gösterilen bu kişiler, eserin yaratılmasında ve sinema eserinin meydana getirilmesinde katkıları olanlardır¹⁰². Yapımcı ve icracı sanatçı ise bağlantılı (komşu) hak sahibi olarak korunacaklardır.

⁹⁶ EREL, s.76-77, AYİTER, s.99.

⁹⁷ ÖZTRAK, s.45.

⁹⁸ ÖZTRAK, s.45.

⁹⁹ TEKİNALP, s.140, ATEŞ, s.82.

¹⁰⁰ TEKİNALP, s.140.

¹⁰¹ TEKİNALP, s.143.

¹⁰² ÖZEL, s. 42.

C. BAŞKASININ MEYDANA GETİRDİĞİ ESER ÜZERİNDE SAHİPLİK

“Eser Sahibi, eseri meydana getiren kişidir” şeklinde kanunda verilen tanım, eser sahibinden başka kişilerin, başkasının yarattığı veya kendilerinin yaratmadığı eser üzerinde sahiplik kurmalarını engeller. F.S.E.K. mad. 1/B’ de eser sahibinin tanımı verilirken de eser sahibinin eseri meydana getiren gerçek kişi olabileceği ifade edilmiştir. Ancak bazı durumlarda, teknik mülahazalar ve eserin doğumundaki menfaatler durumu¹⁰³ halinde, eser sahibi olmamakla birlikte eser sahibinin sahip olduğu bazı hakları kullanma hakkı başkalarına verilmektedir. Bu haklar kişiye sıkı surette bağlı olan manevi haklar değil, mali haklardır. F.S.E.K.’ de “Hakların Kullanılması” başlıklı 18. maddede bazı kişilere belli şartların varlığı halinde mali hakları kullanma yetkisi verilmektedir.

F.S.E.K. mad. 18/1 “mali hakları kullanma yetkisi münhasıran eser sahibine aittir” diyerek genel kuralı belirttikten sonra devamında “Aralarında özel sözleşmeden veya işin mahiyetinden aksi anlaşılmadıkça, memur, hizmetli ve işçilerin işlerini görürken meydana getirdikleri eserler üzerindeki haklar¹⁰⁴, bunları çalıştıran veya tayin edenlerce kullanılır. Tüzel kişilerin uzuvları hakkında da bu kural uygulanır. ... Bir eserin yapımcısı veya yayımcısı, ancak eserin sahibi ile yapacağı sözleşmeye göre mali hakları kullanabilir” demektedir.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 18. maddesinden de anlaşılacağı gibi tüzel kişiler, işverenler, yayımcılar ve yapımcılar eser sahibi olmamakla birlikte eser sahibinin mali haklarını kullanma imkanına sahip olabileceklerdir. Kanun, bu kişilerin hakları kullanılabilmesi için özel sözleşme veya işin mahiyetinin bu durumu gerektirmesini aramıştır.

İşlenme eserlerde ise, eser sahibinin hususiyetini taşımak kaydıyla asıl eserden yararlanılarak meydana getirilen eser yeni bir eser olup, onu yaratan ve esere hususiyetini veren de işlenme eser sahibi olacaktır¹⁰⁵. Ancak F.S.E.K. mad. 21’ de belirtildiği üzere, bir eserden onu işlemek suretiyle faydalanma hakkı münhasıran

¹⁰³ ARSLANLI, s.61.

¹⁰⁴ Kanunda her ne kadar “haklar” ibaresi kullanılmışsa da kastedilen mali haklar olup, manevi haklar maddenin kapsamında kanaatimce değildir. Bu konuda Yargıtay da bir kararında “işçi-işveren ilişkisinde mali haklar işverene, manevi haklar ise çalışana yani eser sahibine aittir” demektedir. Yargıtay 11.H.D. 23.02.2004T., 7032/1586 sayı. SULUK, s.307.v.d.

¹⁰⁵ ÖZEL, s.44.

eser sahibine tanındığından, işleme eserin oluşturulmasında asıl eser sahibinden izin alınması ve o hakkın devralınması gerekmektedir (F.S.E.K. mad. 1/B c-d ve mad. 6)

1. İşveren ve Tüzel Kişiler

Eser sahibi, eseri meydana getiren gerçek kişi olmakla birlikte, kanun yukarıda belirtildiği gibi 18. maddesinde işveren ve tüzel kişilere eser sahibinin mali haklarını kullanma imkanı tanınmıştır. Bir eserin eser olarak korunabilmesi için gerekli olan eser sahibinin hususiyetini taşıması koşulu burada söz konusu olmadığından, işveren ve tüzel kişileri eser sahibi saymak mümkün değildir. Bunlar ancak belirli zorunluluklardan dolayı (örneğin bir eser sahibinin yazdığı romanı kendisinin yayımlaması çoğu kez mümkün olmayıp yayımcılarla eserin yayımı konusunda anlaşması gerekmektedir) mali hakları kullanma yetkisine sahip olmaktadır. Bu nedenle bazı teknik zaruretler ve eserin doğumundaki menfaatlardan dolayı, eser sahipliği dışında bazı haklar işverene, tüzel kişilere, yayımcı ve yapımcılara tanınmıştır. Eser sahibi, esere hususiyetini veren çalıştırılandır ve bu kişi aynı zamanda eserin manevi haklarının da sahibidir. Sadece eserin mali haklarını kullanma yetkisine çalıştıran sahip olacaktır. Çalışan, hizmeti karşılığında ücretini alacak olup, mali hakların kullanılması manevi haklarının zarar görmesine neden oluşturursa müdahale edebilecektir¹⁰⁶. Çalıştırının kanun tarafından kendisine tanınmış olan mali hakkı mutlak ve herkese karşı ileri sürülebilir¹⁰⁷.

F.S.E.K. mad. 18/2' de düzenlendiği gibi memur, hizmetli ve işçilerin işlerini görürken meydana getirdikleri eserler üzerindeki haklar bunları çalıştıran ve tayin edenlerce kullanılır¹⁰⁸. Ancak bu kural, çalışan ve çalıştıran olarak nitelendirebileceğimiz taraflar arasında işin mahiyetinden ve aralarındaki özel sözleşmeden aksinin kararlaştırılmaması halinde mevcut olacaktır. Yani, işçi ile işvereni arasında özel bir sözleşme düzenlenmiş ve bu sözleşme uyarınca işçinin

¹⁰⁶ Yargıtay bir kararında, “hazırlanan ders ve sınav materyallerinin mali hakların sahibinin davacı okul olduğunu kabul etmiş, manevi haklara sahip bulunmadığından bu konuda dava açamayacağına” karar vermiştir. Yargıtay 11.H.D. 04.06.2001 T.,2687/5080 Sayılı kararı. TEKİNALP, s.135-136.

¹⁰⁷ TEKİNALP, s.136.

¹⁰⁸ F.S.E.K. dışında buna benzer bir düzenleme B.K 336. maddesinde düzenlenmiştir. “İşçinin ihtirarı” kenar başlıklı 336 maddesi 1.fıkra uyarınca, “işçinin, hizmete ilişkin çalışmasını yaparken yaptığı icatlar, icat çalışması işçinin hizmetine ilişkin borcuna giriyorsa ya da bu koşul hesaba katılmasa bile işveren hizmet sözleşmesinde böyle bir talep hakkını saklı tutmuşsa, işverenin olur” demektir. Ayrıntılı bilgi için bkz. ZEVKLİLER, Aydın-HAVUTÇU, Ayşe, **Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri**, Seçkin Yayıncılık, Yenilenmiş 8.bası, Ankara 2007, s.321.

yaptığı eserin mali hakları kullanma yetkisi işverene bırakılmamışsa, bu durumda mali hakları genel kural olan eseri meydana getiren işçi kullanacaktır. İşin mahiyetinin, eserin mali haklarını işveren ve tüzel kişide bırakmasını engelleyecek durumlar mevcut ise yine aynı durum geçerlidir. Bir karikatüristin dergide incelenen konuya uygun olarak ve görevi sırasında yaptığı karikatürlerin kullanılmasında mali hak sahibi gazetede editör ve yayımcı olmakla birlikte, incelenen konuyla ilgili olmayıp elinde özel olarak sakladığı karikatürleri çalıştırmanın kullanması, yayınlanması durumunda karikatüristin mali hakları ihlal edilmiş olacaktır. Yine aynı şekilde, üniversitede öğretim üyesi olan eser sahibinin yazdığı makaleler üniversiteye değil, işin mahiyeti icabı eser sahibine aittir¹⁰⁹.

Tüzel kişiler için de bu düzenleme geçerlidir. Ancak çalışma tüzel kişi organlarınca oluşturuluyor ise, tüzel kişinin kuruluş amacına uygun olması, çalışma alanı içerisinde bulunması gerekmektedir. Bundan başka, işin görülmesi sırasında ve işle ilgili olarak meydana getirilmiş olması da gerekmektedir¹¹⁰. Aksi halde esere ilişkin haklar tüzel kişiye değil, eseri meydana getiren kişiye ait olacaktır. İşçinin, işle maddi bağı olmayan fikir ve sanat eserini iş esnasında meydana getirmiş olması durumunda buna ilişkin haklar işverene ait olmaz¹¹¹.

Çalıştıranların hangi anda mali hakları kazanacağı doktrinde tartışmalıdır. Bir kısım yazarlar¹¹² genel kuralın burada da geçerli olduğunu ve eserin çalışan tarafından yaratılmasıyla hakların aslen iktisap edildiğini söylemektedir. Diğer bir kısım yazarlar ise¹¹³, eseri kendi isim ve ünvanları altında umuma arz ettikleri veya yayımladıkları anda hakları kazanabileceklerini belirtmektedirler¹¹⁴. Kanaatimizce, eserlerin aleniyet tarihinden itibaren hakları korunduğundan, bu andan itibaren çalıştırmanın hak sahibi olduğunu kabul etmek ve her durum için ayrı dikkate alarak sonuca ulaşmak daha doğru olur.

¹⁰⁹ EREL, s.80.

¹¹⁰ EREL, s.81, ARSLANLI, s.63, ÖZTRAK, s.44, AYİTER, s.92.

¹¹¹ AYİTER, s.92.

¹¹² AYİTER, s.114.

¹¹³ EREL, s.82.

¹¹⁴ ARSLANLI, s.64.

2. Yayımlayıcılar ve Yapımcılar

Yayımcı ve yapımcı eser sahibi ile yapacağı özel sözleşmeye göre mali hakları kullanabilir (F.S.E.K. mad. 18/3). Burada mali haklar yayımcıya veya yapımcıya aralarında yapacakları bir sözleşme ile geçmektedir. Çalıştıran – çalışan ilişkisinin söz konusu olduğu durumda, çalışanları tarafından meydana getirilen eserlerin mali haklarını kullanma yetkisinin sahibi durumunda olmaları, F.S.E.K. mad. 18/3 değil mad. 18/2 hükmü içine girmektedir.

D. ESER SAHİPLİĞİ HAKKINDA KARİNELER

Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 8. maddesinde eser sahibi, eseri meydana getiren olarak tanımlanmış olup, bundan başka kanunda eser sahipliği karineleri de düzenlenmiştir. Genel kural, eserde kimin adı belirtilerek yayımlanmışsa eserin sahibinin o olduğudur. Ancak bunun dışında eser sahibinin adını açıklamaması veya kamuya sunulan müstear (takma) adın kamuca tanınmaması gibi hallerde eser sahibinin kim olduğu önem taşımaktadır.

1. Sahibinin Adı Belirtilen Eserlerde

Yayımlanmış eser nüshalarında veya bir güzel sanat eserinin aslında, o eserin sahibi olarak adını veya bunun yerine tanınmış müstear adını kullanan kimse, aksi sabit oluncaya kadar o eserin sahibi sayılır (F.S.E.K. mad. 11). İlim ve edebiyat eseri, musiki eseri, sinema eserinde eserin nüshalarında, güzel sanat eserinin de aslında adın belirtilmesi halinde, o kişi aksi sabit oluncaya kadar yani kanunen tanınan karine çürütülene kadar eserin sahibi sayılacaktır.

Bir şahsın eseri üzerinde adının belirtilmesi onun manevi haklarından (F.S.E.K. mad. 15). Eseri, sahibinin adı veya müstear adı ile yahut adsız olarak umuma arz etme veya yayımlama hususunda karar verme yetkisi münhasıran eser sahibine aittir. Eser sahibi, adını eserinde belirtmek isteyebileceği gibi adının gizli kalmasını da isteyebilir. Müstear ad veya kısaltma veya diğer bir işaret veya rumuz

kullanma inisiyatifine de sahiptir. Ancak bu durumda kanunda da belirtildiği gibi kamu tarafından bunların kime ait olduğunun bilinmesi gerekmektedir¹¹⁵.

Kanun tarafından kabul edilen karine aksi ispat edilinceye kadar geçerlidir. İspat edecek olan eserde eser sahibi olarak görünen kişi değil, onun eser sahibi olmadığını iddia eden kişidir¹¹⁶.

Umumi yerlerde veya radyo-televizyon aracılığı ile verilen konferans ve temsillerde, mutad şekilde eser sahibi olarak tanıtılan kimse o eserin sahibi sayılır (F.S.E.K. mad. 11/2). Ancak eserde asıl eser sahibinin adı veya kamuca bilinen müstear adı bulunması halinde bu karine düşecektir.

2. Sahibinin Adı Belirtilmeyen Eserlerde

F.S.E.K. 11. maddesi uyarınca karinenin uygulanmaması halinde, yayımlanmış bir eserin sahibi, yayımlayan ve o da belli değilse çoğaltandır ve eser sahibine ait hak ve yetkileri kendi namına kullanabilir (F.S.E.K. mad. 12). Kanun, bu durumda eserin sahibi olunacağı gibi bir izlenim uyandırır da eserin sahibi değişmemektedir. Sadece eser sahibi yaptığı sözleşme gereğince, haklarını kullanma ve eser sahibi adına hukuki işlemlerde bulunma imkanı vermektedir. Fikri hakları eser sahibi adına ama kendi hesaplarına kullanacak olan bu kişiler; eseri yayımlayan, yayımlayanın belli olmaması halinde çoğaltan, temsil veya icra yoluyla aleniyet kazanması halinde temsili icra ettiren, konferans halinde sunulan eserlerde konferansı veren şahıstır (F.S.E.K. mad. 12/2). Bu şahıslar hem mali hem manevi hakları kullanabilecek, borçlandırıcı ve tasarrufi işlemler yapabileceklerdir¹¹⁷. Bu durumda koruma süresi, eserin aleniyet tarihinden itibaren 70 yıldır, meğer ki eser sahibi bu sürenin bitmesinden önce adını açıklamış olsun (F.S.E.K. mad. 27/3).

Kanunen tanınan bu karine eser sahibine değil üçüncü kişilere karşı hüküm ifade eder. Eser sahibinin bu karineyi çürütmesi durumunda üçüncü kişilerin iyi niyetli hak iktisapları korunacaktır¹¹⁸. Eser sahibi ile kanunen hakları kullanmaya yetkili olarak saydığı kişiler arasındaki bu ilişki aksi kararlaştırılmamışsa vekalet ilişkisidir¹¹⁹ (F.S.E.K. mad. 12/3).

¹¹⁵ EREL, s.84, AYİTER, s.104, ATEŞ, s.88.

¹¹⁶ EREL, s.84, AYİTER, s.104.

¹¹⁷ GÖKYAYLA, s.213.

¹¹⁸ EREL, s.85, AYİTER, s.105.

¹¹⁹ Vekaletten başka hizmet, istisna ve yayım sözleşmesi de olabileceği doktrinde belirtilmektedir. GÖKYAYLA, s.14.

İKİNCİ BÖLÜM
GENEL OLARAK HAKLAR, FİKRİ HAKLAR, FİKİR ve SANAT ESERLERİ
ÜZERİNDEKİ MANEVİ HAKLAR, BU HAKLARIN
DEVREDİLEBİLİRLİĞİ ve MİRAS YOLUYLA İNTİKALİ

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, üçüncü bölüm ana başlığında fikri hakları düzenlemiştir. Eser sahibinin hakları başlığı altında 13. madde ve devamı maddelerde eser sahibinin manevi hakları (F.S.E.K. mad. 14-18) ve devamında ise mali hakları (F.S.E.K. mad. 20-25 ve 43) düzenlenmiştir. Eser sahibine tanınan bu hak ve yetkiler eserin bütünü ve parçalarını kapsamaktadır (F.S.E.K. mad.13/2). Hiçbir başvuru, tescil, ilan gibi işlemlere gerek olmaksızın yukarıda da belirtildiği gibi eserin meydana getirilmesi ile birlikte, kanundaki ayırık durumlar saklı kalmak üzere, eser sahibi tarafından kullanılabilir ve ihlaller halinde gerekli müdahalelerde bulunma hakkına sahip olunabilecektir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 27. maddesinde de belirtildiği gibi “herkesin sahibi bulunduğu ilim, edebiyat ve sanat eserlerinden doğan manevi ve maddi menfaatlerinin korunması hakkı” vardır.

Kanun tarafından tanınan bu haklar mutlak niteliğe sahip olup, herkes eser sahibinin bu haklarına uymak durumundadır.

I. GENEL OLARAK HAKLAR ve SINIFLANDIRILMASI

A. GENEL OLARAK HAK KAVRAMI

Özel hukukun ana kavramı olan hak, hukukça korunan ve bundan yararlanılması hak sahibinin ya da temsilcisinin iradesine bağlı olan toplum yararı ile sınırlı çıkarlardır¹²⁰. Hakkın mahiyeti konusunda bir çok teori ortaya atılmış, “irade ögesi” yani hakkı belirleyen en önemli etkenin irade olduğunun savunulmasının yanında, hakta “çıkarcı ögesinin (menfaatin)” önemli olduğu da belirtilmiştir. Ancak bunlardan yalnız biri hakkı tanımlamak için yeterli olmadığından her iki görüşün

¹²⁰ ZEVKLİLER, Aydın-HAVUTÇU, Ayşe, **Medeni Hukuk Temel Bilgiler**, Seçkin Yayıncılık, 6.bası, Ankara 2005, s.109.

eksik yanlarını tamamlayan karma görüşler ortaya atılmıştır¹²¹. Neticede hak, kişilerin korunmaya değer çıkarlarının sağlanabilmesi için hukuk düzeni tarafından verilen iktidardır denilebilir.

Hakları ortak özellikleri nedeniyle çok çeşitli ayrımlara tabi tutmak mümkündür. Konularına göre haklar malvarlığı ve kişi varlığı hakları, devredilebilir olup olmadığına göre devredilen ve kişiye bağlı haklar, bağlılıklarına göre asli ve ferî haklar, kullanılmalarının yeni bir hukuki durum oluşturup oluşturumamasına göre alelade (yalın) ve yenilik doğuran haklar ve mahiyetlerine göre mutlak ve nispi haklar olarak ayrıma tabi tutulmaktadır.

Hakkın türlerinin ve özelliklerinin belirlenmesi, eser sahibinin haklarının hangi çeşit haklardan olduğunun saptanması ve bu hakların devire konu olup olamayacağına belirlenmesi açısından önemli bulunmaktadır.

B. HAKLARIN SINIFLANDIRILMASI VE ÖZELLİKLERİ

1. Konularına Göre

Hakkın konusunu oluşturan hususa göre malvarlığı ve şahıs varlığı hakları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

a. Malvarlığı Hakları

Hak, konusunun mal varlığı olduğu, para ile ölçülebilen haklara mal varlığı hakları denilmektedir¹²². Bu hakların en önemli özelliği mali değerlerinin bulunmasıdır. Bunlar, alacak hakları, aynı haklar, maddi değeri olan yenilik doğuran haklar ve mali yönleri itibariyle fikri haklardır¹²³. Mali nitelikleri bulunması karşısında bu haklar başkalarına kural olarak devredilebildikleri gibi mirasçılara intikali de mümkün olmaktadır. Örneğin, alacak hakkı, mülkiyet hakkı, eser sahibinin eserini yayımı için yayıncıya verdiği yayım hakkı.

¹²¹ Daha fazla bilgi için bkz. ZEVKLİLER-HAVUTÇU, s.107 vd,

¹²² ÖZSUNAY, s.238.

¹²³ OĞUZMAN, Kemal – BARLAS, Nami, **Medeni Hukuk**, Seçkin Yayıncılık, 12. Bası İstanbul 2005, s.104.

b. Şahıs Varlığı Hakları

Mali bir değer taşımayan, manevi (tinsel) değere sahip, kişi ve onun kişilik alanına ait bulunan haklara şahıs varlığı hakları denilmektedir. Bu hakların para ile ölçülmesi mümkün bulunmamakta, aynı zamanda mutlak hak niteliğine sahip olduğundan herkese karşı ileri sürülebilmektedir. Genellik ilkesi uyarınca bütün insanlar kişilik haklarına sahip bulunmaktadır¹²⁴. Bu haklar devredilemez ve mirasçılara intikale konu olamaz, hukuka ve ahlaka aykırı olarak sınırlanamaz, haczedilemez¹²⁵. Kişilerin, bu haklardan M.K. mad. 23 uyarınca vazgeçme (feragat) hakları da bulunmamaktadır. Kişinin şeref ve haysiyeti, vücut bütünlüğü, sağlığı üzerindeki haklar gibi (M.K. mad. 23-24).

2. Mahiyetlerine Göre

Haklar, bu ayırmda niteliklerine göre ve kişiler üzerinde sağladığı iktidara göre mutlak ve nispi haklar olarak ayrılmaktadır.

a. Mutlak Haklar

Mal veya kişi üzerinde sahibine kural olarak inhisari (tekel) nitelikte hak ve yetkiler veren haklara mutlak hak denilmektedir. Bu haklar herkese karşı ileri sürülebilen, herkesin uymak zorunda olduğu, ancak herkes tarafından da ihlale uğratılabilen haklardır. Nispi haklardan farklı olarak, sahibine tekel nitelikli haklar sağlamakta ve herkes bu haklara uymak durumunda bulunmaktadır¹²⁶. Mülkiyet hakkı, eser sahibinin bütün mali ve manevi hakları (örneğin, eser sahibini eserinde adının belirtilmesi, çoğaltma hakkı gibi) bu hak türüne örnek olarak verilebilir. Hakkın konusu üzerinde hak sahibine geniş bir iktidar alanı sağlamaktadır. Aynı zamanda mutlak hakların bir diğer özelliği ise kanunda sınırlı olarak sayılması (numerus clausus) ve tipe bağlılık kuralının mevcut bulunmasıdır.

Mutlak hak genel olarak maddi mallar üzerinde gözüktüğü de, maddi olmayan mallar üzerindeki görünümüne örnek olarak aşağıda ayrıntılı olarak incelenecek olan fikri haklar gösterilebilir. Zeka ve düşünce ürünleri üzerindeki haklar olan fikri

¹²⁴ ÖZSUNAY, s.239.

¹²⁵ ZEVKLİLER-HAVUTÇU, s.111-112.

¹²⁶ ATAAY, Aytekin, **Medeni Hukuk Genel Teorisi**, Der Yayınları, 3. Bası İstanbul 1980, s.366.

hakların korunması ile yalnız fikri hak sahibinin çıkarı değil, aynı zamanda toplumunda çıkarı gözetilmekte, koruma hukukunun mantığının bir sonucu olarak bu fikir ve sanat eserlerini yaratanların maddi olmayan bu mallar üzerindeki hakimiyetlerinin tanınmasını sağlamaktadır¹²⁷. Bir ressamın eseri üzerindeki hakkı, bir icat sahibinin icadı üzerindeki hakkı, bir marka sahibinin markası üzerindeki hakkı mutlak hak niteliğine sahiptir. Kişinin adı, vücudu, şeref ve itibarı, sosyal ve ekonomik saygınlığı üzerindeki hakları gibi kişiliğini oluşturan hakları mutlak haklara örnek olarak gösterilebilir¹²⁸.

b. Nispi Haklar

Nispi (göreceli) haklar ise, mutlak haklardan farklı olarak, belli kişi veya kişilere karşı ileri sürülebilen, bu kişilerin uymak zorunda olduğu ve ancak bu kişilerin ihlaline uğrayabileceği haklardır. Nispi haklarda, hak sahibinin karşısındaki taraf aktif bir görevi (bir şeyi yapmak, yapmamak, vermek gibi) yerine getirmekle yükümlüdür. Mutlak haklardan farklı olarak sınırlı sayıda olmayıp sözleşme özgürlüğü neticesinde sınırsız niteliğe sahiptir. Borç ilişkisinden doğan alacak hakları, kendisine mal vasiyet edilen bir kimsenin vasiyet edilen malı isteme hakkı bu çeşit haklardır¹²⁹.

3. Devredilebilmelerine Göre

Hak, devredilip devredilemediğine göre devredilebilen ve devredilemeyen (şahsa bağlı haklar) olarak ayrılmaktadır. Bu durum hak sahibinin hakkını bizzat kendisinin kullanması zorunluluğu ile bizzat kullanma zorunluluğunun olmamasına göre şahsa bağlı olan ve şahsa bağlı olmayan hak ayrımını oluşturmaktadır.

a. Devredilebilen Haklar (Kişiye Bağlı Olmayan Haklar)

Devredilebilen haklar, kişiye sıkı surette bağlı olmayan başkalarına devrinin ve miras yoluyla intikalinin mümkün olduğu haklardır. Mülkiyet, alacak, rehin gibi haklar bu çeşitten haklardır.

¹²⁷ ATAAY, s.381-382.

¹²⁸ ÖZSUNAY, s.246 vd.,

¹²⁹ ÖZSUNAY, s.293 vd.

b. Devredilemeyen Haklar (Kişiyeye Bağlı Haklar)

Devredilemeyen haklar ise kişiyeye bağlı bulunmakta, şahıs varlığı hakları ve kişilik haklarının hepsi bu hak türünde yer almaktadır¹³⁰. Mal varlığı haklarından bir kısmı da mali nitelikte bulunmalarının yanında, kural olarak devredilemez ve mirasçılara intikal edilemez. İrtifak haklarından intifa hakkı¹³¹ ve sükna¹³² (oturma) hakkı bu türden haklara örnek olarak gösterilebilir. Mali niteliğinin bulunmasına ve mal varlığı hakları arasında yer almalarına rağmen intifa ve sükna hakkının devredilememesinin sebebi bu hakların kişiyeye bağlı olmasıdır. Eşyaya bağlı irtifak haklarından farklı olarak bu irtifak hakları kişiyeye bağlı haklardan olup, ismen ferdileştirilmiş belirli bir kişiyeye tanınmış ve şahsa ayrılmaz biçimde bağlanmışlardır¹³³.

Kişiyeye bağlı haklar arasında bir grup ise, kişiyeye sıkı surette bağlı haklardır. Bunlar ancak hak sahibi tarafından kullanılan, insana kişiliği dolayısıyla tanınan, para ile ölçülmesi mümkün olmayan ve kural olarak kanuni temsil yoluyla kullanımının mümkün olmadığı haklardır. Adın değiştirilmesini isteme, nişanın bozulmasında istenen manevi tazminat gibi¹³⁴.

4. Amaçlarına Göre

Hak, kullanımının sonucu yeni bir hukuki durum oluşturmaya göre yenilik doğuran haklar ve yalın (alelade) haklar olarak ayrılmaktadır.

a. Yenilik Doğuran Haklar

Yenilik doğuran haklar kişinin tek yanlı irade açıklaması ile yeni bir hukuki durumun oluşmasına veya mevcut hukuki durumun değişmesine veya sona ermesine neden olan haklardır. Tek yanlı irade açıklaması ile hukuki bir durumun kurulmasına neden olan (örneğin, şufa, vefa, iştirak hakları gibi) haklar kurucu yenilik doğuran haklar, mevcut hukuki durumun değiştirilmesine neden olan haklar (örneğin, seçimlik

¹³⁰ ATAAY, s.393-394.

¹³¹ İntifa Hakkı, gayrimenkul, menkul, malvarlığı veya eşya üzerinde kurulabilen, belirli bir kişiyeye tam yararlanma imkanı sağlayan irtifak hakkıdır. OĞUZMAN, Kemal - SELİÇİ, Özel, **Eşya Hukuku**, Filiz Yayınevi, İstanbul 1997, s.618.

¹³² Sükna hakkı ise, belirli bir kişiyeye bir binada veya binanın bir kısmında oturma yetkisi veren irtifak hakkıdır. OĞUZMAN – SELİÇİ, s.646.

¹³³ OĞUZMAN – SELİÇİ, s.588.

¹³⁴ ATAAY, s. 394-398.

borçlarda seçim hakkı) değiştirici yenilik doğuran haklar, mevcut hukuki durumun sona ermesine neden olan haklar ise (örneğin, kira sözleşmesinin feshi ihbarı) bozucu yenilik doğuran haklardır¹³⁵.

b. Alelade Haklar

Bu haklar ise kullanılmalarıyla birlikte yeni bir hukuki durum oluşturmayan, mevcut hukuki durumu değiştirmeyen veya sona erdirmeyen haklardır. Velayet hakkının kullanılması, bu çeşit haklara örnek olarak gösterilebilir.

5. Bağlılıklarına Göre

Herhangi bir hakka bağlılıklarına göre haklar, asli ve bağımlı (yan) haklar olarak ayrılmaktadır. Hak, hiçbir hakka bağlı değilse bu haklar bağımsız haklardır. Örneğin, mülkiyet hakkı gibi.

Bir hakka bağlı olan, asıl hakların amaçlarına ulaşmasına, hakkın güven altına alınmasına yardımcı olan, asıl hakkın bulunmaması halinde mevcut bulunmayan ve asıl hakkın devri ile birlikte devredilen haklara yan (bağımlı) haklar denilmektedir. Örneğin, faiz isteme hakkı ve alacakta rehin hakkı gibi¹³⁶.

C. FİKRİ (ESER ÜZERİNDEKİ) HAKLAR¹³⁷

Kişinin yaratıcı uğraşları sonucunda meydana getirdiği zeka ve düşünce ürünleri üzerindeki mutlak nitelikteki bulunan haklara, fikri hak denilmektedir. Kişi ürünüyle toplumda söz sahibi olma, adını sonsuzlaştırma veya doğayla olan mücadelesinde hayatı kolaylaştırma ve geliştirme amaçlarıyla yaratıcı gücünü ortaya koymaktadır. Bunlar salt fikri ürünler yani ilim ve edebiyat eserleri, güzel sanat eserleri, müzik eserleri vb. olabileceği gibi, insanın doğa üzerindeki hakimiyetini sağlayan, sanayinin, teknolojinin gelişmesine, daha kolay bir yaşam sürmeye yardımcı eserler olan buluşlar, faydalı modeller vb. de olabilir. Bu haklar bir yanıyla mali niteliğe sahip olup (örneğin hak sahibinin buluşu için lisans sözleşmesi yapması)

¹³⁵ ATAAY, s.398-399.

¹³⁶ ÖZSUNAY, s.24.

¹³⁷ Fikri haklar tabiri dar anlamda kullanılacak olup geniş anlamda fikri hakların içine patent, marka, tasarım, faydalı model gibi sınai nitelikteki fikri çalışma sonucu oluşan hak ve yetkiler de girmektedir. Fikri hakların yanı sıra fikir ve sanat eserleri üzerindeki hakları kapsayacak şekilde telif hakkı terimi de kullanılmaktadır.

diğer yanıyla da eser sahibini kişiliğinin, hususiyetinin bir parçası olması sebebiyle manevi niteliğe (örneğin, eser sahibinin eserinde adının belirtilmesini istemesi gibi) sahip bulunmaktadır¹³⁸.

Burada inceleme konusu yapılacak olan, fikri haklar içinde yer alan fikir ve sanat eserleri hakları yani telif haklarıdır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, hakların kapsamı ve ayırma esas yapılan özellikleri, eser üzerindeki hakların bu hak türlerinden hangilerine girdiği, ne tür özellikler taşıdığı ayrıntılı olarak incelenecektir. Aşağıda öncelikle eser üzerindeki hakkın niteliğini açıklayan teoriler ve daha sonra ise hukuki düzenlemedeki yeri, konusu ve özellikleri açıklanacaktır.

1. Eser Üzerindeki Hakkın Niteliğini Açıklayan Teoriler

Eser üzerindeki hakların nitelik ve içeriğini açıklayan çeşitli teoriler ortaya atılmış, bu teorilerin birçoğu pozitif hukukta yer bulmuştur. Bunlardan başlıcaları olan fikri mülkiyet, kişilik hakkı ve malvarlığı hakkı, tekçi (monist) ve ikici (düalist), eser sahipliği teorileri inceleme konusu yapılacaktır.

a. Fikri Mülkiyet Teorisi

Fikri Mülkiyet Teorisi, tabii hukuk felsefesinin etkisiyle ortaya çıkmış, fikri emek üzerinde medeni hukukta kabul gören mutlak hak niteliğine sahip, mülkiyet hakkı gibi tabii haklar bulunduğunu kabul etmiştir. Fikri mülkiyet teorisi, özellikle Fransız Devriminden sonra Fransa’ da yapılan yeni düzenlemelerle pozitif hukukta yer bulmuştur. Devrimin getirdiği anlayış, eser sahibi dururken feodal beyin imtiyaz verdiği yayınevi sahibi veya meslek loncasının eserin sahibi olamayacağıdır. Eser, onu meydana getirenin mal varlığında doğar¹³⁹. Eser sahibinin eseri üzerindeki hakkının, mülkiyet hakkında olduğu kadar saygıdeğer ve korunmaya layık olduğunu söyleyen fikri mülkiyet teorisi, eser sahibinin eseri üzerindeki hakkının korunması ve emeğin korunup karşılığının verilmesi gerekliliğini belirtmesi açısından önemli bir hizmette bulunmuştur¹⁴⁰. Bu teori, uluslararası düzenlemelerde etkisini göstermiş ve

¹³⁸ ÖZSUNAY, s.278.

¹³⁹ TEKİNALP, s.86.

¹⁴⁰ EREL, s.10.

edebi mülkiyet, ilmi mülkiyet, sınai mülkiyet gibi kavramlar bu teorinin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Ancak bu teori, telif hakkıyla ortak yanlarının bulunmasıyla birlikte, telif hakkını ifade etmek için yeterli olmamaktadır.

b. Kişilik Hakkı ve Malvarlığı Hakkı Teorileri

Kişilik hakkı teorisi, tek cepheyi yani eser üzerindeki hakkın manevi yönünü dikkate almıştır. Fikri emek sonucu ortaya çıkarılan eserin, sahibinin kişiliğine bağlı ve onun kişiliğinin ayrılmaz parçası olduğunu belirtmektedir. Bu teori uyarınca hakkın sınırı, eser sahibinin kişiliğiyle belirlenmekte, bu nedenle başkalarına devri mümkün olmamaktadır¹⁴¹. Ancak belirli şartların varlığı halinde kullanımın devri mümkündür. Mali haklar ikinci plana atılmış, mali hakların ancak manevi hakların korunmasına hizmet ettiği belirtilmiştir¹⁴². Savunucuları, mali hakların belirli bir zamanla sınırlı olması karşısında, manevi hakların eser sahibi ve mirasçılarının ölümüyle millete ve insanlığa mal olarak sürekli bir nitelik taşıyacağını belirtmişlerdir¹⁴³. Görüş savunucularına göre eser, sahibinin özel kişilik kapsamı altında olup, eserin korunması kişiliğin korunmasıdır. Eser yayınlanınca oluşan mali menfaatlerin korunması kişilik hakkının korunmasının sonucudur¹⁴⁴.

Kişilik hakkı da eser üzerindeki hakkın niteliğini belirlemek için yeterli değildir. Kişilik hakkı kişiliği sona erdiren sebeplerin varlığı ile sona ermekle birlikte, eser üzerindeki hak koruma süresi sona erene kadar devam eder. Eser üzerindeki hak kişilik hakkından farklı olarak gayri maddi mallar arasında yer almakta, kişilik hakkının devri ve miras yoluyla intikali mümkün olmamakla birlikte, eser üzerindeki hakkın belirli şartlar halinde devir ve miras yoluyla intikali mümkündür.

Mal varlığı hakkı teorisi ise, kişilik hakkı teorisinin aksine eser üzerindeki hakkın sadece mal varlığı yönünün bulunduğunu, manevi hakların kişiliğin korunmasına ilişkin genel hükümler içinde çözüleceğini söylemektedir¹⁴⁵. Bu teori, eser üzerindeki hakların amacının, yaratıcının izni olmadan başka şahısların fikir ürününden iktisaden yararlanmalarını önlemektir demiştir.

¹⁴¹ HIRSCH, s.112.

¹⁴² ATEŞ, s.107.

¹⁴³ AYİTER, s.34-35.

¹⁴⁴ TEKİNALP, s.87.

¹⁴⁵ HIRSCH, s. 111.

Bu teori de eser üzerindeki hakkın hukuki niteliğini açıklamaya yeterli değildir. Eser üzerindeki manevi hakları yok saymak mümkün olmayıp, mali hakların kullanılması çoğu kez manevi hakların da kullanılması sonucunu doğurmaktadır. Eser sahibinin ölümü kişilik hakkının da son bulmasına neden olmakta iken, manevi hakların korunması kişilik hakkından bağımsız olarak devam etmektedir. Eser üzerindeki hak ne kişilik hakkı teorisinde olduğu gibi sadece manevi hakların korunması, ne de malvarlığı hakkı teorisinde olduğu gibi sadece maddi hakların korunması değildir. Eser üzerindeki hak çifte karakterli bir haktır ve eser sahibinin hem maddi, hem de manevi menfaatlerinin korunması bir zorunluluktur.

c. Tekçi ve İkici Teori

Tekçi (monist) görüş taraftarları, eser üzerindeki hakkın mal varlığı ve kişilik hakkı unsurlarını içinde barındıran ve bu iki yönü birbirinden ayıramayan bir hak olduğunu belirtmektedirler¹⁴⁶. İkici (Düalist) görüş taraftarlarına göre ise, gayrimaddi mal olan eser üzerindeki hakta, kişilik hakkı ile malvarlığı hakkının birbirinden ayrılması gerektiği ve böylelikle yaratıcı faaliyet sonucunda kesin olarak oluşan iki ayrı hak olduğu belirtilmektedir¹⁴⁷.

Tekçi (monist) görüş Almanya’ da, ikici (düalist) görüş ise Fransa’ da etkili olmuştur. Alman Kanunu, fikri hakkı, mali ve manevi yönleri olan tek bir hak olarak kabul etmiştir. Bu nedenle manevi hakların devredilmezliği ilkesi, eser üzerindeki hakkın devredilmesini de engellemektedir. Oysa Fransız kanununda mali ve manevi iki ayrı yetki kabul edilmekte ve eser sahibi eseri üzerindeki maddi unsurları üçüncü şahıslara devredebilmektedir¹⁴⁸.

d. Eser Sahipliği Teorisi

Eser sahipliği teorisine göre eser üzerindeki hak, münferit hakların bir toplamı olmadığını ve fikri yaratma sonucu ortaya çıkarılan eserin meydana getirilmesiyle kendiliğinden kazanılan ve sahibine mali ve manevi nitelikte bazı yetkiler veren

¹⁴⁶ ATEŞ, s.108.

¹⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. HIRSCH, s.113 vd.

¹⁴⁸ ATEŞ, s.109 vd.

objektif bir hukuki durumdur¹⁴⁹. Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun da etkisinde kaldığı teorinin yaratıcısı HIRSCH, teoriyi sözleşmelere benzeterek açıklamıştır. Nasıl ki bir sözleşmenin kendisi sübjektif bir hak olmayıp, münferit hak ve taleplerin kaynağını teşkil ediyorsa, telif hakkı da sübjektif hak ve yetkilerin kaynağını oluşturan hukuki bir durumdur¹⁵⁰. Eserin yaratılması ile oluşan hukuki durum malvarlığı ve kişiliğe ilişkin hak ve yetkilerin toplamı olmaktadır¹⁵¹. Ancak, bu teori de telif hakkının sübjektif bir hak olarak değil, objektif hukuki durumdan kaynaklandığını savunması neticesinde eleştirilmektedir¹⁵².

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, eser sahipliği teorisinden esinlenerek hazırlanmışsa da (örneğin, F.S.E.K. mad. 8’ de “eser sahibi, onu meydana getirendir” diyerek eser sahipliği statüsünün yaratıcıya ait olduğu belirtilmekte, yine F.S.E.K. mad. 13 “Fikir ve sanat eserleri üzerinde sahiplerinin mali ve manevi menfaatleri bu kanun dairesinde himaye görür” diyerek eserin sahibine, sahiplik dolayısıyla maddi ve manevi menfaatler verildiği belirtilmektedir) işveren ve tüzel kişilerin, işçilerin meydana getirdikleri eserlerin belirli şartlar altında mali haklarının sahibi olduklarını düzenleyen F.S.E.K. mad. 8/2 ve mali hakların devrini içeren F.S.E.K. mad. 48 hükmü aksi yönde düzenlemelerdir. Bu düzenlemeler, F.S.E.K.’ de sadece eser sahipliği teorisinin olmadığını göstermektedir. Eser sahipliği teorisi, monist yapıda bulunmakta ve eser üzerindeki mali ve manevi hakları kesin olarak ayırmamaktadır. Kanunda her ne kadar mali ve manevi haklar başlıkları altında hak türleri sayılmış ise de, aslında eser üzerindeki hak bir bütün oluşturan mutlak hak niteliğindedir.

2. Eser Üzerindeki Hakkın Hukuki Düzenlemedeki Yeri, Konusu ve Özellikleri

a. Eser Üzerindeki Hakkın Hukuki Düzenlemedeki Yeri

Özel Hukuktan doğan haklar arasında yer alan fikri haklardan biri de, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunda düzenleme konusu yapılan fikir ve sanat eserleri üzerindeki (telif hakkı) haktır. Telif hakkının birçok hukuk dalıyla ilişkisi bulunmakta olup,

¹⁴⁹ ATEŞ, s.119.

¹⁵⁰ HIRSCH, s.73.

¹⁵¹ EREL, s.14.

¹⁵² Eleştiriler için bkz., AYİTER, s.37, ARSLANLI, s.78, ATEŞ, s.120.

şahsiyetin korunması açısından Medeni Kanun, hakların devri ve kullanılması aşamasında yapılan sözleşmeler [örneğin, neşir (yayın) sözleşmesi] bakımından Borçlar Hukuku, işçinin, işverene hizmet ve istisna akdiyle bağlı çalışarak meydana getirdikleri eserler için İş Hukuku, hakların eser sahibinin ölümünden sonraki durumu için Miras Hukuku gibi birçok hukuk dalıyla ilişkisi bulunmaktadır. Bunun yanında, Anayasanın “herkesin bilim ve sanatı serbestçe öğrenme, öğretme, açıklama, yayma ve bu alanda her türlü araştırma hakkına sahip olduğu” hususunu düzenleyen 27. maddesi, mülkiyet hakkını güvenceye bağlayan 35. maddesi, sanatı ve sanatçıyı koruyan 64. maddesi de Anayasa Hukuku ile ilişkiyi ve korumayı düzenlemektedir.

Eser üzerindeki hak, mali ve manevi yönü bulunan çift yönlü bir haktır. Bu hak bir yönüyle malvarlığı değerine sahip mali haklar, diğer bir yönüyle manevi değere sahip ve mal varlığı değeri olmayan manevi haklardır. Bu nedenle eser üzerindeki hak, kişilik hakkı ile mal varlığı hakkının özelliklerini içinde barındıran karma nitelikli haklardandır¹⁵³. Aslında yukarıda da belirtildiği gibi haklar bir bütün olup, gerek mali, gerekse manevi haklar eser sahipliği denilen hukuki durumdan doğan ve bir tek mutlak hakkın sağladığı çeşitli yetkilerden ibarettir¹⁵⁴. Ancak, maddi varlığa sahip eşya eser üzerindeki hakkın konusu olmayıp, eser üzerindeki hak gayri maddi varlığa sahip bulunmaktadır.

Eser üzerindeki hakların en belirgin özelliği mutlak haklar arasında yer almasıdır. Mutlak haklar, yukarıda da belirtildiği gibi, tekelci niteliğe sahip, herkesin ihlal edebildiği, herkese karşı ileri sürülebilen ve zamanaşımına uğramayan haklardır. Nispi haklardan farklı olarak, eser sahibi ve kanunen eser sahibi olarak tanınanlar, haklara saygı gösterilmesini herkesten isteyebilecektir. Ancak, eser sahibinin mali haklarını kullanması, örneğin, eserini çoğaltmak ve yaymak üzere bir yayıneviyle anlaşması sonucu yaptığı sözleşme ise nispi niteliğe sahip olacaktır. Bu durumda ancak sözleşmenin taraflarını ilgilendiren ve ancak tarafların ihlal edebileceği nispi nitelikli hak söz konusu olacaktır. Fikri hakkın sahibine verilen inhisari yetki ile eser sahibi eserinin kullanılmasını, pazara sokulmasını engelleyebilecektir¹⁵⁵.

¹⁵³ ÖZEL, s.62.

¹⁵⁴ AYİTER, s.112-113, ATEŞ, s.122.

¹⁵⁵ TEKİNALP, s.7.

Eser üzerindeki hak, devredilip devredilemediklerine göre çifte karakterli olması neticesinde ayrıma tabi tutulmaktadır. Eser üzerindeki mali haklar, örneğin, eseri yayma hakkı başkasına devredilebilecektir. Bu yönüyle devredilebilen bir özellik taşıırken, manevi hakların, örneğin, eserde adın belirtilmesi yetkisinin devredilme imkanı bulunmamaktadır. Eser sahibinin şahsından doğan, onun kişiliğine bağlı bulunan bu manevi yetkilerin devredilmesi mümkün olmamakla birlikte, manevi hakların kullanılması yetkisi mali haklarda olduğu gibi devredilebilecektir¹⁵⁶. F.S.E.K. mad. 48' de mali hakların ve bunları kullanma yetkisinin eser sahibi veya mirasçuları tarafından süre, yer veya konu itibariyle sınırlı veya sınırsız, karşılıklı veya karşılıksız olarak başkalarına devredilebileceklerini düzenlemiştir.

Eser üzerindeki hak, asli haktır. Yani, asli hakka bağımlı asli hakkın varlığına bağlı olan fer'i haklardan değildir. Bunun yanında, eser üzerindeki hak yenilik doğuran haklardan olmayıp, yalın niteliğe sahiptir.

b. Eser Üzerindeki Hakkın Konusu ve Kapsamı

Eser üzerindeki hak, yukarıda da belirtildiği gibi dar anlamda fikri hakları ifade etmektedir. Geniş anlamda ise marka, patent, tasarım gibi haklar da fikri hakların kapsamına dahildir. Çalışmamızda dar anlamda fikri haklar, yani telif hakları kapsamı incelenecektir.

Eser üzerindeki hak, fikri emek sonucu ortaya konulmuş, eseri oluşturan veya yaratanın hususiyetini taşıyan ve ancak kanunda sınırlı olarak sayılmış eser türlerine giren eserler için mevcuttur. Eserin iktisadi nitelik taşıması gerekli olmayıp, iktisadi amaç güdülmeyen yapılan eserler de sahibinin hususiyetini taşıması koşuluyla eser ve telif hakkının konusu olacak ve korumadan yararlanabilecektir. Telif hakkı bir fikrin, düşüncenin, yorumun ve duygunun sahibinin hususiyetiyle bir eşyaya yansıtılmasıdır. Ancak, eski düzenlemelerden farklı olarak, eseri gösteren eşya değil, gayri maddi varlığa sahip olan eserdeki hususiyet korunmaktadır. Eserin meydana getirilmesiyle hiçbir işleme gerek kalmadan oluşan ve kanunen korunan eser sahibi yaşadığı sürece, sahibinin ölmesi durumunda da kanunen yetkili kılınan kişilerce kanunda belirtilen

¹⁵⁶ GÖKYAYLA, s.120.

koruma süresi doluncaya kadar korumadan yararlanmaktadır. Koruma süresi dolan eser ise, herkesin kullanımına açık bir kültür mirası olmaktadır.

Eseri meydana getiren kişinin fiil ehliyetine sahip olması gerekmemekte, temyiz kudretine sahip olmayan veya kısıtlı bulunan kişinin veya reşit olmayan küçüğün yaptığı eserler de, kanundaki şartları taşıması koşuluyla, eser olarak korunabilecek ve bu eser sahipleri kanunun verdiği hakları kullanma yetkisine, mümeyyiz olmak şartıyla, sahip olabileceklerdir. Kişiliğe bağlı manevi haklar için bu kural geçerli iken, mali hakların kullanılması kısıtlı veya küçüğün hukuki işlemler yapmasını gerektiriyorsa borç altına girebilmesi için veli veya vasisinin izni gerekmektedir (M.K. mad. 16)¹⁵⁷. Bunun yanında hayvanların, doğanın veya bitkilerin meydana getirdikleri insan ürünü olmadıklarından F.S.E.K. kapsamında korumadan yararlanamayacaklardır.

c. Eser Üzerindeki Hakkın Özellikleri

Eser üzerindeki hakkın konusu gayri maddi mallar üzerinde olduğundan, menkul veya gayrimenkul veya kişi telif hakkının konusu değildir.

Eser üzerindeki hak, insan zihninin ürünü olup, mali ve manevi yönü bulunan çifte karakterli bir hak niteliğindedir¹⁵⁸. Mali ve manevi yetkileri içinde barındıran bu haklar, kesin sınırlarla ayrılmayan, objektif bir hukuki durumdur¹⁵⁹.

Eser üzerindeki hak, eserin doğduğu anda başlamakta, hiçbir işleme, tescile, izne gerek bulunmamaktadır. Bu yüzden, eserin yaratılması maddi bir fiildir. F.S.E.K. mad. 13/3 her ne kadar sinema ve müzik eserleri için kayıt ve tescil imkanı getirmişse de, bu hakkın oluşması amacıyla değil, hakların ihlalinin önlenmesi, ispat kolaylığının sağlanması ve mali haklara ilişkin yararlanma yetkilerinin takip edilmesi amacıyla getirilmiştir¹⁶⁰.

¹⁵⁷ GÖKYAYLA, s.142.

¹⁵⁸ ÖZEL, s. 65.

¹⁵⁹ ERDEM, Bahadır, **Fikri Haklarda Ülkesellik Prensibi Nihal ULUOCAK' a Armağan**, İstanbul 1999, s.39-40

¹⁶⁰ PİROĞLU, Ünsal, **Eserden Doğan Manevi Haklar Turgut KALPSÜZ' e Armağan**, Ankara 2003, s.559

Eser üzerindeki hak mutlak haklardan olup, maddi olmayan bir eşya üzerinde sınırsız ve mutlak bir hakimiyet sağlamaktadır. Ancak belirli durumlarda, yukarıda da belirtildiği gibi, nispi nitelik taşıyabilmektedir.

Eser üzerindeki hak, mali ve manevi yönü bulunması neticesinde, mali haklar ve kullanılması başkalarına devredilebilmekte, manevi hakların kendisinin kişiliğe bağlı olması karşısında devri mümkün olmayıp, ancak manevi hakların kullanılması yetkisinin devri mümkün olmaktadır¹⁶¹. Fakat birçok durumda, mali hakkın devri manevi hakkın da devralan tarafından kullanılması sonucunu doğurabilmektedir. Örneğin, eser üzerindeki mali haklardan eseri yayma hakkının kullanılabilmesi (F.S.E.K. mad. 23), manevi hak olan eseri kamuya sunma hakkı ile (F.S.E.K. mad. 14) bağlantılı olup¹⁶², mali hakkın kullanılması çoğu kez manevi hakkı da ilgilendiren bir durum olmaktadır. Aslında eser üzerindeki hak tektir ve eserden doğan mali ve manevi haklar eser üzerindeki mutlak hakkın sağladığı yetkilerden ibarettir¹⁶³. Bu hakların kanunda teker teker sayılması, esere yapılan ihlalin tespiti, hakların nitelik ve kapsamlarının belirlenmesi bakımından faydalıdır¹⁶⁴.

Bunun yanında, eser sahibinin hakları saklı kalmak kaydıyla, eser sahibinden başka kişilere de bazı hak ve menfaatler tanınmıştır. Bunlar F.S.E.K. 'de komşu haklar veya bağlantılı haklar olarak ifade edilmektedir. Eser sahibine tanınan mali ve manevi nitelikli haklar asli iken, eser üzerinde ve eser dolayısıyla ortaya çıkan, eser sahibinin maddi ve manevi haklarına halel getirmemek kaydıyla (F.S.E.K. mad. 1/B) var olan komşu haklar ise tali niteliktedir¹⁶⁵.

F.S.E.K. mad. 13' de belirtildiği gibi, kanun tarafından himayeye tabi haklar eserin bütünü ve parçalarını kapsamaktadır. Fikri hakların mevcudiyeti, ortaya çıkması, içeriği ve sona ermesi münhasıran fikri hak üzerindeki korumanın talep edildiği ülkenin, yani koruma ülkesinin hukuku tarafından belirlenir.

¹⁶¹ AYİTER, s.112.

¹⁶² AYİTER, s.113, EREL, s.111.

¹⁶³ AYİTER, s.112-113.

¹⁶⁴ KABACALI, Alpay, "Türkiye'de Yazarın Telif Hakkı ve Kazancı", İBD, C:73, S:10-11-12.

¹⁶⁵ ATEŞ, s.124, TEKİNALP, s.12-13.

II. ESER ÜZERİNDEKİ MANEVİ HAKLAR ve BU HAKLARIN DEVREDİLEBİLİRLİĞİ

A. MANEVİ HAKLAR

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 3. bölümünde “Fikri Haklar” başlığı altında eser sahibinin haklarını düzenlemiştir. “Manevi Haklar” başlığı altında, eser sahibinin eserini kamuoyuna sunma yetkisini (F.S.E.K. mad. 14), adının belirtilmesi yetkisini (F.S.E.K. mad. 15), eserde değişiklik yapılmasını menetmeyi (F.S.E.K. mad. 16), zilyet ve malike karşı hakları (F.S.E.K. mad. 17) düzenlemiştir. Eser sahibinin mali ve manevi hakları kanunda sayma yöntemi ile belirlenmiştir. Mali haklar için F.S.E.K. mad. 20’ de, “alenilemiş bir eserden eser sahibine münhasıran tanınan faydalanma hakkı, bu kanunda mali hak olarak gösterilenlerden ibarettir” denmesine rağmen, manevi haklar için kanunda böyle bir madde bulunmamaktadır. Bazı yazarlar¹⁶⁶, manevi haklara dolaylı sınırlama getirilmediğini ve bu konuda Medeni Kanunun şahsın korunmasına ilişkin hükümlerinden de yararlanılabileceğini belirtirlerken, diğer bazı yazarlar¹⁶⁷ ise, Medeni Kanun ve F.S.E.K.’ in farklı çıkarları düzenleyen iki yasa olduklarını, “kişilik hakkı” ve “eser sahibinin hakları” olarak iki ayrı korumanın söz konusu olduğunu belirterek, Medeni Kanundan tamamlama yöntemine gidilemeyeceğini belirtmektedirler.

Eserin, eser sahibinin kişiliğine bağlı olması ve onun hususiyetinin ürünü olması neticesinde, yalnızca kendisinin karar verebileceği ve söz sahibi olabileceği bazı hak ve yetkilerin varlığı gerekli kılınmaktadır. İşte manevi haklar, eser sahibinin kişisel ve manevi çıkarlarını koruyan haklardır. Manevi hakların korunmasında en önemli yetki, hiç kuskusuz eser sahibinin şeref ve itibarının korunması olacaktır. Şeref ve itibarın korunması, aynı zamanda Medeni Kanunda yer bulmuş ve genel hükümlerle de koruma altına alınmış, vazgeçilmez, devredilmez bir koruma sağlayacaktır¹⁶⁸.

¹⁶⁶ ARSLANLI, s.79-80.

¹⁶⁷ AYİTER, s.114, EREL, s.97-98, TEKİNALP, s.150.

¹⁶⁸ AYİTER, s.116.

1. Eser Üzerindeki Manevi Hakların Özellikleri

Manevi haklar teker teker aşağıda ayrıntılı inceleme konusu yapılacağından, kısaca özellikleri sayılacaktır. Manevi hakların en belirgin özelliği, eser sahibinin, meydana getirdiği eser dolayısıyla kişiliğine bağlı olarak tanınmalarıdır.

Manevi haklara sağlanan koruma, mali haklardan farklı olarak, F.S.E.K. mad. 19 uyarınca koruma süresi sona ermiş olsa da, eser memleketin kültürü bakımından önemli görüldüğü takdirde, Kültür Bakanlığı 14., 15., 16. maddelerinin 3. fıkralarında eser sahibine tanınan hakları kendi namlarına kullanabilecektir. Bu hüküm ile manevi haklar için ebedi koruma süresi öngörüldüğü belirtilmektedir¹⁶⁹.

Eser sahibine tanınan manevi haklar, mali haklardan ayrı olarak (F.S.E.K. mad. 48) devredilemezler. Ancak, manevi hakların kullanılma yetkisi devredilebilir. Eserin, dolayısıyla mali hakların devredilmesi manevi hakların devri sonucunu doğurmaz ve eser sahibi her ne kadar eseri üzerindeki mali haklarda tasarruf yapılmasına izin vermişse de, manevi hakları saldırıya uğradığında dava açabilecek, manevi haklarının korunmasını ve uğradığı zararın tazminini isteyebilecektir. Manevi hakların devri yolundaki anlaşma, kanunun emredici hükümlerine açıkça ve tamamıyla aykırı olursa batıl olacaktır. Manevi haklar, mali niteliğe sahip olmamaları neticesinde iflas masasında yer alamazlar, rehin ve haciz konusu olamazlar. Mirasa konu olma ve üzerinde ölüme bağlı tasarruf işlemlerinin yapılması gibi sorunlar ise manevi hakların miras yoluyla intikali başlığı altında ayrıntılı olarak incelenecektir.

2. Eser Üzerindeki Manevi Hakların Türleri

a. Eseri Kamuya Sunma Hakkı

aa. Genel Olarak

Bir eserin kamuya sunulup sunulmama yetkisi, yayınlanma zamanını ve tarzını, muhtevasını belirleme yetkisi münhasıran eser sahibine aittir (F.S.E.K. mad. 14). Bir eserin kamuya sunulması, ya eserin aleniye kavuşturulması, ya da yayınlanması ile mümkündür. Hak sahibinin rızası ile umuma arz edilen eser, alenileşmiş eser (F.S.E.K. mad. 7/1) olup, bir eserin aslında çoğaltma ile elde edilen nüshalarının hak

¹⁶⁹ TEKİNALP, s.151-152.

sahibini rızasıyla satışa çıkarılması veya dağıtılması yahut diğer bir şekilde ticaret mevkiine konulması suretiyle umuma arz edilen eser ise yayınlanmış sayılır (F.S.E.K. mad. 7/2) .

Eserin, eser sahibinin kişisel gizlilik alanından çıkarak, üçüncü kişiler tarafından görülür, duyulur, bakılabilir, çalınabilir, oynanabilir vb. hale gelebilmesi fikir ve sanat dünyasına mal olması ve fikri hukuk tarafından korunur hale gelmesi ancak kamuya sunma hakkının kullanılmasıyla mümkündür¹⁷⁰. Kamuya sunulan eser, eser sahibinin mutlak hakimiyet alanından çıkacak, insanlığın fikri servetinin herkese açık bir parçası haline gelecektir. Kamuya sunulmayan eser, sahibinin sahasında kalacak olup hiçbir müdahaleye uğramayacak, üçüncü kişilerin kanuna uygun veya uygun olmayan yararlanmalarına konu olamayacaktır. Eser sahibinin veya mirasçılarının birinin mülkiyeti altında bulunan henüz alenileşmemiş bir eserin, müsvedde veya asılları kanuni ve akdi rehinin, cebri icranın veya hapis hakkının konusu olamayacaktır (F.S.E.K. mad. 61).

Eserin kamuya sunulması bir kez yapılabilen hukuki bir fiildir¹⁷¹. Hiçbir işlem, kayıt ve tescile gerek olmaksızın kamuya sunma hakkı kullanılabilir¹⁷². Eserin kamuoyuna sunulabilmesi için tamamlanmış olması gerekmektedir. Tamamlanmamış eserler, eser sahibinin kişilik alanından dış dünyaya çıkmamışlardır. Bunlar, ancak Medeni Kanunun genel hükümleri ile korunabilirler¹⁷³. Eserin, eser sahibini rızası ile alenileşmemesi halinde ise eser yine kamuya arz edilmiş olacaktır. Ancak, eser sahibi henüz alenileşmemiş eserin üzerinde başlamış veya devam etmekte olan tecavüzler için tecavüzün ref'i' davası açabilecek, ihtiyati tedbirlere başvurabilecek, tecavüzün ortadan kaldırılmasının mümkün olmaması durumunda ise maddi ve manevi tazminat davası açarak zararının tazminini isteyebilecektir.

bb. Kapsam ve Devredilebilirlik

Eser sahibinin bu manevi hakkını kullanması genelde mali haklarını devretmesi ile mümkün olmaktadır. İşleme, yayma, temsil ve radyo ile yayım konularındaki mali

¹⁷⁰ ATEŞ, s.132, EREL,s.115.

¹⁷¹ HIRSCH, s.133.

¹⁷² EREL, s.115, ATEŞ, s.132.

¹⁷³ ATEŞ, s.133.

hak sahipleri, aynı zamanda eseri kamuya sunma yetkisine de sahip olmaktadır. Çünkü, bu mali hakların kullanılması eserin kamuya arzı ile mümkün olabilecektir. Ancak, mali haklardan çoğaltma hakkının devredilmiş olması, çoğaltılmış nüshaların kamuya sunulması yetkisinin de devredildiği sonucunu doğurmamaktadır¹⁷⁴. Bu nedenlerle bu manevi hak, mali haklarla çoğu kez birlikte kullanılmakta olduğundan, eserin iktisadi yararlanmaya konu olması ve mali nitelikli menfaatler edinilebilmesi ancak manevi hak olan kamuya sunulma yetkisinin kullanılmasına bağlı bulunmaktadır. Bu durum hakkın çift yönlü özelliğini gösterir niteliktedir¹⁷⁵. Bunun yanında, eser sahibi manevi hakkı değil, kullanma yetkisini başkasına devrederek de manevi hakkını kullanabilmektedir. Mali hakların devrinin aksine, manevi hakların kişiye bağlı olması karşısında, eser sahibi manevi hakların ancak kullanma yetkisini başkasına devredebilecektir.

Eserin kamuya sunulması veya yayınlanma tarzı, eser sahibinin şeref ve itibarını zedeliyorsa, eser sahibi başkasına yazılı izin vermiş olsa bile, eserin gerek aslının ve gerekse işlenmiş şeklinin kamuya sunulmasını veya yayınlanmasını men edebilir. Menetme yetkisinden sözleşmeyle vazgeçmek hükümsüzdür. Ancak, karşı tarafın uğradığı zarar dolayısıyla tazminat hakkı saklı bulunmaktadır (F.S.E.K. mad. 14/3).

Eseri kamuya sunma yetkisi, eser sahibine bazı ayrıntılı yetkiler tanımaktadır. Bunlar eseri kamuya sunup sunmama kararı, sunulma zamanı ve sunulma tarzını belirleme, eserin muhtevası hakkında bilgi verme ve eserin kamuya sunulmasını menetme yetkileridir.

aaa. Eseri Kamuya Sunup Sunmama Yetkisi

F.S.E.K. mad. 14/1 “Bir eserin umuma arz edilip edilmemesini ... münhasıran eser sahibi tayin eder” diyerek, eserin eser sahibinin kendisine ait alandan çıkararak, başkalarının yararlanmalarına, ulaşmalarına, müdahalelerine imkan sağlama yetkisinin sadece eser sahibine ait olduğunu düzenlenmiştir. Eser sahibi, ilk ve tek yetkili olarak bu hakkı kendisi veya tayin ettiği temsilci aracılığıyla

¹⁷⁴ ÖZTRAK, s.49, EREL, s.115, AYİTER, s.117.

¹⁷⁵ TEKİNALP, s.153.

kullanabilecektir¹⁷⁶. Bu hakkı kullanmak istemediği takdirde, kimse eser sahibini bu hakkı kullanmasına zorlayamaz¹⁷⁷. Genelde, eser sahibinin bu hakkını kullanabilmesi için seçtiği yöntem mali hakkın devri ile olmaktadır. Çünkü, yayma, radyo ile temsil gibi mali hakların kullanılması manevi hak olan kamuya sunma hakkının kullanılmasını da gerektirdiğinden, mali hakkı devreden eser sahibi, kamuya sunma hakkının kullanılmasına da bu şekilde izin vermiş olmaktadır. Örneğin, bir tiyatro eserini yazan eser sahibinin, bu eserin tiyatrodaki sahnelenmesine, temsil edilmesine izin vermesi veya yazdığı romanın başka dile çevrilmesine izin vermesi, kamuya sunulma yetkisine de izin verdiği sonucunu halin icabından çıkarmaktadır. Ancak, eser sahibi bunun aksine bir düzenleme ile örneğin, açıkça yasaklayarak bu hakkın kullanımını kendi bünyesinde tutabilmektedir. Bunun yanında güzel sanat eserleri için, F.S.E.K. mad. 40/2’ de “sahibi tarafından açıkça aksine bir kayıt olmadıkça, güzel sanat eserleri malikleri veya bunların rızaları ile başkaları tarafından umumu mahallerde teşhir edilebilir” hükmü getirilmiştir. Bu hüküm uyarınca eser sahibinin güzel sanat eserini başkalarına satması halinde, malik olan kişinin veya onun rızasıyla başkalarının (eser sahibinin de aksine bir şartı olmaması halinde) kamuya sunma hakkına sahip oldukları karinesi mevcuttur. Örneğin, eser sahibi tablosunu satarken bunun sergilenmesini yasaklayabilecektir. Böyle bir yasak mevcut olmadığı takdirde, eserin kamuya sunulması malik tarafından mümkün olacaktır.

Henüz alenileşmemiş eser, sahibinin rızası olmaksızın veya arzusuna aykırı olarak umuma arz edildiği takdirde veya çoğaltılmış nüshaların yayınlanması halinde, tecavüzün ref’i davası (F.S.E.K. mad. 67), tecavüz tehlikesinin varlığı halinde, muhtemel tecavüzün önlenmesi için tecavüzün men’i davası (F.S.E.K. mad. 69), zararın varlığı halinde maddi ve manevi tazminat davası (F.S.E.K. mad. 70) açılabilir. Bunun yanında, kanun alenileşmiş olsun veya olmasın eser sahibinin yazılı izni olmadan bir eseri umuma arz eden veya yayımlayan kişiye cezai müeyyide getirmiştir (F.S.E.K. mad. 71)¹⁷⁸.

¹⁷⁶ EREL, s.115, ÖZTRAK, s.49, AYİTER, s.117, ATEŞ, s.134.

¹⁷⁷ ATEŞ, s.134.

¹⁷⁸ **Madde 71** - Bu Kanunda koruma altına alınan fikir ve sanat eserleriyle ilgili manevi, mali veya bağlantılı hakları ihlal ederek: 1. Bir eseri, icrayı, fonogramı veya yapımı hak sahibi kişilerin yazılı izni olmaksızın işleyen, temsil eden, çoğaltan, değiştiren, dağıtan, her türlü işaret, ses veya görüntü nakline yarayan araçlarla umuma ileten, yayımlayan ya da hukuka aykırı olarak işlenen veya çoğaltılan eserleri satışa arz eden, satan, kiralamak

bbb. Eserin Kamuya Sunulma Zamanının Belirleme Yetkisi

F.S.E.K. mad. 14/1 “bir eserin ... yayımlanma zamanını ... münhasıran eser sahibi tayin eder” demektedir. Eser sahibi, eserini kamuya sunup sunmama kararı gibi, eserin hangi zamanda sunulacağına karar vermeye de ilk ve tek yetkili kişidir. Eserin yayımlanma zamanı, herhangi bir şekilde kamuya bildirilmesi ve açıklanma zamanıdır. Eserin, hangi zamanda ve hangi koşullar altında kamuya sunulacağı eser sahibi tarafından önemli olabilmektedir¹⁷⁹. Eserin başarısına katkı sağlayacak, şeref ve şöhretinin yükselmesi açısından önemli bir işleve sahip olacaktır¹⁸⁰. Örneğin, güncelliği kalmamış bir olayı anlatan, geç kalarak alenileşen bir eser ve eser sahibinin başarısını sekteye uğratabilecek iken, tiyatro haftasında ve reklamının yapıldığı bir zamanda tiyatro eserinin alenileştirilmesi ise, eser sahibinin ve eserin başarısına katkı sağlayacaktır. Bu nedenlerle, eseri geç yayımlamak kadar, eserin erken yayımlanması, günün şartlarının kaldıramayacağı zamanda yayımlanması eser sahibinin manevi haklarına, şeref ve itibarına zarar verebilecektir. F.S.E.K. mad. 58’de belirtildiği gibi, devredilmiş bir mali hakkın zamanında kamuya sunulmaması halinde, eser sahibi sözleşmeden cayma imkanına sahip olacaktır.

ccc. Eserin Kamuya Sunulma Tarzını Belirleme Yetkisi

Eserin kamuya sunulma zamanı kadar, sunulma tarzı da önem taşımaktadır. F.S.E.K. mad. 14’ de belirtildiği gibi, eser sahibi münhasıran eserinin yayımlanma tarzını belirlemeye yetkili kişidir. Eserin nerede ve ne şekilde yayımlanacağı eser

veya ödünç vermek suretiyle ya da sair şekilde yayan, ticarî amaçla satın alan, ithal veya ihraç eden, kişisel kullanım amacı dışında elinde bulunduran ya da depolayan kişi hakkında bir yıldan beş yıla kadar hapis veya adli para cezasına hükmolunur. 2. Başkasına ait esere, kendi eseri olarak ad koyan kişi altı aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezasıyla cezalandırılır. Bu fiilin dağıtmak veya yayımlamak suretiyle işlenmesi hâlinde, hapis cezasının üst sınırı beş yıl olup, adli para cezasına hükmolunamaz. 3. Bir eserden kaynak göstermeksizin iktibasta bulunan kişi altı aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezasıyla cezalandırılır. 4. Hak sahibi kişilerin izni olmaksızın, alenileşmemiş bir eserin muhtevası hakkında kamuya açıklamada bulunan kişi, altı aya kadar hapis cezası ile cezalandırılır. 5. Bir eserle ilgili olarak yetersiz, yanlış veya aldatıcı mahiyette kaynak gösteren kişi, altı aya kadar hapis cezası ile cezalandırılır. 6. Bir eseri, icrayı, fonogramı veya yapımı, tanınmış bir başkasının adını kullanarak çoğaltan, dağıtan, yayan veya yayımlayan kişi, üç aydan bir yıla kadar hapis veya adli para cezasıyla cezalandırılır. Bu Kanunun ek 4 üncü maddesinin birinci fıkrasında bahsi geçen fiilleri yetkisiz olarak işleyenler ile bu Kanunda tanınmış hakları ihlâl etmeye devam eden bilgi içerik sağlayıcılar hakkında, fiilleri daha ağır cezayı gerektiren bir suç oluşturmadığı takdirde, üç aydan iki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Hukuka aykırı olarak üretilmiş, işlenmiş, çoğaltılmış, dağıtılmış veya yayımlanmış bir eseri, icrayı, fonogramı veya yapımı satışa arz eden, satan veya satın alan kişi, kovuşturma evresinden önce bunları kimden temin ettiğini bildirerek yakalanmalarını sağladığı takdirde, hakkında verilecek cezadan indirim yapılabileceği gibi ceza vermektense vazgeçilebilir.

¹⁷⁹ ÖZEL, s.74.

¹⁸⁰ AYİTER, s.115.

sahibine ait bir yetki olup¹⁸¹, bu yetkinin kullanılması başkalarına da devredilebilecektir. Böylelikle, eser sahibi eserin nerede, hangi aşamada, hangi şekilde kamuya sunulacağı yetkisini devretmiş olacaktır.

Eserin tamamlanmamış olması, eserde bahsedilen konuya aykırı olan bir mekanda yayımlanması esere ve dolayısıyla eser sahibine zarar verebilecektir. Örneğin, eser sahibinin oluşturduğu kareografinin görülemeyen karanlık ve küçük bir mekanda oynatılması, içkili bir mekanda dini müzik eserini yayımlanması eser sahibinin kişilik değerlerine, şeref ve itibarına eserin kamuya sunulmuş tarzı nedeniyle zarar verebilecektir. Bunun gibi, eserin işportada satılması, esere uygun olmayan bir kapakla eserin basılması da eser sahibinin manevi haklarına zarar verebilecek durumlardır¹⁸². Her ne kadar kanunda sadece yayımlamadan bahsedilmişse de, bu durum diğer yollardan alenileştirilmesini de kapsayacak şekilde anlaşılmalıdır¹⁸³.

Eserin kamuya sunulmuş zamanı ve tarzı konusunda bir karara varılmamışsa, eserin sunulma zamanı ve tarzının belirlenmesinde eserin amacına ve halin icabına göre değerlendirme yapılacaktır¹⁸⁴.

ddd. Eserin Muhtevası Hakkında Bilgi Verme Yetkisi

Bütünü veya esaslı bir kısmı alenileşmemiş olan yahut ana hatları her hangi bir suretle henüz umuma tanıtılmayan bir eserin muhtevası hakkında, ancak o eserin sahibi malumat verebilir (F.S.E.K. mad. 14/2). Bu düzenlemeyle eser sahibi, eserinin içeriği hakkında bilgi vermeye münhasıran yetkili kişidir. Bu yetki kamuya sunma yetkisinden farklı olan daha dar bir yetkidir ve eser sahibinin, eserinin kamuya sunulmadan önceki menfaatini güvence altına almayı hedeflemektedir¹⁸⁵. Kamuya sunma hakkından önceki bir aşama olan eser hakkında bilgi verme yetkisi, eserin kamuya tanıtılmasını amaçlayan bir eylemdir¹⁸⁶. Kamuya sunulmadan önce çıkarları koruma altına alınan eser sahibinin, kamuya genel bir malumat vermesi, örneğin bir kitabın konusunun tanıtılması, sinema filminin belli görüntülerin fragman olarak

¹⁸¹ EREL, s.17, ATEŞ, s.137.

¹⁸² EREL, s.118.

¹⁸³ EREL, s.117.

¹⁸⁴ ATEŞ, s.137.

¹⁸⁵ ARSLANLI, s.81, AYİTER, s.117, EREL, s.118, ATEŞ, s.137.

¹⁸⁶ EREL, s.118.

gösterilmesi şeklinde genel bir çerçeve çizecek şekildedir. Bunu aşacak şekilde, eserin temasının büyük ve esaslı bir kısmı hakkında bilgi verilmesi ise kamuya arz niteliği taşıyacaktır.

Eserin içeriği hakkında bilgi verilen kişiler, belirsiz ve sınırlı olmayan kişiler olmalıdır. Eser sahibinin, sekreterine, yakın dostuna, ailesine veya asistanına verdiği bilgiler bu yetkinin kullanıldığı anlamına gelmemektedir¹⁸⁷.

Eserin kamuya sunulma yetkisinin başkasına devredilmesi halinde, bu yetkiden daha dar olan, eserin muhtevası hakkında bilgi verme yetkisinin de devredildiği sonucu çıkmaktadır. Bu yüzden, mali hakkı devralan kişinin çoğu zaman kamuya sunma yetkisine de sahip olur. Ayrıca eser hakkında bilgi verme yetkisine, eser sahibinin bu konuda açık bir beyanı olmasa dahi, mali hakkı devralan kişi sahip olacaktır¹⁸⁸.

eee. Eserin Kamuya Sunulma Yetkisini Menetme Yetkisi

Eserin umuma arz edilmesi veya yayınlanma tarzı, sahibinin şeref ve itibarını zedeleyecek mahiyette ise, eser sahibi başkasına yazılı izin vermiş olsa bile, eserin gerek aslının, gerek işlenmiş seklinin umuma tanıtılması veya yayınlanmasını men edebilir. Menetme yetkisinden sözleşmeyle feragat etmek hükümsüzdür. Diğer tarafın tazminat hakkı ise saklıdır (F.S.E.K. mad. 14/3). Yukarıda da belirtildiği gibi, eserin kamuya sunulma zamanı ve tarzını kullanma yetkisi eser sahibi tarafından devredilmiş veya mali hakkı devralan kişi bu yetkileri kullanma hakkını da eser sahibinin açık veya gizli izni ile veya halin icabı ile devralmış olsa dahi, eser sahibinin şeref ve itibarının zedelenmesi durumunda, bu hüküm ile birlikte eser sahibi men etme yetkisine sahip olabilecektir. Bu hüküm, kişiyi kendi tasarruflarına karşı korumayı düzenleyen M.K. mad. 23' ün özel bir uygulama şeklini oluşturmaktadır.

Şeref ve itibarın hangi hallerde zarar göreceği, eser sahibinin duygu ve düşüncelerine göre öznel olarak değerlendirilmeyecek, objektif kıstaslara başvurulacaktır¹⁸⁹.

¹⁸⁷ EREL, s.118, ARSLANLI, s.81.

¹⁸⁸ AYİTER, s.118, EREL, s.118.

¹⁸⁹ ÖZTRAK, s.55, EREL, s.115, ATEŞ, s.139.

Eser sahibi, kendi rızası dışında eserin kamuya sunulmasına müdahale edebileceği gibi, kendi rızasıyla kamuya sunulmasına izin verse dahi, bu durum şeref ve itibarına zarar veriyorsa kamuya sunulmasına engel olabilecek ve kamuya sunulmuş olması durumunda zararının tazmini için manevi tazminat davası¹⁹⁰ açabilecektir.

b. Eser Sahibinin Adını Belirtme Hakkı

aa. Genel Olarak

Eser sahibinin manevi yetkilerinden olan adın belirtilmesi yetkisi, mutlak niteliğe sahiptir ve eser sahibinin şahsına bağlıdır. Eser sahibinin meydana getirdiği eserler, bünyesinde kaldığı sürece sorun olmayıp, umuma arz edeceği ve yayımlayacağı zaman böylesi bir yetkiye ihtiyaç duymaktadır. Örneğin, yazdığı şiirler çekmecesinde kaldığı sürece sorun olmayıp, yayımlayacağı zaman eser sahibinin şiirlerinde adının belirtilmesini isteme hakkı doğacaktır. Bu hak, eser sahibinin sadece eserinde adının belirtilmesini isteme hakkından öte, eserin sahibi olduğunun belirtilmesi yetkisini¹⁹¹ de kapsayacak şekilde anlaşılmalıdır¹⁹². Eser sahibinin bu hakkı, eserin kullanıldığı her yerde ve her durumda, kendisinin eser sahibi olduğunu kabul ettirme ve başkasının eseri gibi gösterilmesini önleme gibi yetkilerini de içerecektir.

Bu hak kanunumuzda, “Eseri, sahibinin adı veya müstear adı ile yahut adsız olarak, umuma arz etme veya yayımlama hususunda karar vermek yetkisi münhasıran eser sahibine aittir” (F.S.E.K. mad. 15/1) şeklinde düzenlenmiştir. Eser sahibinin kamuya sunma kararı, zamanı ve tarzı gibi, eser sahipliğinin tanınmasını isteme hakkı da manevi haklardan sayılmış ve kullanılması münhasıran eser sahibine bırakılmıştır. Çünkü, esere hususiyetini veren eser sahibinin, kendisinden parçaların bulunduğu eserini kamuya sunma hakkı kadar, kendi adıyla veya takma bir adla veya adsız olarak yayımlanmasını isteme hakkı da bulunmaktadır.

¹⁹⁰ SERDAR, İlknur, **Radyo ve Televizyon Yoluyla Kişilik Hakkının İhlali ve Kişiliğin Korunması**, Ankara 1999.s.22

¹⁹¹ GÜMÜŞ, Mustafa Alper, “Kişinin Resmi (Görünümü) Üzerindeki Hakkı”, **Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Y.1, S.1, Kasım 1997 Kocaeli, s.363 vd.

¹⁹² TEKİNALP, s.156, ATEŞ, s.141.

bb. Kapsam ve Devredilebilirlik

Her ne kadar kamuya sunma hakkı için F.S.E.K. mad. 14 uyarınca sözleşme ile vazgeçmek hükümsüzdür denilmişse de, adın belirtilme yetkisi için kanunda bir düzenleme yapılmamıştır. Ancak, böyle bir düzenleme bulunmasa da eser sahibinin bu hakkı kullanmaktan feragat edebileceği düşünülemez. Bu durum, isim hakkın genel hükümler arasında M.K. mad. 25' de düzenlenmiş olan ve şahsiyete bağlı, vazgeçilmez ve devredilmez haklar arasında yer alması karşısında mümkün bulunmamaktadır¹⁹³.

Eser sahibi mali hakkı devretmiş olsa da, eserde adın belirtilmesi yetkisini münhasıran kullanabilecektir. Her ne kadar mali hakkın devri çoğu zaman manevi hakların kullanılması gerekliliğini ortaya çıkarsa da, adın belirtilmesi yetkisi her zaman eser sahibinin kullanımında kalabileceği gibi, bu hakkı kullanma yetkisi mali haklarla birlikte devri almış olanlara da bırakılabilecektir¹⁹⁴. Eserden yararlanılmasının ve mali hakkın devrinin bir bedel karşılığında olması veya önceden eser sahibinin bu haktan vazgeçmesi, eseri kullananlar açısından eser sahibinin adının belirtilmesi yükümlülüğünü ortadan kaldırmayacaktır¹⁹⁵.

Eser sahibinin adının belirtilmesi zorunluluğu, eser sahibinin mali haklarının kanun tarafından tahdide uğradığı hallerde dahi devam etmektedir. Yayınlanmış bir eserin, tüm eğitim ve öğretim kurumlarında, yüz yüze eğitim ve öğretim amacıyla, doğrudan veya dolaylı kar amacı gütmeksizin temsili (F.S.E.K. mad. 33), yayınlanmış musiki, ilim ve edebiyat eserlerinden ve alenileşmiş güzel sanat eserlerinden eğitim ve öğretim için seçme ve toplama eserlerde (F.S.E.K. mad. 34), iktibas serbestisinin mümkün olduğu hallerde (F.S.E.K. mad. 35), gazete münderecatını serbestçe iktibasının olduğu hallerde (F.S.E.K. mad.36) dahi, eser sahibinin haklarının sınırlamalara uğramasına rağmen, adının belirtilmesi gerekliliğini düzenlemektedir. Bununla beraber, kanunda iki halde adının belirtilmesini isteme yetkisine istisna getirilmiştir. Genel menfaat mülahazalarıyla Büyük Millet Meclisinde ve diğer meclis ve kongrelerde, mahkemelerde, umumi toplantılarda söylenen söz ve nutuklar haber

¹⁹³ARSLANLI, s.89 “kanun nazarında sahiplik sıfatını ispat yetkisi manevi hakların en mühim hükmüdür, bunun için, feragat cevaz olmadığının tasrihine dahi lüzum görülmemiştir” diyerek bu durumu açıklamıştır.

¹⁹⁴ÖZTRAK, s.56, TEKİNALP, s.157.

¹⁹⁵ATEŞ, s.142, TEKİNALP, s.156.

ve malumat vermek maksadıyla çoğaltılıp, yayınlanabilir. Hadisenin mahiyeti ve vaziyetin icabı gerektirmiyorsa söz ve nutuk sahiplerinin adı zikredilmeyebilir (F.S.E.K. mad. 32). Ayrıca, temelli kalmak üzere kamuya açık yerlerde konulan veya bu yerlerde teşhir edilen güzel sanat eserinin umumi yerlerde projeksiyonlarla gösterilmesi, radyo ve televizyonda yayınlanması gibi durumlarda ve açık artırmayla satılacak eserlerin bu amaçla çıkarılacak katalog, kılavuz veya buna benzer matbualar vasıtasıyla çoğaltılmaları ve yayımlanmaları halinde, aksine bir adet yoksa, eser sahibinin adı zikredilmeyebilir (F.S.E.K. mad. 40).

Bu istisnalar dışında, eser sahibinin manevi yetkileri arasında yer alan eser sahibinin tanıtılmasını isteme yetkisi münhasıran uygulanacaktır. Eser sahibi, eserinde adını belirtirken gerçek adını kullanabileceği gibi, müstear (takma) adını, rumuz gibi gerçek olmayan bir ad, işaret veya kısaltma da kullanabilir. Hatta isimsiz olarak (anonim) da eserini kamuya sunma yetkisine sahiptir. Ancak, bu durumda adını belirtmek isteyeceği zaman, eser sahibi olduğunu ispat etmesi gerekecektir. Eser sahibinin eserini isimsiz olarak kamuya sunmuş olması halinde dahi, bu durum üçüncü kişilere eser üzerinde serbestçe tasarrufta bulunma ve eseri gasp ederek kendilerine mal etme hakkı vermeyecektir¹⁹⁶.

Memur, hizmetli ve işçilerin meydana getirdikleri eserlerde mali haklar her ne kadar çalıştıranlara ait olsa da, aksi bir düzenleme yoksa, manevi haklardan olan adın belirtilmesini isteme hakkı çalışanlarda yani, işçi, hizmetli ve memurda kalmaya devam edecektir¹⁹⁷.

Eser sahibinin izni olmadıkça, eserde veya eser sahibinin adında kısaltmalar, ekleme veya başka değiştirmeler yapılamaz (F.S.E.K. mad. 16/1). Örneğin, takma bir isim kullanan eser sahibinin izni olmadan, yayımlayan tarafından kitabını eser sahibinin gerçek ismiyle piyasaya sürülmesi bu hakkın ihlali olup, eser sahibinin tecavüzün devam etmesi halinde tecavüzün durdurulması, zararın bulunması halinde maddi ve manevi tazminat isteyebilmesi mümkündür.

Eserde, eser sahibinin adı her eser türüne göre farklılık göstermekte olup, ilim ve edebiyat eserlerinde yazarın adı kitabın kapağına, iç sayfasına ve onun kim

¹⁹⁶ TEKİNALP, s.156.

¹⁹⁷ TEKİNALP, s.157.

olduğunun kolaylıkla anlaşılacağı bir şekilde eserde yer alması gerekir¹⁹⁸. Musiki eserlerinde plak, cd, ya da kasetin üzerine konularak¹⁹⁹, televizyon, radyo gibi vasıtalarla yayımlanıyorsa dinleyenlerin ve izleyenlerin gözüne ve kulağına hitap edecek şekilde, ses veya görüntü jeneriğinde ve sinema eserlerinde filmin jeneriğinde, resim, fotoğraf, heykel ve küçük sanat eserleri gibi parça halindeki eserlerde eser sahibinin adı eserin uygun bir yerine yazılması ve imza atılması suretiyle belirtilmektedir²⁰⁰. Kanun koyucu, güzel sanat eserleri ve işlenmeler için F.S.E.K. mad. 15/2' de ayrı bir düzenleme getirmiştir. Buna göre, bir güzel sanat eserinden çoğaltma ile elde edilen kopyalarla, bir işlenmenin aslı veya çoğaltılmış nüshaları üzerinde asıl eser sahibinin ad veya alametinin, kararlaştırılan veya adet olan şekilde belirtilmesi ve vücuda getirilen eserin bir kopya veya işlenme olduğunun açıkça gösterilmesi aranmıştır. Burada amaç, güzel sanat eserlerinde orijinal tekliği ve kopyaların asıl esere uygunluğu hususunda, bütün sorumluluğun eseri çoğaltma hakkını devralanda olmasıdır. Eser sahibini muhtemel çoğaltma hatalarından koruyacak, bir hatanın bulunması halinde eser sahibinin şeref ve itibarının zedelenmesinin önüne geçilecek ve satın alanların bunun bir kopya olduğunu, asıl olmadığını görmelerini sağlayacaktır. İşlenme eserlerde de sorumluluk yine işleme hakkını devralanın olacak, muhtemel hataların asıl eser sahibine yüklenilmesi önlenecektir²⁰¹.

Bunun yanında, mimari eserler için F.S.E.K. 15. maddesi “eser niteliğindeki mimari yapılarda, yazılı istem üzerine görülen bir yerine, eser sahibinin uygun göreceği bir malzeme ile silinmeyecek biçimde eser sahibinin adı yazılır” hükmü getirilmiştir. Burada kastedilen mimari yapılar, F.S.E.K. tarafından eser olarak korunan bedii vasfı bulunmayan mimari yapılardır (F.S.E.K. mad. 4). Diğer eserlerden farklı olarak, burada eser sahibinin iradesini açıkça ve yazılı olarak beyan etmesi aranmış olup, eser sahibini adının belirtilmesi yetkisinin mutlak, münhasıran eser sahibine bağlı olması karşısında yazılı istemin esasa ilişkin olmadığı ve bunun ispat kolaylığı açısından belirtildiği düşünülmelidir.

¹⁹⁸ “Eser sahibinin adı, eser yayımlanırken yazılması gerekir aksi halde maddi ve manevi tazminat istenebilir.” Yargıtay 11.H.D. 03.04.1978 Tarih, 1979/1183 E., 1979/1704 K.

¹⁹⁹ “Davalının imal ettiği plakların üstüne davacının ismini yazmaması hali bir kusur teşkil eder” Yargıtay 11.H.D. 23.03.1978 Tarih, 1978/687E., 1979/1437 K.

²⁰⁰ EREL, s.119, ATEŞ, s.144.

²⁰¹ EREL, s.120.

Bir eserin kimin tarafından vücuda getirildiği ihtilafli ise veya herhangi bir kimse eserin sahibi olduğunu iddia etmekte ise, gerçek sahibi hakkının tespiti için F.S.E.K. mad. 15/3 düzenlemeden yararlanarak mahkemeye başvurulabilir. Eser kimin adıyla kamuya sunulmuşsa, o şahsın eser sahibi olduğu karine olarak kabul edildiğinden (F.S.E.K. mad. 11), eser sahibi kendi eseri olduğunu iddia ediyorsa bunu ispatlamak durumunda kalacaktır. Ancak burada eser sahibinin, kendi eserinin başkası tarafından adı konularak yararlanılması halinde, bu hükümden yararlanarak tespit davası açabileceğini, kendisine ait olmayan bir esere adının konulması üzerine ise genel hükümler çerçevesinde menfi tespit davası açabileceğini kabul etmek gerekir. Çünkü, son halde eser sahipliğini tanıtılmasını düzenleyen ve eserin sahibi tarafından korunmasını düzenleyen F.S.E.K. mad. 15/3 değil, şahsiyet hakkının ihlali söz konusu olup, M.K. mad. 26' da²⁰² düzenlenen adın korunması hükümlerinden faydalanılır.

Eser üzerinde sahibinin adının hiç konulmaması veya yanlış konulması yahut konulan adın iltibasa meydan verebilecek nitelikte olması halinde F.S.E.K. 15. maddesinde belirtilen tespit davasından başka, tecavüzün ref'ini ve eser sahibi talep etmişse tecavüz eden gerek aslına, gerekse tedavülde bulunan çoğaltılmış nüshalarına eser sahibinin adını yazmaya mecburdur. Aynı zamanda, masrafı tecavüz edene ait olmak üzere hükmün en az 3 gazetede ilanını²⁰³ da talep edebilir (F.S.E.K. mad. 67/2). Tecavüz tehlikesine maruz kalan eser sahibinin, muhtemel tecavüzün önlenmesi için tecavüzün men'i davası (F.S.E.K. mad. 69) ve zararın varlığı halinde, yukarıda da belirtildiği gibi, kusurlu taraftan maddi ve manevi tazminat²⁰⁴ talep etme hakkı (F.S.E.K. mad. 70) kanun tarafından eser sahibine tanınmıştır²⁰⁵. Bununla beraber, F.S.E.K. mad. 71' de eser sahibinin bu hakkının ihlal edilmesi halinde cezai müeyyideler de getirmiştir.

²⁰² M.K. mad.26 "adın kullanılmasında çekişmeli olan kişi, hakkının tespitini dava edebilir. Adı haksız olarak kullanan kişi buna son verilmesini, haksız kullanan kusurlu ise ayrıca maddi zararın giderilmesini ve uğradığı haksızlığın niteliği gerektiriyorsa manevi tazminat ödenmesini isteyebilir" hükmünü içermektedir.

²⁰³ YILDIRIM, Nevhis D., Haksız Rekabet Hukuku ile Fikri ve Sınai Mülkiyet Hukukunda İhtiyati Tedbirler, 2.baskı, İstanbul, 2002, s. 29.

²⁰⁴ BELEN, Herdem, **Fikri Hukukta Manevi Haklar ve Manevi Tazminat Talebi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996, s.33.

²⁰⁵ ÇINAR, Ömer, **Fikri Hukuk Açısından Eser Sahibinin Hakları ve Korunması**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.2002.s.46

c. Eserde Değişiklik Yapılmasını Yasaklama Hakkı

aa. Genel Olarak

Eser, biçimi ve içeriği ile bir bütün oluşturur²⁰⁶. Eser sahibine tanınan hak ve yetkiler, eserin bütünü ve parçalarını kapsamakta ve bunlar üzerindeki değişiklikler eser sahibinin eseri üzerindeki hususiyetine zarar vermektedir. Eser sahibine, eseri üzerinde tanınan ve F.S.E.K. 16. maddesinde düzenlenen bu manevi hak sayesinde, eser üzerinde sahibinin hususiyeti bozulmayacak, eser sahibinin şeref ve itibarına zarar verilmesi engellenecek ve eser sahibi eserin bütünlüğünü koruma hakkına sahip olacaktır. Burada korunmak istenen kişilik hakkı değil, sahibiyile eser arasındaki manevi ilişkidir²⁰⁷.

Eser sahibinin izni olmadıkça, eserde veyahut eser sahibinin adında kısaltmalar, ekleme ve başka değiştirmeler yapılamaz (F.S.E.K. mad. 16/1). Aksi halde, eser sahibinin manevi hakkı saldırıya uğramış olacaktır. Çünkü, yapılan değişiklik, ekleme veya kısaltma eser sahibinin yarattığı ve ona hususiyetini verdiği eserde onun rızası dışında değişikliğe ve içerik veya şekil olarak eserin bozulmasına neden olacaktır.

bb. Kapsam ve Devredilebilirlik

Bu yetkinin kullanımı, diğer manevi yetkilerde olduğu gibi münhasıran eser sahibine tanınmıştır. Ancak, yetki verildiği konu ve sınırla hüküm ifade etmek üzere, eser sahibi eserde değişiklik yapılmasına izin verebilir. Genelde mali hakların devredilmesiyle birlikte bu hakkın kullanımı yetkisi de 3. kişilere bırakılmaktadır. Eser sahibinin, eserinin çoğaltma, yayma, işleme gibi hakları devretmesi çoğu kez içinde bu hakkın kullanımını da içermektedir. Örneğin, işlenme eserler asıl eserin değiştirilmesi sonucu meydana getirilen eserler olduğundan, eser sahibinin işlenme hakkını devretmesi, eserde değişiklik yapılmasına rıza göstermesini kaçınılmaz kılmaktadır.

Bir eserin çoğaltılması için kullanılan usul, zorunlu olarak dış şeklin ve fikri ürünün değişmesi sonucunu doğurabilir. F.S.E.K. mad. 16/2 “kanunun veya eser sahibinin müsaadesiyle bir eseri işleyen, umuma arz eden, çoğaltan, yayımlayan,

²⁰⁶ TEKİNALP, s.158, ÖZTRAK, s.51.

²⁰⁷ AYİTER, s.121.

temsil eden veya başka bir suretle yayan kimse, işleme, çoğaltma, temsil veya yayım tekniği icabı zorunlu olan değiştirmeleri eser sahibinin hususi bir izni olmaksızın da yapabilir” demektedir. Bir tiyatro piyesinin sahnede temsil edilmesi, yazılı müsveddenin hiç değiştirilmese dahi, dinleyici üzerinde aynı piyesin okunmasında elde edilecek etkiden, mermer bir heykel ile alçıdan yapılmış kopyasındaki etki farklı olacaktır. Bu durum, çoğaltma ve temsil tekniğinin bir sonucudur. Teknik zorunluluklar, somut ve anlaşılabilen ölçütler olmalı, eser sahibinin şeref ve itibarına zarar vermemelidir. Örneğin, yayım veya temsil tekniğinden kaynaklanan bir zorunluluk olması, sinema eserinin yayımının dizi halinde belli aralıklarla yapılması nedeniyle eserin parçalar halinde verilmesi, kitabın basılmasında belli değişikliklerin yapılması gibi²⁰⁸. Ancak, eser sahibinin zorunlu olanlar dışında değişikliklere izin verme yetkisi sadece kendisi tarafından kullanılabilir ve bu yetkiler F.S.E.K. mad. 19’ da öngörüldüğü gibi üçüncü kişilere geçmez, miras yoluyla da intikal etmez²⁰⁹.

Bunun gibi sinema eserleri için ise, sinema eserlerinin birlikte sahipleri, filmlerin ilk tespitini gerçekleştiren yapımcıya mali haklarını devrettikten sonra, sözleşmelerinde aksine veya özel bir hüküm bulunmadığı takdirde filmin dublajına veya alt yazı yazılmasına itiraz edemezler (F.S.E.K. mad. 80/4). Bu hüküm eser sahibinin izninin dışında değişiklikler yapılabileceğine örnek oluşturmaktadır.

Ancak, eser sahibinin önceden izni olsa dahi, yapılan değişiklik objektif olarak eser sahibinin şeref ve itibarına zarar veriyorsa veya eserin nitelik ve özelliğini bozuyorsa, eser sahibi bu değişikliklere karşı koyabilir ve eserin kamuya sunulmasını engelleyebilir. Eser sahibinin bu yetkisinden önceden sözleşmeyle feragati geçersizdir (F.S.E.K. mad. 16/3). Eser sahibi, eserinin mahiyet ve hususiyetini bozan her türlü değişikliğe önceden kayıtsız ve şartsız olarak yazılı izin vermiş olsa bile müdahale edebilecektir.

Bu hakkı kullanırken, her eser türüne göre kendi içinde değerlendirme yapmak gerekmektedir²¹⁰. Her eser türü için aynı şekilde bu hakkın kullanımı bazen adaletsiz sonuçlara neden olabilmekte, eser sahibinin menfaati korumak istenirken, eserden

²⁰⁸ KILIÇOĞLU, Ahmet, **Şeref ve Haysiyet ve Özel Yaşama Basım Yoluyla Saldırılarda Hukuksal Sorumluluk**, 2.bası, Ankara, 1993, s.269.

²⁰⁹ EREL, s.123, ÖZTRAK, s.52.

²¹⁰ ÖZEL, s.84.

yararlananların mağduriyetine neden olunabilmektedir. Bu nedenle Fransız Hukukunda sinema ve bilgisayar programları, Alman Hukukunda sinema eserleri için, İtalyan hukukunda mimari eserler için bu hakkın kullanımı yumuşatılmıştır. F.S.E.K. ise, mimari eserlerin estetik niteliğe sahip olmalarının yanı sıra fonksiyonel olmasını ve kullanım ihtiyaçlarına cevap vermesi gerektiğini aramış ve 16. maddenin kullanımını biraz yumuşatmıştır. Mimari eserde, mimarın iznine gerek olmaksızın haklı sebeplerle değişiklik yapılabilir, odalar birleştirilebilir, çatısı değiştirilebilir veya bina yıkılabilecektir.

Eser haksız olarak değiştirilmiş ise eser sahibi, eserin değiştirilmiş şekilde çoğaltılmasının, yayım ve temsilinin, radyo ile yayımının men edilmesini ve tecavüz edenden tedavülde bulunan çoğaltılmış nüshalardaki değişiklikleri düzeltilmesini veya bunların eski hale getirilmesini talep edebilir. Değişiklik, eserin gazete, dergi veya radyo ile yayımı sırasında yapılmışsa eser sahibi masrafi tecavüz edene ait olmak üzere, eserin değiştirilmiş şeklini, önceden yayımlamış olan bütün gazete, dergi ve radyo idarelerinden ilan yoluyla yayımlanarak düzeltilmesini talep edebilir (F.S.E.K. mad. 67).

Bu hükümlerde de belirtildiği gibi, başlamış ve devam etmekte olan tecavüzler için tecavüzün ref'i davasıyla, tecavüz tehlikesinin varlığı halinde muhtemel tecavüzün önlenmesi için ise tecavüzün men'i davasıyla (F.S.E.K. mad. 69) eser sahibine dava açma ve talepte bulunma yetkisi tanınmıştır. Ancak, değişikliğe uzun süre sessiz kalınmışsa artık sonradan böyle bir hakkın ileri sürülmesi M.K. mad. 2' ye aykırılık teşkil edecektir. Bu hükümlerden yararlanabilmek için kusurlu olmak gerekmiyor (F.S.E.K. mad. 66/3, 69/2), kusur ancak zararın varlığı halinde maddi ve manevi tazminat talepleri için aranmaktadır (F.S.E.K. mad. 70). Bunun yanında, F.S.E.K. 71. maddesi eser sahibini yazılı izni olmadan bir eseri değiştiren kişiye cezai müeyyide uygulanmasını da hükme bağlamıştır.

d. Eser Sahibinin Malik ve Zilyede Karşı Hakları

aa. Genel Olarak

Eseri meydana getiren ve ona hususiyetini veren kişi ile eserin maliki veya zilyedi aynı kişi olabileceği gibi, genelde rastlandığı şekliyle farklı kişiler de

olabilmektedir. Eseri meydana getiren kişinin eseri üzerinde ona hususiyetini vermesi neticesinde gayri maddi niteliğe sahip hakları devam edecek, bunun yanında eserin başkasına geçmesi, devri, satımı, bağışı gibi nedenlerle eserin maliki veya zilyedi eseri meydana getirenden farklı olabilecek ve bu kişilerin eser üzerindeki mülkiyetleri nedeniyle sahip oldukları mülkiyet hakkı bulunacaktır. Ancak, asıl veya çoğaltılmış nüshalar üzerindeki mülkiyet hakkının devri, aksi kararlaştırılmış olmadıkça, fikri hakların devrini ihtiva etmez (F.S.E.K. mad. 57/1). Bu nedenle, mülkiyet hakkı başkasında olsa da, eser sahibi eseri üzerindeki fikri hak ve yetkileri sahip olduğu sıfat nedeniyle koruyacaktır ve böylelikle eser üzerinde çifte bir hak bulunmaktadır. Örneğin, eser sahibinin meydana getirdiği heykelin satın alınması neticesinde, eser sahibi mali haklarını ve bağlantılı manevi haklarının kullanılmasını her ne kadar kaybetse de, manevi hakları eser sahibinde kalacaktır. Eser sahibi satılmış eseri üzerinde de eser sahibi olması sonucu haklara ve yetkilere sahip olacak, heykeli satın alan kişiye karşı talepler ileri sürebilecektir. Eser sahibi ve eserin maliki veya zilyedinin haklarının birbirinden ayrılarak bağımsız hak konusu olmalarına fiilen imkan yoktur. Bu nedenle, eserin maliki veya zilyedinin fikri hakların kullanılmasına katlanması, yararlanmasına müsaade etmesi gerekmektedir²¹¹. Bir tablonun malikinin ressamın o tabloda yararlanmasını engellemesi, fikir ve sanat eserleri üzerindeki hakların üzerinde cisimlendiği maddi maldan ayrı hukuki varlığa sahip oldukları gerçekliğine aykırı olacaktır.

Eser sahibinin başkasının mülkiyet ve zilyetliğinde bulunan bir eserden yararlanma hakkı “eserin aslına ulaşma hakkı” olarak doktrinde²¹² adlandırılmaktadır.

Böylelikle eser sahibi, eserine geçici olarak ulaşabilmekte, ondan yararlanabilmektedir. Bu hak kullanılırken her iki taraf birbirlerinin haklarına zarar vermeden veya en az zararla kullanılmalı, her iki tarafın hakkı da diğerinin karşısında korunmalıdır. Bu madde ile eser sahibine tanınan esere ulaşma hakkı, eserin malikinin mülkiyet hakkını bertaraf edecek şekilde kullanılamaz. Kural mülkiyet hakkının eser üzerindeki hakları ve eser üzerindeki hakların da mülkiyet hakkını ihlal etmeden kullanılmasıdır²¹³.

²¹¹ ATEŞ, s.152, EREL, s.130.

²¹² ATEŞ, s.153.

²¹³ AYİTER, s.125.

bb. Kapsam ve Devredilebilirlik

Eser sahibine tanınan bu manevi hak F.S.E.K. mad. 17’ de düzenlenmiştir. F.S.E.K. mad. 17/1 “eser sahibi, gerekli durumlarda, aslın maliki veya zilyedinden, koruma şartlarını yerine getirmek kaydıyla, 4. maddenin 1. ve 2. bentlerinde sayılan güzel sanat eserlerinin ve 2. maddenin 1. bendinde ve 3. maddede sayılıp da yazarlarla bestecilerin el yazısıyla yazılmış eserlerinin asıllarından geçici bir süre için yararlanmayı talep etme hakkına sahiptir” demektedir.

Bunun yanında kanun, esere varma hakkını tüm güzel sanat eserleri için tanımamış, sadece F.S.E.K. mad. 4’ ün 1. ve 2. bentlerinde sayılan güzel sanat eserleri için tanımıştır. Bunlar, yağlı ve sulu boya tablolar, her türlü resimler, desenler, pasteller, gravürler, güzel yazılar ve tezhipler, kazıma, oyma, kakma ve benzeri usullerle maden, taş, ağaç veya diğer maddelerle çizilen veya tespit edilen eserler, kaligrafi, serigrafi, heykeller, kabartmalar ve oymalardır. Bunlar dışında kalan mimarlık eserler, elişleri ve küçük sanat eserleri, minyatürler, süsleme sanat ürünleri, tekstil ve moda tasarımları, fotografik eserler ve slaytlar, grafik, karikatür eserler ve tipler için bunları yaratan eser sahibinin eserine ulaşma hakkı kanun dışı bırakılmıştır.

Ayrıca ilim ve edebiyat eserleri için, herhangi bir şekilde dil ve yazı ile ifade olunan eserler ve her biçim altında ifade olunan bilgisayar programları ve bir sonraki aşamada program sonucu doğurması koşuluyla bunların hazırlık tasarımları, musiki eserleri için de yazarlarla bestecilerin el yazısıyla yazılmış eserlerinin asıllarından geçici bir süre için yararlanma imkanı kanun tarafından tanınmıştır. Burada haktan yararlanabilmesi için F.S.E.K. mad. 17/3’ de belirtildiğinin aksine, eserin tek ve özgün olması gerekmektedir²¹⁴. Kanun tarafından eser sahibine tanınan yararlanma amacı tanımlanmamış, F.S.E.K. mad. 17/3’ ün aksine, sınırlama getirilmemesi karşısında ticari de olabileceği, ancak bu durumda malik ve zilyedin haklarına zarar vermemesi gerektiği belirtilebilir²¹⁵. Eser sahibinin bu hakkı, bu eserlerin ticaretini yapanlar tarafından, eseri satın alan veya elde eden kişilere müzayede ve satış katalogu veya ilgili belgeler ile açıklanır (F.S.E.K. mad. 17).

²¹⁴ TEKİNALP, s.160.

²¹⁵ TEKİNALP, s.161.

Eserin tek ve özgün olması durumunda eser sahibi, kendisine ait tüm dönemleri kapsayan çalışma ve sergilerde kullanmak amacıyla, koruma şartlarını yerine getirerek iade edilmek üzere eseri isteyebilir (F.S.E.K. mad. 17/3). Kanun bunun için belirli şartlar aramıştır. Öncelikle eser tek ve özgün olmalıdır. Kullanım amacı her hal için mevcut olmayıp, çalışma ve sergiler için olmalıdır, ticari amaçla olamaz²¹⁶ ve kullanma amacı kendisine ait tüm dönemleri kapsamalıdır. Burada, eserden yararlanma hakkını düzenleyen mad. 17/1 aksine, eser türleri açısından bir kısıtlama getirilmemiştir.

Bu hakların kullanılmasını talep etme hakkını kullanacak olan kişi eser sahibi, eser sahibinin birden fazla olması durumunda eser sahiplerinden her biridir. Bu hakkın kullanımının talep edileceği kişi ise eserin maliki ve zilyedir. Eseri, fiilen hakimiyeti altında tutan kişinin eserden faydalanma hakkına sahip olanlara karşı yükümlülüğü eşyaya bağlı borç niteliğine sahiptir²¹⁷. Eser sahibi, eserin korunması ile ilgili her türlü tedbirleri aldıktan sonra eseri talep edebilecek, eserin maliki haklı nedenlerin varlığı halinde örneğin, eserin bozulma, kırılma tehlikesinin var olması, eserin hırsızlığa, nakil sırasında tahribine, yangında zarar görmesine karşı gerekli tedbirlerin alınmaması halleri gibi objektif iyi niyet kuralları çerçevesinde, bu hakkın kullanılmasına müdahale etme imkanına sahip olabilecektir. Aksi halde eser sahibinin bu yöndeki talebine uymak zorundadır. Zilyet, bu borcunu yerine getirmese, yapılacak ihtar üzerine temerrüde düşürülecek ve eser sahibinden tazminat hakkı doğacaktır²¹⁸.

Kanun, eser sahibine gerekli durumlarda eserden geçici olarak yararlanmak ve eserin tek ve özgün olması durumunda kendisine ait tüm dönemleri kapsayan çalışma ve sergilerde kullanmak hakkı vermiş olmakla birlikte, eserin malikinin eser üzerindeki yetkilerinin sınırını da belirlemiştir. Aslın maliki, eser sahibi ile yapmış olduğu sözleşme şartlarına göre eser üzerinde tasarruf edebilir. Ancak eseri bozamaz, yok edemez ve eser sahibinin haklarına zarar veremez (F.S.E.K. mad. 17/2).

Eser sahibinin eseri üzerindeki hakkı ile eser malikinin hakkı aynı değildir. Malikin mülkiyet hakkı, eserin somutlaştığı maddi mal üzerinde iken, eser sahibinin

²¹⁶ TEKİNALP, s.161.

²¹⁷ EREL, s.131.

²¹⁸ EREL, s.131, AYİTER, s.125.

hakkı, gayri maddi niteliğe sahip eseri üzerindedir. Eser üzerinde tasarruf etme hakkı özellikle güzel sanat eserleri ve mimari eserlerde kendisini göstermektedir. Eserin malikinin esere mülkiyet hakkı ile sahip olması, ona eser üzerinde her türlü tasarrufu yapma imkanı vermemektedir. Eseri değiştirmesi, tahrip etmesi veya imha etmesi hakkını vermez. Kanun metninde her ne kadar tasarruf edilebileceği düzenlenmişse de, devamında “ancak eseri bozamaz ve yok edemez ve eser sahibinin haklarına zarara veremez” diyerek eser malikinin tasarruf imkanını eser sahibi lehine oldukça kısıtlanmıştır. Böylelikle, eserin maliki veya zilyedi eserin niteliğini ve özelliğini bozacak şekilde değiştirmeler yapamayacak, eser sahibinin şeref ve itibarını düşürücü şekilde eserden yararlanamayacaktır.

B. ESER ÜZERÜNDEKİ MANEVİ HAKLARIN MİRAS YOLUYLA İNTİKALİ

1. İntikal Kavramı

Başkasına ait bir hakkın, aslen veya devren iktisabından farklı olarak, o hakkın sahibi aracılığıyla edinilmesine halefiyet yoluyla edinme denilmektedir²¹⁹. Hakkın halefiyet yoluyla kazanılması ile önceden hakkın bir sahibi bulunmakta ve yeni hakkın edinilmesi, halen mevcut bir hakkın varlığından türemektedir. Yeni malik, eski malikin halefi olmaktadır. Hakların bu şekilde halefiyet yoluyla kazanılmasına hakların geçirilmesi yani intikal denilmektedir²²⁰.

İntikal türleri, külli intikal ve cüz’i intikal olarak ikiye ayrılmaktadır. Külli intikal, mirasbırakanın ölümü ile ona ait ve başkalarına geçirilmeye elverişli olan tüm unsurların, kül halinde yani bütün olarak (her şeyiyle) mirasçılara geçmesidir²²¹. Cüz’i intikalın miras hukukunda görünümü ise vasiyet alacaklılarındadır. Vasiyet alacaklıları, mirası kül halinde almayacaklardır²²². Ayrıca M.K. uyarınca yasal intikal ve iradi intikal çeşitleri belirlenmiştir. Buna göre, yasal intikal, mirasbırakan tarafından mirasının kime nasıl geçeceğinin belirlenmediği ve bu belirlemenin yasa

²¹⁹ İMRE, Zahit - ERMAN, Hasan, **Miras Hukuku**, Der Yayınları, Gözden Geçirilmiş 4.basım, İstanbul 2003, s.15.

²²⁰ ÖZSUNAY, s.290.

²²¹ AYBAY, Aydın, **Miras Hukuku Dersleri**, Yeni Medeni Kanuna Göre Gözden Geçirilmiş 3.baskı, İstanbul 2002, s.8

²²² ÖZSUNAY, s.291.

tarafından yapıldığı intikal şeklidir. M.K. mad. 495 vd. yasal mirasçıları saymıştır. İradi intikal ise, mirasbırakan tarafından mirasın kime nasıl geçeceğini belirlediği ve iradi olarak mirasçıların tespit ettiği intikal şeklidir. M.K., yasal mirasçılığın yanı sıra, mad. 502 vd. ile ölüme bağlı tasarruf yapılabileceğini belirlemiştir. Ancak, mirasbırakanın ölüme bağlı tasarruf yapma özgürlüğü, saklı pay sahibi mirasçıların bu saklı paylarının ihlal edilmemesine bağlıdır. Mirasa ilişkin tasarruf çeşitleri ve şekil şartları daha sonra incelenecektir.

2. Eserden Doğan Manevi Hakların Miras Yoluyla İntikali

Eser sahibinin ölümü üzerine intikale konu olan, eser sahipliği denilen objektif hukuki durum veya statü değil, bu hukuki durumdan kaynaklanan manevi ve mali haklardır. Bu nedenle eser sahipliğine mirasçı olmak mümkün değildir²²³.

Külli halef olunması halinde, terekedeki bütün mallar ve haklar mirasbırakanın ölümü ile birlikte mirasçılara küll halinde geçerler²²⁴. Oysa, eser sahipliği ve eser üzerindeki mali ve manevi haklar bir küll halinde eser sahibinin mirasçılara geçmemektedir. Mali hakların geçişi ile manevi hakların geçişi tamamen farklı düzenlemelere ve hükümlere tabi tutulmuştur. Mali hakların geçişi miras hükümlerine göre ve külli halefiyet ile olmakta iken, manevi hakların intikali ise şahsa bağlı olmaları karşısında mümkün görülmemektedir. Çünkü, eser ile eser sahibi arasındaki ilişki kişisel niteliktedir²²⁵.

Manevi hakların intikali, mali hakların aksine, F.S.E.K. kapsamında düzenlenmemiştir. Bunun nedeni, manevi hakların mirasçıya geçememesidir. Manevi haklar sahibinin kişiliğine bağlı oldukları için terekede yer almazlar ve mirasla mirasçılara geçmezler. Ancak, manevi hakları kullanma yetkilerinin F.S.E.K. mad. 19’ da belirtilen kişilere veya eser sahibinin ölüme bağlı tasarrufla belirlediği kişilere geçmesi ile mümkündür. Zaten “Miras” ana başlığı altında F.S.E.K. mad. 63’ de açıkça “Bu kanunun tanıdığı mali haklar miras yoluyla intikal eder” denmektedir. Devamında mali haklar üzerinde ölüme bağlı tasarruflar yapılabileceği düzenlenmiştir. Manevi haklar ise, özellikleri gereği mali haklar gibi mirasla intikale

²²³ EREL, s.240, AYİTER, s.199.

²²⁴ İMRE-ERMAN, s.9-10.

²²⁵ ÖZEL, s.101.

konu olamayacak, devir edilemeyecek ve ekonomik niteliklerinin bulunmamasından dolayı terekede yer alamayacaktır.

Bunun yanında, mali haklarda hakkın kendisi devir edilebilmekte iken (F.S.E.K. mad. 48/1), manevi haklar için bu söz konusu değildir. Manevi hakların bir bütün olarak değil, sadece kullanılmalarının devredilmesi mümkün görülmektedir.

F.S.E.K. mad. 19/1’ de her ne kadar “kendi adlarına” denilmişse de, gösterilen kişilerin manevi hakları, yakınlarının hakkı sıfatıyla kendi adlarına kullanabilmeleri, manevi hakkın mirasla geçtiği anlamına gelmez. F.S.E.K. mad. 19 ile bu haklar, kişilerin eser sahibine yakınlığı nedeniyle kullanılmakta, kullanan kişilerin hakkı eser sahibinin hakkından bağımsız olmaktadır. Ancak, bu kişiler²²⁶ eserin nitelik ve özelliğinin korunmasından ve hakkın kötüye kullanılmasından zarar görecektir olmaları sebebiyle, kendi namlarına bu yetkiyi kullanacaklardır²²⁷. Yakınların hakkı kanunla doğmakta, mirasla kendiliğinden geçme, terekede yer alma söz konusu olmamaktadır. Bu nedenle bu kişiler mirası reddetseler dahi bu hakları kullanabileceklerdir²²⁸. Görülüyor ki, manevi hakların kendisinin, mali haklardan farklı olarak intikali ve kullanılması söz konusu değildir. Manevi hakların eser sahibinin ölümünden sonra kullanılması, eser sahibinin belirlediği kişilere, böyle biri yoksa vasiyeti tenfiz memuruna (vasiyeti yerine getirme görevlisi), bu tayin edilmemişse sırasıyla sağ kalan eşi ile çocuklarına ve atanmış mirasçılara, ana-babasına, kardeşlerine, belirli şartların varlığı halinde mali hak sahipleri ve son olarak Kültür Bakanlığına yani sınırlı kişilere aittir ve bu sayılan kişiler kanundan doğan haklarını kendi adlarına kullanacaklardır. Oysa, eser üzerindeki mali haklardan ekonomik olarak yararlanmak için hukuki işlemler yapılması, hakkın kendisinin veya hakkın kullanılmasının devredilmesi imkanı bulunmakta ve bu haklar intikal edilebilmektedir. Ancak manevi hakları da kapsayan eser sahipliği, bir bütün olarak hukuki işlemlere konu olamayacağı gibi mirasla da intikal etmez²²⁹.

²²⁶ DOĞANAY, İsmail, “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Hükümleri Bakımından, Eser Sahibinin Ölümünden Sonra Kimler (Manevi Hakları) Kullanabilirler?”, **BATIDER**, C.XXI, S.1-4, Yıl:1983-1984, s.95-106.

²²⁷ TEKİNALP, s.150.

²²⁸ TEKİNALP, s.151, AYİTER, s.203, ARSLANLI, s.88.

²²⁹ Yargıtay bir kararında, “eser sahibinin mirisleri tarafından açılan davada, ressamın Anıtkabir isimli tablosunun izinsiz olarak takvimde yer almasının mali ve manevi haklara zarar verdiği, tablonun satın alınmasının bu durumu değiştirmeyeceğine” karar vermiştir. Yargıtay 11.H.D. 10.03.1997 T.,1091/1571 Sayı.

3. Eserden Doğan Manevi Hakları Kullanma Yetkisinin Miras Yoluyla İntikali

Eser sahibi ölmediği sürece, kendi hususiyetini verdiği ve üzerinde şahsa sıkı surette bağlı olduğu manevi haklarını kendisi kullanabilecektir. Ancak, eser sahibinin ölümü ile meydana getirdiği eseri üzerindeki manevi haklarının sona ermesi adaletli görülmemektedir. Böyle bir durum, eser sahibinin ölümünün fırsat bilinerek, eser sahibinin şeref ve itibarına zarar verecek şekilde eserin değiştirilmesini veya eserin başka bir adla piyasaya sürülmesi gibi sakıncalı durumları meydana getirebilecek ve bu durum Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunun amacını bertaraf edecektir²³⁰.

Manevi hakların eser sahibine sıkı sıkıya bağlı olmaları ve mirasla intikal edilememeleri bazı hallerde bizzat eser sahibinin zararına sonuçlar doğuracaktır. Oysa, manevi hakların sağlararası veya ölüme bağlı tasarruflarla devri ve böyle devirler olmasa dahi, eserin korunması amacıyla eser sahibinin yakınları ve bazı kurumlara ve mali hak sahiplerine bir kısım kullanma yetkileri tanınması gereklidir. Eser sahibinin şeref ve itibarına zarar verecek değişiklikler onun ölümünden sonra meydana gelebilir ve bu durum eser sahibinin yakınlarını üzebilir veya bu tür saldırılara karşı çıkılması kültür mirasının korunması gereği olabilir. Çünkü amaç eser sahibini korumaktır. Bu nedenle, kanun eser sahibinin eseri üzerindeki manevi haklarını öldükten sonra da koruyucu hükümler getirmiş ve 19. madde de manevi hakları eser sahibinin ölümünden sonra kullanabilecek kişileri teker teker saymıştır.

Kanunda belirtilen kişiler, eser sahibi öldükten sonra dahi eserini koruma imkanına sahip olacaklardır. Ayrıca, yapılan tecavüz sonucunda uğranılan zararın tazminini isteme hakkına da sahip olacaklardır. Her ne kadar eser sahibinin kişiliği ile ilgili olsa da, manevi hakların eser sahibi ve eseri koruma amacı F.S.E.K. mad. 19' un düzenlenmesini sağlamıştır. Eser sahibinden izin alınmadan, eseri üzerindeki mali ve manevi hakların kullanılması eser sahibi ölmeden önce eser sahibi tarafından, eser sahibi öldükten sonra da eser sahibinin manevi hakları açısından F.S.E.K. mad. 19' da belirtilen kişiler tarafından kullanılacaktır²³¹.

²³⁰ ÖZEL, s.113.

²³¹ Yargıtay bir kararında “eser sahibinden ve mirasçılardan izin alınmadan şiiri ve müzik formunu değiştirerek davalı firmaların ürettiği kasetlerde diğer davalı sanatçılar tarafından şairin adı anılmaksızın okunmasını” hak ihlali olarak görmüş, maddi, manevi tazminata hükmetmiştir Yargıtay 11.H.D. 24.06.2002 T., 2751/6456 Sayı.

4. Eserden Doğan Manevi Hakları Kullanma Yetkisine Sahip Kişiler

Eser sahibinin manevi haklarının kullanılması yetkisinin başkasına devri mümkün olup, eser sahibi sağken veya ölüme bağlı tasarrufla manevi haklarını koruma altına alabilecektir. Eser sahibi, F.S.E.K. mad. 14/1 ve mad. 15/1 ile kendisine tanınan yetkilerin kullanılış tarzlarını tespit edebilir veya bu yetkilerin ölümünden sonra kullanılmasını herhangi bir kimseye bırakabilir (F.S.E.K. mad. 19/1).

a. F.S.E.K. mad. 19/1 ile Belirtilen Şahıslar

Eser sahibinin ölümünden sonra manevi haklarının kullanılması yetkisi, vasiyeti tenfiz memuruna, bu tayin edilmemişse sırasıyla sağ kalan eşi ile çocuklarına ve atanmış mirasçılarına, ana-babasına ve kardeşlerine aittir (F.S.E.K. mad. 19/1). Bunlar mirasçı değil, manevi hakları kullanma yetkisini kanunen kendilerine verilen kişileridir.

F.S.E.K. mad. 19'da belirtilen bu şahısların kullanacakları manevi yetkiler de kanunda sınırlı olarak sayılmıştır. Bunlar;

- Eserin umuma arz edilip, edilmemesini, yayımlama zamanını ve tarzını tayin yetkisi (F.S.E.K. mad. 14/1).
- Eseri, sahibinin adı veya müstear adı ile yahut adsız olarak, umuma arz etme veya yayımlama hususunda karar verme yetkisi (F.S.E.K. mad. 15/1).
- Eserin, eser sahibinin şeref ve itibarını zedeleyecek şekilde umuma arz edilmesi veya yayımlanmasını menetme yetkisi (F.S.E.K. mad. 14/3).
- Bir eserin kimin tarafından vücuda getirildiği ihtilaflı ise, yahut herhangi bir kimse eserin sahibi olduğunu iddia etmekte ise, mahkemeden gerçek eser sahibinin tespitini isteme yetkisi (F.S.E.K. mad. 15/3).
- Eser sahibinin şeref ve itibarını veya eserin nitelik ve özelliğini bozan değişikliklere karşı koyma yetkisi (F.S.E.K. mad. 16/3).

Kanun bu şekilde sınırlı şekilde sayarak, bu manevi hakların kullanılmasının intikale konu olacağını belirtmektedir. Oysa, eser sahibinin manevi hakları bunlardan ibaret değildir. Bu konuda kanunda boşluk olduğunu düşünen yazarlar olduğu gibi, kıyas yoluyla diğer manevi haklara da uygulanabileceğini düşünen yazarlar da

vardır²³². Kanaatimizce, kıyas yoluyla uygulamak doğru olacaktır. Çünkü, eser sahibi ölmüş olsa da, 19. maddede sayılmamış haklarının sona ereceğini kabul etmek yanlış olacaktır. Öte yandan belirtmek gerekir ki, bu manevi haklar belirtilen kişiler tarafından 70 yıl içinde kullanılabilir (F.S.E.K. mad. 19/2).

b. Mali Hak Sahipleri (F.S.E.K. mad. 19/3)

Eser sahibi veya eser sahibinin mirasçıları, eser üzerindeki mali haklarını veya hakların kullanılma yetkilerini üçüncü kişilere bırakabilir. Mali hak sahipleri, hangi mali hak kendisine devredildiyse sadece o hakkın kullanım hakkına sahiptir. Ancak, bazı mali hakların kullanılması, manevi hakların da kullanılması zorunluluğunu doğurabilir. Bu nedenle kanun koyucu F.S.E.K. mad. 19' da mali hak sahiplerince de eser sahibinin ölümünden sonra belirli manevi hakların kullanabileceklerini düzenlemiştir. Örneğin, yayma hakkını devralan kişinin, kamuya arz ve yayımlama tarzı gibi manevi hakları kullanması gerekebilir. F.S.E.K. mad. 19' da düzenlenen durum ise eser üzerinde mali hak sahibi olan kişinin, eser üzerindeki manevi haklara yapılan saldırılara karşı menfaatlerinin zedelenmesi halinde, manevi hakların kullanılmasını ve yapılan saldırılara karşı koyma yetkisinin tanınmasıdır.

Eser sahibi veya F.S.E.K. mad. 19/1' de belirtilen kişilerin yetkilerini kullanmamaları halinde, eser sahibinden veya halefinden mali bir hak iktisap eden kimse, meşru bir menfaati olduğunu ispat şartıyla, eser sahibine tanınan manevi hakların bir kısmını kendi namına kullanabilecektir (F.S.E.K. mad. 19/3). Bu yönde ilk şart, öncelikle eser sahibinin belirlediği ve tespit ettiği kişilerin veya vasiyeti tenfiz memuru veya sağ kalan eş, çocuklar, atanmış mirasçılar ve ana-baba ve kardeşlerin sahip oldukları manevi hakları kullanmamaları, yapılan saldırılara karşı gereken önlemleri almamaları veya hakkı kullanacak herhangi birinin bulunmaması gerekir. Bu sayılan kişiler, manevi haklara yapılan müdahalelere karşı önlem alıyorsa, mali hak sahibinin manevi hakka yapılan saldırılara karşı müdahale imkanı doğmayacaktır. İkinci şart ise, mali hak sahiplerinin meşru bir menfaatinin bulunmasıdır. Yani, manevi hakkın korunmasını sağlamada haklı bir nedeni varsa, örneğin, sahip olduğu mali hakka zarar veriyorsa, manevi hakları kendi namlarına

²³² EREL, s.242, AYİTER, s.200-201.

koruyacaklardır. Mali hak sahibi, kendisinden önce gelen bu sayılan kişilere dava açmalı ve yapılan müdahaleyi önlemeleri için ihtarda bulunmalıdır²³³. Ancak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, mali hak sahibi ihtarda bulunmaksızın bizzat saldırıya karşı dava açması mümkündür²³⁴.

Mali hak sahiplerinin birden fazla olması ve müdahale hususunda birleşememeleri halinde, mahkemeye başvurularak basit yargılama ile eser sahibinin muhtemel arzusuna en uygun yol bulunarak ihtilaf çözülebilecektir (F.S.E.K. mad. 19/4).

Mali hak sahiplerine tanınan bu yetki, eser sahibinin bütün manevi hakları için söz konusu değildir. F.S.E.K. mad. 19/3' de sayılanlardan ibarettir. Bunlar, eser sahibinin şeref ve itibarını düşürecek tarzda eserin umuma arz veya yayımına karşı koymak (F.S.E.K. mad. 14/3), eser sahipliğinin belli olmadığı hallerde gerçek eser sahibinin tespitini isteme (F.S.E.K. mad. 15/3) ve eser sahibinin itibarını, eserin niteliğini ve bütünlüğünü bozan değişikliklere karşı koyma yetkisidir (F.S.E.K. mad. 16/3). Bu üç manevi yetkiden başka, mali hak sahibine başka bir manevi hakkın kullanılması yetkisi tanınmamıştır. Bu hakları kendi namlarına kullanabilir, müdahalelere karşı hukuk ve ceza davası açabilirler²³⁵. F.S.E.K. mad. 19/1' de sayılanlar göz önüne alınırsa, burada sayılmayan hakların kıyasla dahil edileceği düşünülemez. Mali hak sahiplerinin ilgili manevi hakları kullanma süreleri ise, doğal olarak bu sığata haiz oldukları sürece geçerli olacaktır.

c. Kültür Bakanlığı (F.S.E.K. mad. 19/5)

Eser sahibi veya F.S.E.K. mad. 19/1' de belirtilenlerden ve mali hak sahiplerinden hiçbiri bulunmaz, bulunup da yetkilerini kullanmazlarsa veya 70 yıllık süre dolmuşsa, eser memleketin kültürü bakımından önemli görüldüğü takdirde, Kültür Bakanlığı F.S.E.K. mad. 14/3, 15/3, 16/3' de yer alan yetkileri kendi namına kullanabilecektir. 1983 tarihli kanun değişikliğinden önce bu yetki Kültür

²³³ ÖZEL, s.119.

²³⁴ EREL, s.244.

²³⁵ EREL, s.244, AYİTER, s.202.

Bakanlığına değil, Milli Eğitim Bakanlığına tanınmıřtı²³⁶. Kültür Bakanlığına tanınan bu yetki süresiz olarak verilmiştir.

²³⁶ HIRSCH, s.154.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
FİKİR ve SANAT ESERLERİ ÜZERİNDEKİ MALİ HAKLAR ve
BU HAKLARIN DEVREDİLEBİLİRLİĞİ, MİRAS YOLUYLA İNTİKALİ,
FİKİR ve SANAT ESERLERİ ÜZERİNDEKİ HAKLARA İLİŞKİN HUKUKİ
İŞLEMLER

I. ESER ÜZERİNDEKİ MALİ HAKLAR ve BU HAKLARIN
DEVREDİLEBİLİRLİĞİ

A. GENEL OLARAK

Eser sahibinin, eserden iktisadi olarak yararlanmasını sağlayan ve üçüncü kişilerin izinsiz faydalanmalarına engel olma yetkilerini veren mali haklar, telif hukukunun gelişiminde önemli derecede etkili olmuş ve tarihte manevi haklardan önce korunmaya başlamış olan haklardır. Mali hakların kökeni, matbaa imtiyazlarına dayanmaktadır. Günümüzde telif hakları olarak nitelendirilen “copyright” terimi mali hakları ifade etmek üzere kullanılmıştır. Mali hakların sağladığı yetkilerden çok, bu hakkın üçüncü kişilere karşı korunması, menfaat elde edilmesi ile hak sahibi için tekel durumu yaratılarak imtiyaz tanınması önem kazanmıştır²³⁷. Mutlak niteliğe sahip olan mali haklar, Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 20. maddesinde genel olarak belirtildikten sonra devamında türleri sayılmıştır. Bunlar sırasıyla, işleme hakkı (F.S.E.K. mad. 21), çoğaltma hakkı (F.S.E.K. mad. 22), yayma hakkı (F.S.E.K. mad. 23), temsil hakkı (F.S.E.K. mad. 24), işaret, ses ve/veya görüntü nakline yarayan araçlarla umuma iletim hakkı (F.S.E.K. mad. 25) olmak üzere 5 tür olarak ayrılmıştır. Bunların yanında ayrıca pay ve takip hakkı (F.S.E.K. mad. 45) ile birlikte 6 tür mali hak bulunmaktadır.

F.S.E.K., bu hakları sınırlı olarak saymıştır. Bu durum teknolojik gelişmeler karşısında yeni mali hakların çıkabileceği ve eserden değişik şekillerde

²³⁷ EREL, s.133, AYİTER, s.125.

yararlanılmasının mümkün olması halinde kanunun korumasından yararlanılamayacağı nedeniyle doktrinde haklı olarak eleştirilmiştir²³⁸.

Burada değinilmeden geçilmeyecek bir konu da, F.S.E.K. 80. maddesi kapsamında düzenlenen komşu haklardır. Önemli olan, komşu hak sahipleri açısından, “eser sahibinin izniyle” ve “icracı sanatçının izniyle” ibareleri yoluyla “izin” adında üçüncü bir devir yöntemi ortaya çıkıp çıkmadığıdır²³⁹. Müzik yapımcısı veya film yapımcısı, eser sahibi veya icracı sanatçıdan, ilk tespit hakkı için bir izin almaktadır. Yine icracı sanatçı, eser sahibinden icra için izin almaktadır. Bu izinlerin hukuki kapsamını tartışmakta fayda vardır. Kanaatimizce, izin, devir veya lisans değildir. Bu hak alımı, alan kişi açısından devire benzeyen hükümler taşıyan mutlak hak niteliğinde özel bir hukuki durumdur. F.S.E.K. 80. maddesinin belirtilen izin, mali hakların tek tek sayılmasını gerektiren bir devir sözleşmesi de değildir. Bu izin sonucu, icracı icrasını ve fonogram yapımcısı fonogramını oluşturur. Oluşturduğu anda da, elinde tamamıyla kendine ait ve buna izin verenlerin bile hiçbir biçimde müdahale edemeyeceği komşu hak içeren bir kayıt vardır. Bu kayıt, kendi icrası açısından icracı sanatçıya ve/veya icracıdan izni aldıktan sonra fonogram yapımcısına aittir. İşin sonraki aşaması ise yine mali haklara ilişkindir²⁴⁰. Bu aşamada, F.S.E.K. 80. maddesinde sayılan hakların devir alınması ortaya çıkar ki, bu da zaten mali hakların devri sözleşmesidir ve bu konu çalışmamızda incelenecektir. Bu tip sözleşmeler, izin işlemi ile birleşik olarak aynı sözleşme ile yapılmaktadır ve genellikle devir amacı ve iradesi taşımaktadır. Zaten izin ve hakların devri, komşu hak sahiplerini adeta mali haklar açısından eser sahibinin hukuki durumuna eşit bir hale getirmektedir.

B. ESER ÜZERİNDEKİ MALİ HAKLARIN ÖZELLİKLERİ

Mali hakların kanun tarafından korunması için, öncelikle eserin alenileşmesi gerekmektedir. Henüz alenileşmemiş bir eserden, her ne şekilde ve tarzda olursa olsun, faydalanma hakkı münhasıran eser sahibine aittir (F.S.E.K. mad. 20/1). Eser, ancak eser sahibinin gizlilik alanından çıkması, üçüncü kişilerin yararlanma ve

²³⁸ AYİTER, s.125, EREL, s.134, ARSLANLI, s.94.

²³⁹ TEKİNALP, s. 212 vd.

²⁴⁰ TEKİNALP, s. 213.

müdahalesine sunulması, ekonomik olarak değerlendirilmesi ile alenileşecektir. Aksi takdirde, eser zaten sahibinin gizli alanı içerisinde olup, bu eserden başkasının yararlanma ve müdahale durumu söz konusu olmayacaktır²⁴¹. Bu nedenle mali hakların korumadan yararlanabilmesi için, eserin alenileşmesi gerekmektedir.

Mali haklar, yukarıda da belirtildiği gibi, kanunda sınırlı olarak sayılmıştır. Alenileşmiş bir eserden, eser sahibine münhasıran tanınan faydalanma hakkı, bu kanunda mali hak olarak gösterilenlerden ibarettir (F.S.E.K. mad. 20/1).

Eser üzerindeki mali hakların bir diğer özelliği ise, birbirine bağlı olmamalarıdır. Bunlardan birinin tasarrufu ve kullanılması diğerine tesir etmez (F.S.E.K. mad. 20/1). Mali haklardan birinin devredilmesi, diğer mali hakkı etkilemez. Örneğin, temsil hakkının devredilmesi, çoğaltma hakkının devredildiği anlamına gelmez. Her hak ayrı bir hukuki işlemin konusu yapılabilir. Ayrı kişiler tarafından kullanılması eser sahibi tarafından tanınabilir veya bir kısmını eser sahibi başkasına devredip, kiralayabilirken, bir kısmını kendi üzerinde tutabilir. Ancak, bazı hallerde mali haklardan birinin devri, bir başka mali hakkın devri sonucunu da doğurabilir. Örneğin, bir eserin tercüme hakkının devralınması, bu eserin yayımlanabileceğinin de kabul edildiğini gösterir. İşleme hakkında, işleyenin bu hakla birlikte durumun elverdiği ölçüde yayımlama hakkını da devraldığı kabul edilmektedir²⁴².

Mali haklar devredilebilir, rehine konu olabilir, hapis hakkı ve cebri icra konusu olarak haczedilebilir (F.S.E.K. mad. 61-62). Bunun yanında mali hakların kısmen veya tamamen devri, kiralanması, ödünç verilmesi de mümkündür²⁴³. Manevi haklardan farklı olarak, mali hakların veya mali hakların kullanılmasının başkasına bırakılması da mümkündür (F.S.E.K. mad. 48). Mali hakkın devri, eser sahibi tarafından yapılabileceği gibi, eser sahibinin mirasçılarının da eser üzerindeki mali hakları devretme imkanı bulunmaktadır. Mali haklar, süre, yer, konu itibarıyla sınırlı veya sınırsız, karşılıklı veya karşılıksız olarak başkalarına devredilebilir. Böylelikle, eser sahibinin mirasçılarına, aşağıda üzerinde durulacağı gibi, geçen mali haklar devrin konusu yapılabilecek, ekonomik kazanç elde edebilecek, kullanım hakkı veren

²⁴¹ ARSLANLI, 93, AYİTER, s.126, EREL, s.133.

²⁴² EREL, s.134.

²⁴³ TEKİNALP, s.165-166, ATEŞ, s.158.

lisans (ruhsat) sözleşmesine konu olabileceklerdir. Lisans sözleşmesini, genel olarak tasarrufi işlem olduğu kabul edilmekle birlikte, mali hak lisans verenin mal varlığında kalmaya devam ettiği için borçlandırıcı işlem olduğu da belirtilmektedir²⁴⁴.

Mali hakkın devri sözleşmesi rızai bir sözleşme olup, sözleşmenin kurulması ile tasarrufi nitelik taşımasından dolayı eser, sahibinin veya mirasçılarının mal varlığından çıkararak devralanın mal varlığına girer. Mali hakkı, sözleşme süresi boyunca eser sahibi veya mirasçılarını kullanamayacaktır. Ancak bu durum, manevi haklarına zarar vermesi halinde eser sahibinin müdahale imkanını ortadan kaldırmaz²⁴⁵. Miras yoluyla intikal eden telif hakları üzerinde, mirasçılar istedikleri tasarrufta bulunabilecek, dolayısıyla telif ücreti ve telif giderlerini tahsil etme yetkisine sahip olacaklardır²⁴⁶.

C. ESER ÜZERİNDEKİ MALİ HAKLARIN TÜRLERİ

Eser üzerindeki mali hakkın eser sahibine tanıdığı yetkiler, yukarıda da belirtildiği gibi, sınırlı sayıda olup bunlar, işleme, çoğaltma, yayma, temsil, işaret, ses ve/veya görüntü nakline yarayan araçlarla umuma iletme ve pay ve takip hakkıdır.

1. İşleme Hakkı

a. Genel Olarak

Bir eserden, onu işlemek suretiyle faydalanma hakkı münhasıran eser sahibine aittir (F.S.E.K. mad. 21). İşlenme eser, F.S.E.K. mad. 6' da düzenlenmiş ve örnek niteliğinde sayılmıştır. İşleme eser²⁴⁷, bir eseri işlemek suretiyle, asıl esere nispetle müstakil olmayan ancak iktisaden ondan bağımsız kullanılan yeni bir eserdir. Eser sahibine tanınan bu mali hak, F.S.E.K. mad. 6' da sayılanlarla sınırlı olmayıp, şartlarını taşımak kaydıyla meydana getirilen ve F.S.E.K.' de yer almayan bir işlenme için de geçerli olacaktır. İşleme hakkı eser sahibine tanınmış bir hak olup, işleyenin eseri işlemeyen önce böyle bir hakkı bulunmamaktadır. Bu nedenle eser sahibinin

²⁴⁴ EREL, s.261.

²⁴⁵ ARSLANLI, s.173, AYİTER, s.207, EREL, s.250 vd.

²⁴⁶ TEKİNALP, s. 167.

²⁴⁷ ERDİL, Engin, **Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İşlenme Eserler**, 1.bası, İstanbul, 2003, s.127 vd.

işleme hakkı, F.S.E.K. mad. 16' da düzenlenen eseri değişikliğe men hakkını tamamlar niteliktedir²⁴⁸.

b. Kapsam ve Devredilebilirlik

Eser sahibine tanınan işleme hakkı, eser sahibi tarafından bizzat kullanılabilceği gibi, bu hakkın kullanılması karşılıklı veya karşılıksız olarak başkasına da devredilir²⁴⁹. Münhasıran eser sahibine tanınan bu yetki ile eseri işlemek isteyenler, eser sahibinden izin almak durumundadır. Ancak, üçüncü bir kişinin eğitim ve dilini geliştirmek amacıyla evinde bulunan bir kitabı ingilizceye çevirmesi, bir şiirin hikayeye dönüştürülmesi halinde, ekonomik ve kamuya sunulma amaçlı olmadığı sürece, eser sahibinin iznine gerek bulunmamaktadır. Yani, işleme hakkına müdahale, ancak eserin eser sahibinin rızası dışı kullanımının ekonomik amaç içermesi veya kamuya sunulması hallerinde söz konusu olacaktır²⁵⁰.

Tamamlanmamış bir çalışmanın, tamamlanarak işlenmesi de mümkün olabilir. Örneğin, bilim adamı olan A'nın yazmaya başladığı eser, kendisinin ölümünden sonra, öğrencisi B tarafından tamamlanırsa, bu B tarafından gerçekleştirilen ve ona ait olan bir yaratmadır ve işlenmeye çok yakın bir durum söz konusudur. Bu yakınlık, ortaya çıkan eserle ilgili mali hakların kullanılması sırasında sonuçlarını verir ve böyle bir kullanım için hem A'nın mirasçılarının, hem de B'nin izni gerekmektedir.

İşleme hakkının, diğer mali haklar gibi yazılı sözleşme ile devri mümkün olup, devredilen hakların teker teker belirtilmesi de gereklidir (F.S.E.K. mad. 52). Ayrıca, hangi işleme türlerinin devredildiği de teker teker belirtilmelidir. Bir işlemenin sahibi, kendisine bu sıfatla tanınan mali hakları, işleme hususunun serbest bıraktığı haller dışında, asıl eser sahibinin izin verdiği ölçüde kullanabilir (F.S.E.K. mad. 20/4). İşleme hakkını devralan kişi işleme üzerinde eser sahibi olacağından işleme eser üzerinde mali ve manevi haklara sahip olacaktır. İşlemenin kamuya arz edilmesi, zamanını, tarzını, mahiyetini belirleme, eserde asıl eser sahibi ile birlikte adının belirtilmesini isteme, eserde değişiklik yapılmasını men etme, malike ve zilyede karşı

²⁴⁸ Yargıtay bir kararında "...davacıya ait eserdeki figürlerin davalı tarafından izinsiz olarak animasyon şeklinde televizyon kanalında yayınlandığını, bu hususun davacının F.S.E.K. mad.68 ve devamı maddelerinde korunan haklara tecavüz oluşturduğuna" karar vermiştir. Yargıtay 11.H.D. 18.03.1999 T., 1998/1025 E., 1999/2320 K.

²⁴⁹ ÖZTRAK, s.55, ARSLANLI, s.96, ATEŞ, s.163.

²⁵⁰ AYİTER, s.126, EREL, s.135.

esere kavuşma hakkını kullanabilir. Bunun yanında, iktisaden yararlanmak üzere mali haklarını da kullanabilir. Bu hakların kullanımı için asıl eser sahibinden izin almak zorunda olmayan işleme eser sahibinin, işleme hakkını kullanmak için izin almış olması yeterli olacaktır. İşleme hakkının devredilmesi, kendiliğinden yayınlama hakkının da devrini çoğu kez içermektedir. Örneğin, bir romanı yabancı dile çevirme hususunda verilen izin bunun yayınlanmasını da içerir²⁵¹. Ancak bu durum, bir piyesi yabancı dile tercüme hakkını devralanın, ayrıca temsil hakkına sahip olduğu anlamına gelmez. Bunun için ayrıca izin alınmış olması gerekmektedir²⁵². Sonuç olarak işleme hakkını devralanın, işleme için ve iktisadi yararlanması için gerekli olan mali hakları da devraldığı, bunun dışındakilerin devrin kapsamına girmediği kabul edilmelidir²⁵³.

İşleme hakkı hangi işleme türü için tanınmışsa o işleme türü için mümkündür. Bunun yanında, işleme yeniden işlenmek istendiği takdirde, eser sahibinin de izni gerekmektedir²⁵⁴.

Romanı tercüme hakkını devralan kişinin hakkı, bundan başka bir işlemeye konu edilmesini, örneğin, romanın sinemaya uyarlanmasını içermez. Eserin her yeni işleminde veya işleme hakkını devralanın bunu bir başkasına devretmesinde, eser sahibi ve mirasçılarının izni gerekmektedir (F.S.E.K. mad. 49/2). Ancak işleme eserin tekrar işlenmesinde asıl eser sahibiyle birlikte, işleyenin de izin vermesi gerekmektedir²⁵⁵. İşleme hakkının mirasa konu olması da mümkündür. İşleme hakkı mali haklardan olduğundan, Medeni Kanunun mirasla ilgili hükümlerine göre intikali söz konusu olup, işleme hakkı yasal mirasçılara intikal edebilecek, belirli mal bırakma vasiyeti ile bırakılabilecek, atanmış mirasçıya intikal ettirilebilecek, mirasçılarının birden fazla olması halinde ise işleme hakkı üzerinde miras şirketi adıyla iştirak halinde hak sahipliği kurulabilecektir²⁵⁶.

İşleme hakkı, kamu yararı gerekçesiyle bazı hallerde sınırlandırılmıştır ve bu durumlarda eser sahibinin iznine gerek olmadan eser işlenebilmektedir. Resmen yayımlanan veya ilan olunan kanun, tüzük, yönetmelik, tebliğ, genelge ve kazai

²⁵¹ EREL, s.135-136, AYİTER, s.127, ÖZTRAK, s.56.

²⁵² EREL, s.136.

²⁵³ EREL, s.136, ÖZTRAK, s.56.

²⁵⁴ EREL, s.136.

²⁵⁵ EREL, s.136, ATEŞ, s.164, ÖZTRAK, s.56.

²⁵⁶ ERDİL, Engin, **Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İşlenme Eserler**, Beta Basım –Yayım, 1.bası, İstanbul 2003, s.127.vd.

kararların işlenmesi serbesttir (F.S.E.K. mad. 31). Ayrıca, yayınlanmış musiki, ilim ve edebiyat eserlerinden ve alenileşmiş güzel sanat eserlerinden, maksadın haklı göstereceği bir nispetle iktibaslar yapılmak suretiyle, hal ve vaziyetinden eğitim ve öğretim amacına tahsis edilen seçme ve toplama eserler meydana getirilebilir (F.S.E.K. mad. 34/1). Eğitim ve öğretim gayesi dışında yayınlanmış musiki, ilim ve edebiyat eserlerinden ve alenileşmiş güzel sanat eserlerinden iktibaslar yapılmak suretiyle seçme ve toplama eserler meydana getirilmesi ise, ancak eser sahibinin iznine bağlıdır (F.S.E.K. mad. 34/2). Ayrıca, eser sahibi kayıtsız şartsız işleme hakkını devretmiş olsa da, şeref ve itibarının zarar gördüğü, eserin nitelik ve bütünlüğünün bozulduğu hallerde değişiklikleri men etme hakkı bulunmaktadır (F.S.E.K. mad. 16).

İşleme hakkına tecavüz halinde tecavüzün ref'i [tejavüzün ref'i davasında eser hak sahibinin izni olmadan çevrilmiş veya başka bir şekilde işlenmişse uğradığı zararın üç katını eser sahibi talep edebilir (F.S.E.K. mad. 68/1)] ve tecavüzün men'i davaları açılabileceği gibi, kusur bulunmak kaydıyla zararın tazmini için maddi ve manevi tazminat davaları da açılabilir. Bunun yanında bir eseri kasten herhangi bir şekilde izinsiz işleyen hakkında, F.S.E.K. mad. 72' de cezai müeyyideler de getirilmiştir.

2. Çoğaltma Hakkı

a. Genel Olarak

Mali haklar içerisinde belki de en önemli yere sahip olan, eser sahibinin eserinden iktisaden yararlanmasının en eski yolu eser sahibinin eserini çoğaltabilmesidir. Bugünkü fikir ve sanat eserleri hukukunun çekirdeğini çoğaltma hakkı oluşturur ve "copyright" kelimesi de çoğaltma hakkını ifade eder²⁵⁷.

Eser gayri maddi niteliğe sahip olup, ancak nesneleşmesi ile tekrarlanır hale gelir ve çoğaltma hakkının konusunu oluşturur. Eserin sabit bir nesne üzerine tespitiyle, ile eserden sonradan yararlanılır hale getirilmesi işlemine çoğaltma denilmektedir²⁵⁸. Çoğaltma ile eserin aynen tekrarlanması sağlanmaktadır. Aynen

²⁵⁷ TEKİNALP, s.170.

²⁵⁸ AYİTER, s.128, ÖZTRAK, s.62-63, ARSLANLI, s.97.

tekrarlanma için baskı, fotokopi, plağa, teyp bandına, cd'ye tespit edilmesi gibi usul, teknik veya kullanılan araç önemli olmamaktadır. Eserlerin aslından ikinci bir kopyasının çıkarılması ya da eserin işaret ses ve görüntü nakil ve tekrarına yarayan, bilinen ya da ileride geliştirilecek olan her türlü araca kayıt edilmesi, her türlü ses veya müzik kayıtlarıyla, mimarlık eserlerine ait plan, proje ve krokilerin uygulanması da çoğaltma sayılır (F.S.E.K. mad. 22/2). Eserin ana veya yan bilgisayara geçirilmesi dahil her türlü depolama, bir fotoğraf eserini kitap kapağına, bir şiirin ilanlara, bir şarkı bestesinin reklamlara konulması çoğaltmadır²⁵⁹. Bunun yanında, teknolojinin gelişmesiyle birlikte bilgisayardan da çoğaltma imkanları bulunmaktadır. Çoğaltma hakkı, bilgisayar programının geçici çoğaltmasını gerektirdiği ölçüde, programın yüklenmesi, görüntülenmesi, çalıştırılması, iletilmesi ve depolanması fiillerini de kapsar (F.S.E.K. mad. 22/3). Bunun yanında, internet de artık çoğaltma aracı olarak kullanılabilir. Kanunun çoğaltma haklarına yer verip, çoğaltma araçlarını ve usullerini saymaması, gelişmelere cevaz vermesi nedeniyle yerindedir²⁶⁰.

Çoğaltmada elde edilen nüsha adedinin de önemi bulunmamaktadır. Orijinalinin yerine, eserden yararlanmayı sağlayacak tek bir nüshanın çıkarılması dahi çoğaltma sayılır²⁶¹. Bunun yanında, çoğaltma için aslının aynısı veya eserin tekrarına imkan verir bir örneği olması gerekmektedir. Aslına benzer fakat ondan farklı bir eserin meydana getirilmesi, duruma göre taklit eser veya yeni bir eser veya işlenmedir. Örneğin, mekanik araç yardımı ile güzel sanat eserinin kopyalanması, çoğaltma değil taklit, eserin bir benzerinin yapılması ise, tabloyu model alarak resim yapılması gibi, ne çoğaltma ne de taklittir. Böyle bir durumda, işleme veya orijinal eser söz konusu olacaktır²⁶².

Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 22. maddesinde “bir eserin aslını veya kopyalarını, herhangi bir şekil veya yöntemle, tamamen veya kısmen, doğrudan veya dolaylı, geçici veya sürekli olarak çoğaltma hakkı münhasıran eser sahibine aittir” diyerek, bu hakkı kullanma yetkisini münhasıran eser sahibine tanımıştır. Dijital

²⁵⁹ Yargıtay bir kararında “eser sahibinin tablosunun bir bankanın çıkardığı takvimde izinsiz olarak basılmasını çoğaltma hakkının ihlali olarak” karar vermiştir. Yargıtay 11. H.D. 20.02.2001 Tarih, 1995/1478 K.

²⁶⁰ ÖZEL, s.137.

²⁶¹ AYİTER, s.128, EREL, s.139.

²⁶² EREL, s.139-140.

ortamlarda bulunan eserler yönünden de bu hüküm geçerli olacak ve çoğaltma kapsamında değerlendirilecektir²⁶³.

b. Kapsam ve Devredilebilirlik

Eser sahibi kendisine tanınan bu mali hakkı bizzat kullanabileceği gibi, başkalarının kullanmasına da izin verebilir. Bir güzel sanat eserinde çoğaltma hakkına haiz olan kimseden kalıp ve sair çoğaltma aletlerinin zilyetliğini iktisap eden kimse, aksi kararlaştırılmamışsa çoğaltma hakkını da iktisap eder (F.S.E.K. mad. 57/2). Ayrıca, eser sahibinden başka belirli şartlarla icracı sanatçılara, fonogram yapımcılarına, radyo ve televizyon yayın kuruluşlarına yani bağlantılı hak sahiplerine de çoğaltma hakkı tanınmıştır (F.S.E.K. mad. 80). 3257 sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu da, “ticari gaye ile üretilen sinema eserleri ile ses tekrarı yarayan plak, teyp bandı, disket ve cd gibi aletlere kaydı yapılan musiki eserlerinde çoğaltma hakkını, bu kanun hükümleri uyarınca işletme belgesi almış olan kişiye aittir” (S.V.M.E.K..mad.8) diyerek eser sahibinin haricinde çoğaltma hakkı sahibini düzenlemiştir.

Çoğaltma, her türlü teknik ile yapılmakla birlikte güzel sanat eserlerinin tek ve parça olması sebebiyle çoğaltması farklı bir düzenlemeyi gerekli kılmaktadır. Kanunda, mimari eserler için plan, proje ve krokilerin uygulanmasının çoğaltma sayılacağı düzenlenmiştir. Böylelikle plan, proje veya krokinin fotokopisinin çekilmesi de, bu mimari eserin uygulanması da çoğaltma kabul edilecektir²⁶⁴.

Çoğaltma hakkı da işleme hakkında olduğu gibi belirli hallerde kanun tarafından kısıtlanmaktadır. Fotoğraflar, genel güvenlik gereği veya adli amaçlar için sahibinin rızası alınmaksızın, resmi makamlar ve bunların emriyle, başkaları tarafından çoğaltılabilir (F.S.E.K. mad. 30). Resmen yayımlanan veya ilan olunan kanun, tüzük, yönetmelik, tebliğ, genelge ve kazai kararların çoğaltılması serbesttir (F.S.E.K. mad. 31). TBMM ve diğer resmi meclis ve kongrelerde, mahkemelerde, umumi toplantılarda söylenen söz ve nutukların haber ve malumat verme maksadıyla çoğaltılması serbesttir (F.S.E.K. mad. 32). Haber mahiyetinde olmak ve bilgilendirme

²⁶³ ATEŞ, s.169.

²⁶⁴ TEKİNALP, s.172, AYİTER, s.129, EREL, s.139-140.

kapsamını aşmamak kaydıyla günlük hadiselere bağılı olarak fikir ve sanat eserlerinden bazı parçaların çoğaltılması da serbesttir (F.S.E.K. mad. 37). Şahsen kullanım amacıyla bütün fikir ve sanat eserlerinin kar amacı güdülmeksizin çoğaltılması mümkündür (F.S.E.K. mad. 38). Umumi yollar, caddeler ve meydanlarda temelli kalmak üzere konulan güzel sanat eserlerin, resim, grafik, fotoğraf ve sair ile çoğaltma mümkündür (F.S.E.K. mad. 40). Bunun yanında, eğitim ve öğretim için toplama eser meydana getirilmesinde çoğaltma ve iktibas serbestliğinin kullanımı belirli şartlara çoğaltma hakkının da kısıtlamaktadır (F.S.E.K. mad. 35-36).

Eserin çoğaltılması yoluyla mali hakkın tecavüz edilmesi durumunda, diğer haklarda olduğu gibi eser sahibi ve haleflerine dava imkanları tanınmıştır. Tecavüzün devam etmesi durumunda tecavüzün ref'i davası açılabilir (F.S.E.K. mad. 68). Bir eserden izinsiz çoğaltma yoluyla yarar sağlanıyorsa ve çoğaltılan kopyaları satışa çıkarılmamışsa, eser sahibi çoğaltılmış kopyaların, çoğaltmaya yarayan film, kalıp ve benzeri araçların imhasını veya maliyet fiyatını aşmamak üzere çoğaltılmış kopyaların ve çoğaltmaya yarayan film, kalıp ve benzeri gereçlerin uygun bir bedel karşılığında kendisine verilmesini ya da sözleşme olması durumunda isteyebileceği miktarın üç kat fazlasını talep edebilir. Bu talep imkanı, izinsiz çoğaltılan nüshaların satışa çıkarılması hali için de geçerlidir (F.S.E.K. mad. 68/2-3).

Muhtemel tecavüzün önlenmesi için ayrıca eser sahibi tecavüzün men'i davası da açılabilir (F.S.E.K. mad. 69). Tecavüz edenin kusurlu bulunması halinde, maddi zararın tazmini için maddi tazminat, manevi zararın tazmini için de manevi tazminat davası açılabilir (F.S.E.K. mad. 70). Bir eseri hak sahibinin yazılı izni olmaksızın, herhangi bir şekilde çoğaltan kişi hakkında, F.S.E.K. mad. 72 gereğince cezai müeyyide uygulanır.

3. Yayma Hakkı

a. Genel Olarak

Kanun koyucu, yayma hakkını bir eserin aslını veya çoğaltılmış nüshalarını, kiralamak, ödünç vermek, satışa çıkarmak veya diğer yollarla dağıtmak olarak tanımlamıştır (F.S.E.K. mad. 23). Bu hak, diğer haklarda olduğu gibi, münhasıran

eser sahibine tanınmıştır. Yayma hakkı²⁶⁵ eserin aslı veya çoğaltılmış nüshaları üzerinde olabileceği gibi, işleme hakkının devrinin yayma hakkını da içerdiği durumlarda işlenmeler üzerinde de olabilir. Bu nedenle eser sahibinden başka işleyende bu hakkın sahibi olabilir. Bunun yanında icracı sanatçılar, yapımcılar ve radyo-televizyon kuruluşları gibi komşu hak sahiplerine de bu hak tanınmıştır (F.S.E.K. mad. 80). Eser sahibi eserinden iktisadi fayda görmek istediğinde bunun için en doğru yol eserin çoğaltılması ve satışa çıkarılmasıdır. Bir roman yazarı, eserinden mali açıdan fayda görmek istediğinde, yaptığı şey genelde eserin çoğaltılması ve yayımı için bir yayınevi ile anlaşmak olacaktır. Ancak, eser sahibinin eserinden iktisaden yararlanmak amacı olmadan eseri üzerinde yayım hakkını kullanması da mümkündür²⁶⁶. Bu durum, eser sahibinin ününü arttırması, eserinden birçok kişinin faydalanması amaçları gibi nedenlerden olabilir. Borçlar Kanununun 372 vd. maddelerinde “neşir mukavelesi” (yayın sözleşmesi) düzenlenmiştir. B.K. mad. 372 neşir mukavelesini “Yayın sözleşmesi, edebi ya da sanata ilişkin bir eserin yazarının veya haleflerinin, onu az ya da çok nüshalar altında çoğaltmayı ve halk arasında yaymayı borçlanan bir yayıncıya devretmeyi taahhüt ettiği bir sözleşmedir” diyerek tanımlamıştır. Burada yayın sözleşmesinden söz edilebilmesi için, çoğaltma ve yayma hakkı birlikte devredilmelidir.

b. Kapsam ve Devredilebilirlik

F.S.E.K. mad. 23’ de yayma hakkının kullanılma yöntemlerini satışa çıkarmak, kiralamak, ödünç vermek veya diğer bir yolla dağıtmak olarak saymış olup, kanun metninden de anlaşılacağı üzere bu sayma tahdidi değil örnek niteliğindedir. Satışa çıkarmak, eserin muayyen bir bedel karşılığında mülkiyetinin devri, kiralamak, doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik veya ticari menfaat sağlanması için belirli süre kullanıma hazır tutmak, ödünç vermek ise, doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik veya ticari menfaat gütmeden kamuya açık kurumlar kanalı ile belirli bir süre için anılan eserleri kullanıma hazır tutmaktır.

²⁶⁵ “Yayma” ile “yayımlama” kavramları birbirinden farklı kavramlardır. Yayma, eser veya nüshalarının herhangi bir şekilde dağıtılması iradesi, yayımlama ise, bu iradenin açıklanmasına yönelik fiili durum yani FSEK mad.7 anlamında eserin kamuya sunulmasıdır. ATEŞ, s.170, TEKİNALP, s.172, EREL, s.145.

²⁶⁶ ATEŞ, s.173.

Çoğaltma hakkını kullanan eser sahibi, genelde yayım hakkını da beraberinde kullanmaktadır. Ancak, eserin yayma hakkını kullanmak için, eserin çoğaltılmış olması veya çoğaltma hakkıyla beraber kullanmak zorunlu değildir. Eser sahibi eserini çoğalttıktan sonra, yayımlanması için başka zaman veya yer belirleyebilir. Örneğin, indirimli olarak kitabını basma imkanını bulan eser sahibi, matbaacıyla anlaşıp eserini çoğaltabilir. Ancak eserinin satımı, dağıtımı için zamanı uygun bulmadığında yayma hakkını kullanmayabilir²⁶⁷. Bunun gibi, eserini yurt dışında çoğaltan eser sahibi eserinin Türkiye’de yayım hakkına izin vermeyebilir. Kanunda bu durum “eser sahibinin izniyle yurt dışında çoğaltılmış nüshaların yurt içine getirilmesi ve bunlardan yayma yoluyla faydalanma hakkı münhasıran eser sahibine aittir. Yurt dışında çoğaltılmış nüshalar her ne suretle olursa olsun eser sahibinin, yayma hakkı sahibinin izni olmaksızın ithal edilemez” (F.S.E.K. mad. 23/2) diyerek açıklanmıştır. Yurt dışında çoğaltılan eserlerin ülkeye getirilerek bunlardan yayma yoluyla yararlanılması eser sahibinin iznine tabidir²⁶⁸. Bu duruma “paralel ithalat yasağı” da denilmektedir. Burada amaç, eserin ülkeye sokularak daha ucuz fiyata piyasaya sürülmesi neticesinde eser sahibinin iktisadi yönden zarar görmesinin engellenmesidir²⁶⁹.

Kanun tarafından korunan yayma hakkının ilk devridir. Ancak bu durum, eser sahibinin, kiralama ve kamuya ödünç verme hakkını ortadan kaldırmayacaktır. Eser sahibi tarafından yayma hakkı kullanıldıktan sonra, eseri veya nüshalarını satın alan kişi bunu başkalarına satabilir. Eser sahibinin bu duruma müdahale etme imkanı bulunmamaktadır. F.S.E.K. mad. 23/2 son cümlesinde bu durum “kiralama veya kamuya ödünç verme yetkisi eser sahibinde kalmak kaydıyla, belirli nüshaların hak sahibinin yayma hakkını kullanması sonucu mülkiyeti devredilerek ülke sınırları içinde ilk satışı veya dağıtımı yapıldıktan sonra bunların yeniden satışı eser sahibine tanınan yayma hakkını ihlal etmez” diyerek düzenlenmiştir. Bu ilkeye tükenme ilkesi²⁷⁰ denilmektedir. Böylelikle, eser sahibi tarafından yayma hakkı kullanıldıktan

²⁶⁷ TEKİNALP, s.173, EREL, s.146, AYİTER, s.134.

²⁶⁸ MERAN, Necati, **Marka Hakları ve Korunması**, Ankara 2004, s.170 vd.

²⁶⁹ ATEŞ, s.174.

²⁷⁰ F.S.E.K., ülkesel tükenmeyi kabul etmiştir. Bu tükenme sadece satış ve dağıtım için geçerli olup, kiralama ve kamuya ödünç vermeyi, rehin, intifayı kapsamaz, bu hakkın yurt dışında kullanılsa da yurt içi için ithal hakkı eser sahibine aittir, eser sahibinin rızası dışı yurt içinde ithal edilmesi durumunda hak tükenmez. Ayrıntılı bilgi için bkz. TEKİNALP, s.176-177.

sonra piyasaya çıkan romanın alınması ve bunun alan kişi tarafından başkasına satılması engellenemez. Bu durum, eser sahibinin diğer mali haklarını ihlal etmeyeceği gibi, yayma hakkının içinde bulunan kiralama ve kamuya ödünç verme hakkını da sona erdirmez. Yayma hakkının devrini içeren sözleşme, diğer mali hakların devri gibi yazılı olmalı ve sözleşmede devredilen hak açıkça belirtilmelidir. Yapılan sözleşmeyle yayım hakkının tanınması eserin teslimi ile değil, yazılı geçerlilik şartına bağlandığından, sözleşmenin kurulması ile kazanılmaktadır.

Yayma hakkına da çoğaltma hakkındakilere paralel olarak kanun tarafından bazı sınırlamalar getirilmiştir. Bu sınırlamalar, çoğaltmanın kural olarak yayma amacıyla yapılması karşısında çoğaltma hakkındakilerle aynıdır. Bunun gibi yayma hakkının ihlalinde de çoğaltma hakkında olduğu gibi kanun tarafından eser sahibine dava imkanları tanınmıştır.

4. Temsil Hakkı

a. Genel Olarak

Bir eserden doğrudan doğruya yahut işaret, ses veya resim nakline yarayan aletlerle umumi mahallerde okumak, çalmak, oynamak ve göstermek gibi temsil suretiyle faydalanma hakkı münhasıran eser sahibine aittir (F.S.E.K. mad. 24). Temsil, eserin yayım dışında kalan yollardan duylara hitap edecek şekilde kamuya sunulmasıdır²⁷¹. Kanunda bu durum, okumak, çalmak, oynamak ve göstermek gibi fiillerle olduğu belirtilerek açıklanmıştır. Ancak bunlar sınırlı olarak sayılmamış, örnek olarak belirtilmiştir. Bunlar dışında duylara hitap eden bir yöntemle temsil de mümkündür. Temsil, doğrudan doğruya (vasitasız) veya dolaylı (vasıtalı) temsil şeklinde ikiye ayrılmaktadır²⁷². Doğrudan temsilde, eser aslının veya çoğaltılmış nüshalarının arada bir tespit vasıtası olmadan, eserin kendisi ile onu icra eden sanatçılarla dinleyiciler arasında tekrara yarayan bir araç olmaksızın okumak, çalmak, oynamak, dinlemek veya duylara hitap eden başka bir yöntemle temsil hakkının kullanılmasıdır. Temsilin doğrudan doğruya kullanılması halinde, örneğin, bir konferans metninin konferansta okunması, bir müzik eserinin konserde çalınması, bir

²⁷¹ AYİTER, s.136.

²⁷² ÖZEL, s.142.

tiyatro oyununun oynanması, bir güzel sanat eserinin sergilenmesi, bir sinema eserinin²⁷³ gösterilmesi gibi, vasıtaya gerek olmadan temsil hakkı kullanılmaktadır. Dolaylı temsilde ise, işaret, ses veya resim nakline yarayan aletlerle yani arada belirli vasıtaların kullanılması ile bir temsil söz konusu olmakta veya umuma arz edilmek üzere, vuku bulduğu mahalden başka bir yere herhangi bir teknik vasıta ile nakli ile (F.S.E.K. mad. 24/2) mümkün olmaktadır. Örneğin, bir müzik eserinin konserde icrası doğrudan temsil iken, bu icranın belirli vasıtaların kullanılması ile radyoda nakli dolaylı temsil olmaktadır.

b. Kapsam ve Devredilebilirlik

Kanun temsil hakkını, diğer haklarda olduğu gibi, münhasıran eser sahibine tanımıştır. Bu hak eser sahibi tarafından bizzat kullanılabilmesi gibi, başkasına da devredilebilir²⁷⁴. Eser sahibinin, meslek birliğine üye olması halinde meslek birliği tarafından bu hak kullanılmaktadır (F.S.E.K. mad. 24/3). İşleme hakkının devrinde, durumun haklı gösterdiği şartlarda işleyenin de temsil hakkına sahip olduğu kabul edilmelidir. Ancak bir işleme eserin temsili söz konusu ise, F.S.E.K. mad. 6 uyarınca, eser sahibi ile birlikte işleyenin de rızası gerekmektedir²⁷⁵. Bunun yanında, F.S.E.K. mad 80 uyarınca komşu hak sahiplerinin de temsil hakkı bulunmaktadır.

Bir eserde temsil hakkının kullanılması için iki şart gereklidir. Buna göre, temsil kamunun yararlanmasına elverişli umumi bir yerde cereyan etmeli ve temsil geçici yani o ana özgü olmalıdır²⁷⁶. Eserden yararlanma geçici nitelikte olmalıdır. Örneğin, bir konserin verilmesi belli bir an için olup, konser bitince yararlanma sona ermiş olacaktır.

Eser aynı zamanda umumi bir yerde temsil edilmiş olmalıdır. Aile arasında okunan bir şiir, belli bir kesime yapılan tiyatro provası umumi nitelik taşımadığından temsil hakkını kullanımı gerçekleşmeyecektir.

²⁷³ Sinema eserlerinin temsilinin zorunlu olarak bir vasıtayı gerekli kılması karşısında bunun dolaylı değil doğrudan temsili kabul edilmektedir. EREL, s.152, AYİTER, s.137.

²⁷⁴ EREL, s.150, ÖZTRAK, s.58.

²⁷⁵ ÖZTRAK, s.58, EREL, s.150.

²⁷⁶ EREL, s.151.

Temsil hakkının devrinin kural olarak doğrudan temsil için söz konusu olacağı, dolaylı temsil için ayrıca eser sahibinden izin alınması gerektiği doktrinde kabul edilmektedir²⁷⁷.

Diğer haklarda olduğu gibi temsil hakkı da kanun tarafından özel ve kamu yararı gerekçeleriyle sınırlamalara tabi tutulmuştur (F.S.E.K. mad. 32, mad. 35/4, mad. 36, mad. 37, mad. 40). Temsil serbestisini düzenleyen F.S.E.K. mad. 33 sınırlamalardan biridir. Hükme göre, yayınlanmış bir eserin, tüm eğitim ve öğretim kurumlarında, yüz yüze eğitim ve öğretim maksadıyla doğrudan veya dolaylı olarak kar amacı gütmeksizin temsili, eser sahibinin ve eser adının belli olacak şekilde açıklanması kaydıyla serbesttir. Bir eserin kaydedildiği işaret ses ve/veya görüntü taşıyıcılarının girişi ücretli veya ücretsiz, ticari amaç güden umuma açık yerlerde, kullanılmak üzere bandrollenmesi (F.S.E.K. mad. 41) ile dolaylı olarak temsil izni verilmektedir.

Temsil hakkına tecavüzün vaki olması durumunda, kanun eser sahibine tecavüzün men'i, tecavüzün ref'i davalarını kusur şartı aramadan açma, kusurun varlığı halinde maddi ve manevi zararlar için tazminat davası açma imkanı tanımıştır. Aynı zamanda, hak sahibinin yazılı izni olmaksızın bir eseri temsil eden veya topluma açık yerlerde gösteren, bu gösterimi düzenleyen veya dijital iletim de dahil olmak üzere her nevi işaret ses ve/veya görüntü iletimine yarayan araçlarla yayın veya yayımına aracılık eden hakkında F.S.E.K. mad. 72/4 hükmü gereğince cezai müeyyide öngörülmüştür.

5. İşaret, Ses ve/veya Görüntü Nakline Yarayan Araçlarla Umuma İletim Hakkı

a. Genel Olarak

Bir eserin aslını veya çoğaltılmış nüshalarının, radyo-televizyon, uydu ve kablo gibi telli veya telsiz yayın yapan kuruluşlar vasıtasıyla veya dijital iletim de dahil olmak üzere işaret ses ve/veya görüntü nakline yarayan araçlarla yayınlanması ve yayınlanan eserlerin bu kuruluşların yayınlarından alınarak başka yayın kuruluşları

²⁷⁷ ÖZTRAK, s.59, EREL, s.153.

tarafından yeniden yayınlanması suretiyle umuma iletilmesi hakkı (F.S.E.K. mad. 25/1) olarak düzenlenen bu mali hak münhasıran eser sahibine aittir. Eser sahibine tanınan bu mali hakkın gelişmesi yakın tarihimize dayanmaktadır. Bu konuda yapılan ilk uluslararası düzenleme, Bern Sözleşmesinin 11. maddesinin 1928 tarihli Roma değişikliği olup, “eserin radyo yayınları vasıtasıyla umuma iletilmesine izin verilmesi hakkının münhasıran eser sahibine ait olduğu” şeklindedir. TPRS²⁷⁸ (Ticarette Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması) mad. 9 ile de Bern Sözleşmesi ile ilişki sağlanarak, TPRS’ e üye ülkelerin eser sahibinin bu hakkını düzenleyen ve sonrasında tadillere uğrayan Bern Sözleşmesine riayet etmeleri sağlanmıştır²⁷⁹.

Eser sahibinin teknik araçlarla umuma iletim hakkının kullanımı, bir eserin radyo televizyon gibi kuruluşlarca herhangi bir tespit aracına kaydı yapılmadan (canlı) olabileceği gibi, tespit araçlarına kayıt ile daha sonra yayınlanması şeklinde de olabilir²⁸⁰.

Eser sahibinin bu hakkı, F.S.E.K. mad. 24’ de düzenlenen temsil hakkı ile birlikte çoğu kez anılmakta, eser sahibinin teknik araçlarla umuma iletim hakkının dolaylı bir temsil olduğu kabul edilmektedir²⁸¹.

F.S.E.K. mad. 25/2, “eser sahibi, eserin aslı ya da çoğaltılmış nüshalarının telli veya telsiz araçlarla satışı veya diğer biçimlerde umuma dağıtılmasına veya sunulmasına ve gerçek kişilerin seçtikleri yer ve zamanda eserine erişimini sağlamak suretiyle umuma iletilmesine izin vermek veya yasaklamak hakkına da sahiptir” şeklindeki düzenleme ile F.S.E.K. mad. 23’ de düzenlenen yayma hakkının unsurlarını içine alan hükme yer vermiş, doktrinde bu durum eleştirilmiştir²⁸². Ancak, madde gerekçesinden de anlaşılacağı üzere, sırf yayım hakkı kapsamındaki yetkilerin korunmayıp, eserin, internet²⁸³ gibi elektronik ticarete konulması yetkisinin eser sahibine tanındığı belirtilmiştir²⁸⁴. Bir eser sahibi, dijital iletim hakkını geçerli bir

²⁷⁸ TPRS Anlaşması tam metni için bkz. PEKDİNÇER, Tamer, **Fikri Sınai Mülkiyet Hukuku Mevzuatı**, İstanbul, 2003.

²⁷⁹ CAN, Mustafa Erdem, “Radyo ve Televizyon Yayınları Üzerindeki Fikri Haklar”, **AÜHFD**, C.48,1999, S.1-4, s.302-303.

²⁸⁰ ATEŞ, s.188, EREL, s.157.

²⁸¹ ÖZTRAK, s.60, ARSLANLI, s.109.

²⁸² ARSLANLI, s.105, ATEŞ, s.190, EREL, s.151, AYİTER, s.136.

²⁸³ AKİPEK, Şebnem-DARDAĞAN, Esra, “Sanal Ortamda Telif Hakları”, **BATIDER**, C.XXI, S.1, Haziran 2001, s.56-58.

²⁸⁴ ATEŞ, s.192, TEKİNALP, s.179.

sözleşme ile devretmemişse, (örneğin, bir yazarın makalesini, bir fotoğrafçıya ait diayı) eserin internette yayınlanması mümkün değildir²⁸⁵.

b. Kapsam ve Devredilebilirlik

Eser sahibine tanınan teknik araçlarla umuma iletim hakkı;

- Eserin veya çoğaltılmış nüshalarının telli veya telsiz yayın yapan kuruluşlar vasıtasıyla umuma aktarılmasını,
- İşaret ve/veya görüntü nakline yarayan araçlarla yayınlanarak kamuya aktarılmasını,
- Yayınlanan eserin bir yayın kuruluşundan alınarak başka bir yayın kuruluşu tarafından kamuya arz edilmesini kapsamaktadır.

Teknik araçlarla umuma iletim hakkının devri diğer mali haklarda olduğu gibi, mümkün olup, eser sahibinin izni olmadan, başka bir kuruluşun eseri yayınlaması veya yayın cihazlarının bulunduğu mekandan başka bir mekana nakledilmesi eser sahibini hakkına tecavüz teşkil edecektir²⁸⁶. Bunun yanında temsilin bir türü olarak kabul edildiğinden, temsil için getirilen sınırlamalar teknik araçlarla umuma iletim hakkı için de geçerli olacak ve aynı koruma haklarından yararlanacaktır²⁸⁷.

6. Pay ve Takip Hakkı

a. Genel Olarak

Eser sahibine tanınan bu mali hak, F.S.E.K.'de mali haklar arasında değil, "tahditler" ana başlığı altında "hükümete tanınan yetkiler" alt başlığı ile F.S.E.K. mad. 45' de "Güzel sanat eserlerinin satış bedellerinden pay verilmesi" başlığı ile düzenlenmiştir. Bu hak eser sahibini, eserin satışından sonra dahi korumayı amaçlamakta olup, eserde oluşan fazla değerden eser sahibini yararlandırmaktadır. Çünkü genelde eser, eser sahipleri tarafından satıldıktan sonra zamanla değer kazanmakta, bu değer artışından eser sahibi ve mirasçılarının da yararlandırılması hakkaniyet icabı gerekmektedir.

²⁸⁵ MEMİŞ, Tekin, "Ses ve Görüntü Taşıyıcılar ile Çoğaltmada Kullanılan Teknik Cihazlardan Alınacak Kesintiler", **FMR**, Y.3, C.3, S:3, s.67 vd.

²⁸⁶ EREL, s.158.

²⁸⁷ AYİTER, s.141.

b. Kapsam ve Devredilebilirlik

F.S.E.K. mad. 4' de yer alan güzel sanat eserlerinin (mimari eserler hariç) asıllarına, eser sahibinin sınırlı sayıda meydana getirdiği veya eser sahibinin kontrolünde ve izniyle meydana getirilmiş ve eser sahibi tarafından imzalanmış veya başka bir şekilde işaretlenmiş olmaları nedeniyle özgün eser olduğu kabul edilen kopyalarına pay ve takip hakkı uygulanır. Bu hak, F.S.E.K. 4. maddesinden başka, kanun F.S.E.K. mad. 2/1 ve mad. 3' de yer alan yazarlarla bestecilerin el yazısı ile yazılmış eserlerin asıllarından birine de uygulanmaktadır.

Pay ve takip hakkının kullanılabilmesi için şart, kanunda sınırlı olarak belirtilen eser türlerinin sahipleri veya mirasçıları tarafından bir defa satıldıktan sonra, koruma süresi içinde, bir sergide veya açık artırmada yahut bu gibi eşyayı satan bir mağazada veya başka şekillerde satış konusu olarak el değiştirmesi ve satış bedeli ile önceki satış bedeli arasında açık bir nispetsizlik bulunması gerekliliğidir. Kanunda belirtilen şartların varlığı halinde, her satışı gerçekleştiren gerçek veya tüzel kişi, bedel farkından münasip bir payı eser sahibine, o ölmüşse miras hükümlerine göre ikinci dereceye kadar (bu derecede dahil) yasal mirasçılara ve eşine, bunlar da yoksa ilgili alan meslek birliğine, çıkarılacak kararnamede belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde ödeyecektir (F.S.E.K. mad. 45). Ancak, bu bedel bir önceki satışla son satış arasındaki farkın %10'unu geçmeyecektir (F.S.E.K. mad. 45/1).

Doktrinde, eser sahibine tanınan bu mali hakkın eserin sadece satılması hallerinde değil, bağış ve diğer el değiştirme hallerinde de tanınması gerektiği belirtilmektedir²⁸⁸. Ayrıca bu durum eser sahibine ait kesin bir hak olduğu için, ancak eser sahibi ve mirasçıları tarafından kullanılabilir. Devralan kişiler, bu konuda hak sahibi olamayacak bilakis aradaki farkı ödeme yükümlülüğü altında olacaklardır.

D. ESER ÜZERÜNDEKİ MALİ HAKLARIN MİRAS YOLUYLA İNTİKALİ

F.S.E.K. mad. 63, "Bu kanunun tanıdığı mali haklar miras yoluyla intikal eder. Mali haklar üzerinde ölüme bağlı tasarruflar yapılması caizdir" şeklindedir. Kanunun bu düzenlemesi göstermektedir ki, eser sahibinin mali hakları miras hükümlerine konu olabilecektir. Bunun için, ölümün veya ölüme denk tutulan ölüm karinesi (M.K.

²⁸⁸ AYİTER, s.147, ARSLANLI, s.114, EREL, s.162.

mad. 31) veya gaiplik kararının (M.K. mad. 32) verilmesi hallerinin mevcut olması gerekmektedir. Uygulanmasında ise, Medeni Kanunun miras hükümlerini düzenleyen 495 ile 682. maddeleri arasında yer alan hükümler esas alınacaktır²⁸⁹.

1. Mali Hakların Terekede Bulunması

Eser sahibine bağlı mali haklar, eser sahibinin kişiliğine bağlı yönleri bulunmasına rağmen, esas itibariyle iktisadi değer taşıyan ve eser sahibinin malvarlığına dahil mali nitelikli haklardır. Bu nedenle, eser sahibinin ölümüyle birlikte onun terekesine dahil olarak mirasçılara intikal ederler²⁹⁰. Tereke, mirasbırakanın ölümü ile mirasçılara geçen hukuki ilişkilerin tümüne denmektedir²⁹¹. Terekenin içine, mirasbırakan eser sahibinin gayrimenkul-menkul mal varlığı, alacak ve borçları ve gayri maddi niteliğe sahip fikri haklarının mal varlığı özelliği bulunan mali hakları da girmektedir. Bu mali haklar yukarıda da incelendiği gibi işleme hakkı, çoğaltma hakkı, yayma hakkı, temsil hakkı, işaret, ses ve/veya görüntü nakline yarayan araçlarla umuma iletim hakkı ve pay ve takip hakkıdır. Bu mali haklar, eser sahibinin ölümü ile mirasçılara geçmekte ve terekede yer almaktadır.

Eser sahibinin ölümünden sonra mali haklara sahip olacak mirasçılar, manevi haklar da olduğu gibi F.S.E.K.' de sayılmamış, bu kişiler M.K. mad.495 vd. ile düzenlenen yasal mirasçılar ve mad. 502 vd. ile düzenlenen ölüme bağlı tasarruf ilgilileri olacaktır.

2. Eser Üzerindeki Mali Haklarda Yasal Mirasçılık

Yasal mirasçılık, kan bağına dayanan, sözleşmeye dayanan ve uyrukluk ilişkisine dayanan yasal mirasçılık olmak üzere üçe ayrılmaktadır. M.K. mad. 495-498 maddeleri arasında kan hısımlarını, M.K. 499-500 maddelerinde sözleşmeye dayanan yani, sağ kalan eş ve evlatlığı, son olarak da M.K. mad. 501' de devletin mirasçılığını düzenleme konusu yapılmıştır.

²⁸⁹ ÖZEL, s.147.

²⁹⁰ EREL, s.245.

²⁹¹ İNAN, Ali Naim-ERTAŞ, Şeref-ALBAŞ, Hakan, **Miras Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, 5. Bası Ankara 2004, s.63.

a. Eser Sahibinin Kan Bağına Dayanan Yasal Mirasçıları

Medeni Kanun, “Kan Hısımları” başlığı altında yasal mirasçılarını altsoy, ana ve baba, büyük ana ve büyük baba olarak düzenlemiştir. Zümre sistemini kabul eden M.K., zümreleri üçe ayırmış ve bu zümreler mirasbırakan esas alınarak belirlenmiştir. Buna göre;

- 1. zümre; mirasbırakanın altsoyudur. Mirasbırakandan önce ölen her altsoyun yerini her derecede halefiyet yoluyla onun altsoyu alacaktır (M.K. mad. 495). Aynı zamanda, evlilik dışında doğmuş ve soybağı, tanıma veya hakim hükmüyle kurulmuş olan çocuklar, baba yönünden evlilik içi hısımlar gibi mirasçı olacaklardır (M.K. mad. 498)
- 2. zümre; 1. zümre olamaması halinde, mirasbırakanın ana-babasıdır. Ana-babası eşit olarak miras hakkına sahip olup, ana-babanın mirasbırakan eser sahibinden önce ölmeleri halinde yerlerini her derecede halefiyet yoluyla kendi altsoyları almaktadır. (M.K. mad. 496)
- 3. zümre; ilk iki zümrenin olmaması halinde, mirasbırakanın büyük ana ve büyük babalarıdır. Bunlar da eşit olarak mirasçı olurlar. Mirasbırakandan önce ölen her mirasçının yerini halefiyet yoluyla kendi altsoyu alacaktır (M.K. mad. 497).

b. Eser Sahibinin Sözleşmeye Dayanan Yasal Mirasçıları

Bu tür mirasçılık, sağ kalan eşin yasal mirasçılığı ve mirasbırakan ile evlatlık²⁹² ilişkisinin kurulması ile gerçekleşen evlatlığın yasal mirasçılığıdır.

Sağ kalan eşin mirasçı olabilmesi için, mirasbırakan eser sahibinin ölümü anında tamamlanmış ve devam eden geçerli bir evliliğin bulunması gerekmektedir²⁹³. Sağ kalan eş, birlikte mirasçısı olduğu zümreye göre mirasbırakana farklı oranlarda mirasçı olmaktadır. M.K. mad. 499 uyarınca;

1-Mirasbırakanın altsoyu ile birlikte mirasçı olursa mirasın dörtte biri,

2-Mirasbırakanın ana ve baba zümresi ile birlikte mirasçı olursa mirasın yarısı,

²⁹² ŞAKİR, Berki, “Türk Hukukunda Evlat Edinme ve Evlatlığın Mirası”, AÜHF,1952, C.IX, S. 3-4.

²⁹³ İNAN-ERTAŞ-ALBAŞ, s.143.

3-Mirasbırakanın büyük ana ve büyük babaları ve onların çocukları ile birlikte mirasçı olursa, mirasın dörtte üçü, bunlar da yoksa mirasın tamamı eşe kalır.

Sözleşmeye dayanan yasal mirasçılığın bir diğeri ise, M.K. mad. 500' de düzenlenen evlatlığın mirasçılığıdır. Şartı ise, evlatlık ilişkisinin hakim kararı ile kurulması gerekliliğidir (M.K. mad. 315). M.K. mad. 500 “Evlatlık ve altsoyu, evlat edinene kan hısımları gibi mirasçı olurlar. Evlatlığın kendi ailesindeki mirasçılığı da devam eder. Evlat edinen ve hısımları, evlatlığa mirasçı olamazlar” şeklinde düzenlenmiştir. Eğer evlatlık ilişkisi kurulmuşsa, evlatlık eser sahibinin ölümü ile diğerkan hısımları gibi mirasçı olacaklardır. Ancak evlatlık eser sahibi olursa, evlat edinen evlatlığın ölmesi ile onun yarattığı eser üzerindeki mali hakka sahip olamayacak, miras yoluyla mali hak kendisine intikal etmeyecektir²⁹⁴.

c. Eser Sahibinin Uyrakluğa Dayanan Yasal Mirasçılığı

M.K. mad. 501 ile, mirasçı bırakmaksızın ölen kimsenin mirasının devlete geçeceğini düzenlenmiştir. Kan bağına ve sözleşmeye dayanan yasal mirasçıların olmaması ve eser sahibinin ölmeden ölüme bağı tasarrufla iradi mirasçı belirlememesi halinde, mirasbırakanın uyrak bağı olan devlete mirasçı sıfatı tanınmaktadır.

3. Eser Üzerindeki Mali Haklarda İradi Mirasçılık

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, eser sahibine mali haklar üzerinde ölüme bağı tasarruf yapma imkanı tanımıştır. F.S.E.K. mad. 63/2 açıkça “mali haklar üzerinde ölüme bağı tasarruflar yapılması caizdir” diyerek eser sahibine iradi mirasçılık olan ölüme bağı tasarruf yapma imkanı getirmiştir. Ölüme bağı tasarruf, bir kişinin hukuki sonuçlarını ölümünde etki doğuracak şekilde yaptığı hukuki işlemlerdir²⁹⁵.

Eser sahibi, eseri üzerindeki mali haklarını ölüme bağı tasarrufa konu edebilir. Bu hak sadece eser sahibine tanınmış olup, ölüme bağı tasarruf yapma hakkının kişiye bağılılığı karşısında, temsilci tarafından kullanılması dahi mümkün değildir.

²⁹⁴ İNAN-ERTAŞ-ALBAŞ, s.150.

²⁹⁵ İNAN-ERTAŞ-ALBAŞ, s.156.

Ayrıca ölüme bağlı tasarruf, kanunun öngördüğü şekil kurallarına, emredici hukuk kaidelerine, ahlaka ve adaba aykırı olmamalıdır.

4. Mirasın Açılması ve Mali Hakların İntikali

Eser üzerindeki mali hakların malvarlıksal niteliği gereği mirasla geçişi mümkün olup, F.S.E.K. mad. 63/1 “Bu kanunun tanıdığı mali haklar miras yoluyla intikal eder” hükmünü içermektedir. Miras aktif ve pasifiyle, taşınır, taşınmazın yanı sıra alacak ve haklarıyla birlikte mirasbırakanın ölümüyle açılır. Bu nedenle, mali hakkın intikali eser sahibini ölümü ile mümkündür (M.K. mad. 575/1). Bunun yanında ölüme eş tutulan gaiplik kararının [gaibin sonradan ortaya çıkması ihtimaline göre mirasçılarının teminatı şartıyla (M.K. mad. 584-588)] verilmesi de Medeni Kanunda özel düzenleme ile mirasçılara mali hakların intikalini sağlayacaktır.

Eser sahibi mirasbırakanın, sağlığında yaptığı mali haklara yönelik kazandırmalar, paylaştırmalar ve tasarruflar terekenin ölüm anındaki durumuna göre değerlendirilir (M.K. mad. 575/2). Mali hakkın vasiyet olunması halinde mirasın açılması anındaki durumuna göre teslim olunur (M.K. mad. 518).

Miras, malvarlığının tamamı için mirasbırakanın son yerleşim yerinde açılır (M.K. mad. 576).

Eser sahibinin mirasının açılması ile, mirasçıları eser üzerindeki mali hakları kullanabilecek, yapılan tecavüzlere karşı koruyabilecek, tazminat isteyebileceklerdir. (F.S.E.K. mad. 21-25). Örneğin, eser sahibinin mirasçıları tarafından F.S.E.K. 21., 22., 23. ve 24. maddelerindeki mali haklarının ihlal edildiğine dair açılan dava sonucunda maddi tazminata hükmedilebilecektir. Yargıtay bir kararında²⁹⁶ “eser sahibinin murisleri tarafından “Papatya” adlı tangonun izinsiz olarak ve özgün şeklinin bozularak kullanılması ve yapılan reklamın tüm televizyon kanallarında yayınlanmasının eser sahibinin murislerinin mali haklarına zarar verdiğini” belirterek tazminata hükmetmiştir.

Ancak bir kimsenin mirasbırakanın yakını olması, mirasçısı, vasiyet alacaklısı olması onun mirası kazanması için yeterli olmaz. Kanun belli şartların varlığını

²⁹⁶ SULUK, s.161’deki Yargıtay kararı.

aramıştır. M.K. mad. 577-583 arasında üç şart aranmış olup bunlardan ilki, mirasçının veya vasiyet alacaklısının veya mirasçı atananın mirasbırakanın ölümü anında sağ olmasıdır (M.K. mad. 580/1). Kanunun aradığı ikinci şart, miras hak ehliyetine sahip olmaktır. Mirasçı olabilmek için son şart ise, mirastan yoksun bulunmamaktır. MK. mad. 578' de sınırlı olarak sayılan mirastan yoksunluk nedenlerinden birinin, mirasçılar tarafından kasıtlı olarak hukuka aykırı bir şekilde oluşturulması, bu kişilerin mirasçılık sıfatının ve haklarının miras açıldığı anda son bulmasına neden olacak, ölmüş kabul edileceklerdir²⁹⁷. Ancak bu durum, alt soyunun mirasçı olmasını engellemez.

Yasal ve atanmış mirasçılar mirası reddedebilirler (M.K. mad. 605). Mirasın reddi altsoyun mirasçılığını engellemeyeceğinden, eser sahibinin ölümü ile mirasçı mirası red ederse halefiyet yoluyla altsoyu eser sahibinin mirasçısı olacaktır.

Mirasçının, miras payına düşen mallar üzerinde tek başına malik olabilmesi, taksimin yapılmasına bağlıdır. Taksime kadar tereke, iştirak halinde mülkiyet ile tüm mirasçılarındır. Mirasçıların mirası kazanmaları için herhangi bir işleme, tescile, kayda, izine gerek yoktur. Bu nedenle, miras red edilmediği sürece miras kabul edilmiş sayılır²⁹⁸.

Mirasbırakan eser sahibinin, paylaşmanın nasıl yapılacağına dair ölüme bağlı tasarruflarda bulunmuş olması halinde, saklı paylara zarar gelmemek koşuluyla, bu iradeye uyulacaktır. Ayrıca tüm mirasçıların anlaşarak paylaşımı yapmaları mümkündür (M.K. mad. 646). Aksi durumlarda ise, M.K. ilgili hükümlerine (M.K. mad. 640 vd.) başvurulacaktır.

E. ESER ÜZERİNDEKİ MALİ HAKKIN KORUMA SÜRESİ

F.S.E.K. mad. 26 mali hakların zamanla sınırlı olduğunu, 46. ve 47. maddelerdeki haller dışında koruma süresinin bitiminden sonra, herkesin eser sahibine tanınan mali hakları kullanabileceğini belirtmiştir. Eser sahibinin ölümünde ise, mirasçıların eser sahibinin mali haklarını kullanma süreleri de aynı şekilde zamanla sınırlanmış olacaktır.

²⁹⁷ İNAN-ERTAŞ-ALBAŞ, s.461 vd.

²⁹⁸ İNAN-ERTAŞ-ALBAŞ, s.465.

Bir sürenin bitimiyle sağlanan korumanın sona ermesi ve eser üzerindeki hakkın süre ile sınırlanmasının doğru olup olmadığı doktrinde tartışmalı olup, bir görüşe göre, eser üzerindeki hakkın süreyle sınırlı olması gerektiği, eserin sadece sahibinin veya mirasçılarının malı değil, toplumun da malı olduğu belirtilmektedir²⁹⁹. Diğer görüş ise, fikri hakkın süreyle sınırlandırılmaması gerektiğini, mülkiyete benzeterek söylemektedir³⁰⁰. Kanaatimizce, eserin korunması eser sahibi yaşadığı sürece sağlam bir biçimde işlemekte ancak, mirasçılar tarafından kullanılması ve sonraki mirasçılar ile zamanla azalmakta olacağı, eserin kamuya sunulduktan sonra toplumun malı haline gelebileceği ve böylelikle sanatın, kültürün gelişimi sağlanacağından F.S.E.K. kapsamındaki sınırlar yerindedir.

Koruma süresi, eser sahibinin hayatı boyunca ve ölümünden itibaren 70 yıldır (F.S.E.K. mad. 27). Bu süre, eserin alenileşme tarihinden itibaren başlayacaktır. Eser sahibine ayrıca, adını (alenileşmiş eserde adı açıklanmamışsa) açıklayarak süreyi uzatma hakkı tanınmıştır (F.S.E.K. mad. 27/3). Süre sona erince, eser mali haklar bakımından serbest hale gelecek, toplumun malı olarak kullanılabilir. Alenileşme ve ölüm tarihinden sonraki yılın ilk günü olarak sürenin başlangıcı hesap edilir (F.S.E.K. mad. 26). Koruma süresi hiçbir zaman alenileşmeden önce başlamaz. Ancak eser sahibi ölmüş ve 70 yıl geçmiş eser alenileşmemişse eser yine de serbest hale gelecektir³⁰¹. Kanaatimizce, koruma süresi dolan eser toplumun faydalanmasına açık olacağından, fikri hakkın sona ermesi ile kanun tarafından koruma da sona erecektir.

II. FSEK KAPSAMINDAKİ HAKLARIN DEVRİNE İLİŞKİN HUKUKİ İŞLEMLER

A. SAĞLARARASI HUKUKİ İŞLEMLER

1. Genel Olarak

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki mali hakların devir ve lisansa (ruhsata) konu olması olanaklıdır. Tıpkı maddi mülkiyet hakkı gibi kendi başına değeri olan bu

²⁹⁹ EREL, s.246.

³⁰⁰ TEKİNALP, s.210.

³⁰¹ Yargıtay bazı kararlarında süresi dolan eserler için F.S.E.K. mad.84, 85, 86 hükümleri ile T.K. Haksız Rekabet hükümlerinden yararlanabileceğini belirtse de aksi yönde kararları da bulunmaktadır Yargıtay 11.H.D. 29.04.2002 T., 221/3994 Sayı, Yargıtay 11.H.D. 20.06.1973T., 2943/3052 Sayı.

haklar, sözleşmelere ve tasarrufi işlemlere konu olabilirler³⁰². Bununla birlikte, eser sahipliği bir bütün olarak tasarrufa konu edilemez. Örneğin, “eserimden doğan tüm haklarımı A’ya devrediyorum” biçimindeki bir sözleşme kabul edilmemektedir. Bu yönde, manevi haklarla mali haklar arasında hakların devri açısından farklılık bulunmaktadır. Manevi haklar, eser sahipliğinden doğan mutlak ve münhasır yetkiler olmaları nedeniyle miras yoluyla intikal etmedikleri gibi, devir yönünden ölüme bağlı tasarruflara konu olmazlar ve sağlar arası işlemlerde de devir edilmeleri mümkün olmamaktadır³⁰³. Zaten, manevi haklar önceden değinildiği gibi devredilemez, önceden vazgeçilemez niteliktedir. Buna eser sahipliğinin devredilmezliği ilkesi denmektedir³⁰⁴. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu mad. 14 ve 16' da düzenlenen manevi haklarla ilgili hükümlerde "bu haklardan sözleşme ile vazgeçmek hükümsüzdür" ifadesi, eserle ilgili manevi hakların devir edilemeyeceğini belirlemiştir. Bununla birlikte, manevi hakların kullanılma yetkisinin devredilmesi mümkündür³⁰⁵. Eser sahibinin ölümünden sonra, manevi hakları kullanacak kişilerin kimler olduğu konusunda, daha önce de belirtildiği gibi, F.S.E.K. 19. maddesi özel bir düzenleme getirmiştir.

Mali haklar ise, süre, yer ve muhteva itibariyle sınırlı veya sınırsız, karşılıklı veya karşılıksız olarak eser sahibi veya mirasçıları tarafından başkalarına devredebileceği gibi, sadece kullanma yetkisi de başkasına devredilebilir³⁰⁶. Yani, devire veya lisansa (ruhsata) konu olan, eser sahibinin mali haklarıdır. F.S.E.K., mali hakların miras yoluyla intikal etmesini ve ölüme bağlı tasarruflara konu edilmelerini de kabul etmektedir (F.S.E.K. mad. 63). Mali hakların, hukuki işlemlere ve mirasa konu olabilmesi, eser sahibi ve mirasçıları açısından önem taşımaktadır. Çünkü genellikle bu kişiler eseri, ekonomik açıdan değerlendirebilecek durumda değildirler. Yayıncı, film ve müzik yapımcıları gibi kültür endüstrisinde faaliyet gösterenlerin yardımı olmaksızın, tanınmamış besteci ve yazarların eserleri tozlu raflarda kalmaya

³⁰² KARAHAN, Sami, **Fikri Mülkiyet Hukukunun Esasları**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2007, s.93.

³⁰³ GÜNEŞ, İlhami, **Uygulamada Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008, s.171.

³⁰⁴ SULUK, s.132.

³⁰⁵ EREL, s.270.

³⁰⁶ GÜNEŞ, s.173.

mahkum olur³⁰⁷. Bu durumda toplumun kültür hayatı ve eser sahibinin yaşamı olumsuz yönde etkilenecektir.

Eser sahibi mali haklarını, süreli veya süresiz, tek başına veya hepsini birden sözleşmeye konu edebilir. Mali hakların devredilmesi veya lisans (ruhsat) verilmesi işlemi süre, yer ve içerik bakımından sınırlı veya sınırsız, karşılıklı veya karşılıksız yapılabilir. Mali hakların herhangi birinin kullanılması veya tasarrufu, diğerlerini etkilemez. Zira bu haklar birbirinden bağımsızdır (F.S.E.K. mad. 20/1). Açıklanan nedenle eser sahibi, mali haklarından bir kısmını devredip, diğerlerini kendisinde saklı tutabileceği gibi, başka başka kişilere de devredebilir veya lisans verebilir. Örneğin, musiki eser sahibi A, çoğaltma ve yayma hakkını X A.Ş.' ye devredip, dijital ortamda umuma erişim hakkına ilişkin Y şirketine lisans verebilir veya A yeni romanı için Türkiye'de çoğaltma ve yayma hakkını iki yıl süre ile B' ye Almancaya çevirme hakkını C' ye Film yapma hakkını ise D' ye verebilir. Öte yandan içerik olarak da kısıtlama yapabilir. Örneğin, A yapmış olduğu grafik eserin reklam afişi olarak çoğaltma ve yayma hakkını B' ye devretmiş ancak internet reklamında kullanılmasını yasaklamıştır.

F.S.E.K.'de, mali haklar konusunda devir ve lisans (ruhsat) şeklinde iki tip hak devri söz konusudur. F.S.E.K., mali hakların devri ile kullanma yetkisinin verilmesini birbirinden ayırmaktadır. Yasada kullanma yetkisinin verilmesi ruhsat olarak isimlendirilmiştir. Ancak buna lisans da denilmektedir (F.S.E.K. mad. 48/1-2). Mali hak sahibi, devir veya lisans (ruhsat) verdiğinde hakkın varlığını, işlem ivazlı (karşılıklı) olmak kaydıyla taahhüt eder (F.S.E.K. mad. 53 ve B.K. mad. 169-171). Yetkisiz bir kişiden mali hak devralan kişilerin iyi niyeti korunmaz, bu kişiler zararlarını sözleşme yaptıkları yetkisiz kişiden isteyebilirler (F.S.E.K. mad. 54).

Devir ile lisans arasındaki farka da kısaca değinirsek³⁰⁸, bir hakkın devri süreye ve koşullara bağımlı olmadığı halde, lisans işlemi süreye ve koşullara bağımlıdır. Koşullar yerine getirilmediği zaman, lisans işlemi sözleşmede belirtilen şekilde sona erer. Devirde ise, koşullar yerine getirilmediği zaman sözleşmenin geçersizliği her iki

³⁰⁷ KARAHAN, s.96.

³⁰⁸ AYİTER, s.208.

tarafın kabul edeceği yeni bir sözleşme ya da görevli mahkemenin vereceği karar ile sağlanabilir.

Yasada, devir ile ilgili aslen ve devren iktisaptan söz edilmiştir. Buna göre, yasadaki asli iktisaptan maksat, eser sahibinden veya mirasçılardan (yani ilk elden) hakları devir veya lisans almaktır (F.S.E.K. mad. 48). Buna karşılık, eser sahibi veya mirasçılardan mali hakkı iktisap eden kişinin (yani ikinci elden), bu hakları üçüncü kişilere devretmesi veya lisans vermesi hali ise, devren iktisap olarak isimlendirilmiştir. Aynı şekilde üçüncü kişilerce yapılacak olan sonraki devirler de devren iktisap olacaktır (F.S.E.K. mad. 49). Devren iktisapta, eser sahibinin veya mirasçılarının yazılı izni gerekmektedir (F.S.E.K. mad. 49/1). İşleme hakkının devrinde ise, eser sahibi veya mirasçılar devren iktisap eden kişinin ayrıca şahsını da onaylamalıdır (F.S.E.K. mad. 49/2).

Ruhsat alan veya devralanların işlemi eser sahibi ile yapmaları zorunludur. Bu konuda yanılan kişilerin iyi niyeti eser sahibine karşı korunmaz (F.S.E.K. mad. 54). Öte yandan bir mali hakkın başkasına devrini veya kullanma ruhsatını veren kimse, hakkın sahipliği konusunda B.K. 169. ve 171. maddeleri gereğince garanti yükümlülüğü altındadır³⁰⁹. Buna göre, hakkı bu biçimde kullananın iyi niyet savunması eser sahibine karşı himaye görmemekle birlikte, kendisine yetkisiz devirde bulunana karşı zararının tazminini isteme hakkı bulunmaktadır³¹⁰.

Eser, ancak alenileştikten sonra hukuki işlemlere konu olabilir³¹¹. Bununla birlikte, sinema eserleri bakımından alenileşmeden öncesini de içeren ayrık durum düzenlenmiştir (F.S.E.K. mad. 61 ve 62). İleride meydana gelecek eserler için ise, tasarrufi işlem değil, taahhüt işlemi yapılabilir. Yani, meydana getirilmiş eserler bakımından, hem borçlandırıcı hem de tasarrufi işlemler yapılabilir³¹². Buna karşılık henüz meydana getirilmemiş, ileride oluşturulacak eserlerle ilgili olarak sadece

³⁰⁹ KARAHAN, s.97.

³¹⁰ Yargıtay bu yönde “ ... mali hakların devri yönünde her ne kadar yasa gereği şekil şartlarına sahip bir lisans sözleşmesi bulunsa da bu sözleşme uyarınca mali hakların lisans alan tarafından kullanılması eser sahibi tarafından men etme yetkisi çerçevesinde geçerlidir. Çünkü, davalı lisans alan sözleşmeyi eser sahibi ile yapması gerekirken yanılma neticesinde yetkisiz temsilci ile yapmıştır. Bu yönde lisans alan her ne kadar hüsnüniyet sahibi olarak görünse de bu hüsnüniyeti FSEK 54/f-1 maddesi uyarınca eser sahibine karşı ileri sürülemez niteliktedir. Davalının uğradığı zararları ise ancak hüsnüniyeti çerçevesinde yetkisiz temsilciden isteyebileceği açıktır. Ortada vuku bulan bir kusur var ise de eser sahibinin zararlarını tazmini mecburdur...” kararı vermiştir. Yargıtay 11. H.D., 27.04.1998, 1998/1104 E.,1998/2748 K.

³¹¹ TEKİNALP, s.211.

³¹² KARAHAN, s.93.

borçlandırıcı işlem mümkündür. Başka bir deyişle, ileride vücuda getirilecek eserler bakımından tasarruf işlemleri geçersiz sayılır. İleriye dönük vaatten, taraflarca haklı sebeplerle, önceden feshi ihbarda bulunarak dönülebilir. Örneğin, eser sahibinin ölümü, hastalanarak eseri tamamlama yeteneğini yitirmesi, karşı tarafın iflası gibi durumlarda taahhütler kendiliğinden sona erer (F.S.E.K. mad. 50).

F.S.E.K. kapsamındaki hakların devrini içeren sözleşmelerin konusunu, yürürlükteki yasaların tanıdığı haklar oluşturabilir. Sonraki yasaların sağlayacağı yeni haklar veya yenilenen süreler ve hak biçimleri konu edilmezler (F.S.E.K. mad. 50). Öte yandan, eser sahibinin tüm geleceğini cendereye sokan, kişiliğini hiçe sayan bir taahhüt işlemi de geçerli olmayacaktır. Bu türden sözleşmeler, eser sahipliğinden doğan hakların tümünden devri anlamına geldiğinden batıldır. Telif hukuku teknolojinin öncülük ettiği ve olanaklı kıldığı yeni hak formlarını benimseyip yasa kapsamına alabileceğinden, bu tip, ileride gerçekleşebilecek haklara ilişkin sözleşmeler batıldır. Bu tip haklardan önceden vazgeçilen sözleşmeler de geçerli değildir (F.S.E.K. mad. 51). Yani, ileride çıkarılacak mevzuatın eser sahibine tanıyacağı yeni mali haklar üzerinde ne borçlandırıcı, ne de tasarrufi işlem yapılamaz³¹³ (F.S.E.K. mad. 51/1). Aynı şekilde, ileride çıkarılacak mevzuatla koruma süresini uzatan veya korumanın kapsamını genişleten hükümlerden doğabilecek haklardan vazgeçmeyi içeren veya bunların devrini içeren borçlandırıcı ve tasarruf işlemler de geçersizdir (F.S.E.K. mad. 51/3). Örneğin, A 1996 yılında müzik eserinin umuma iletim ve yayın hakları ile temsil hakkını, 10 yıllığına X A.Ş.'ye devretmiştir. Fakat A aynı zamanda, daha o tarihte hukukumuzda tanınmayan, dijital ortamda umuma erişimi sağlama hakkını da Y Ltd. Şti.'ye devretmiştir. X A.Ş. ise, bu hakkın 1996 tarihli sözleşme ile kendisine devredildiğini öne sürmektedir. Dijital ortamda umuma erişimi sağlama hakkı ilk kez 2001 tarihinde hukukumuzda girmiştir. Bu nedenle A ile X A.Ş. arasında 1996 yılında imzalanmış sözleşmenin dijital ortamda umum erişimi sağlama hakkının devri veya lisansına ilişkin hükmü, F.S.E.K. 51. maddesi 1. fıkrası uyarınca geçersizdir.

Bir diğer konu da, devir veya lisans sözleşmesinin karşılıklı veya karşılıksız olması durumudur. Bu sözleşmelerin karşılıksız da yapılabileceğine önceden değinilmişti. Bu durumda devir açısından bağışlama, lisans açısından ise ödünç verme

³¹³ GÜNEŞ, s.173.

söz konusu olacaktır. Karşılıklı olması halinde ise, devir satış işlemine, lisans ise kiralama işlemine benzerlik gösterecektir. Sözleşmede karşılık olarak bir bedel öngörülmüşse, bedelinin ödenmesindeki aksama doğrudan doğruya sözleşmenin geçersiz olması sonucunu doğurmaz, edimin yerine getirilmesi dava edilebilir.

Tüm bunlardan başka, mali hakların kanuni ve akdi rehine, hapis hakkına ve cebri icraya konu olması da olasıdır³¹⁴ (F.S.E.K. mad. 61. ve 62). Her ne kadar bir devir işlemi söz konusu olmasa da, sonucunda hakkın yer aldığı taraf değişeceğinden bu konuya da kısaca değinilecektir. F.S.E.K. 61. madde, haciz ve rehinin yapılabileceği ve yapılamayacağı konuları belirlemiştir. Buna göre, haciz ve rehinin caiz olmadığı haller, eser sahibinin veya mirasçılardan birinin mülkiyeti altında bulunan henüz alenileşmemiş bir eserin müsvedde veya asılları, sinema eserleri hariç olmak üzere birinci bentte zikredilen eserler üzerindeki mali haklar, eser sahibinin mali haklara dair hukuki muamelelerden doğan paradan gayri alacakları kanuni veya akdi bir rehin hakkının, cebri icranın veya hapis hakkının konusu olamazlar.

Haciz ve rehinin caiz olduğu haller ise, alenileşmiş bir eserin müsveddesi veya aslı, yayımlanmış bir eserin çoğaltılmış nüshaları, eserin sahibinin korunmaya lâyık olan mânevi menfaatlerini ihlâl etmemek şartıyla alenileşmiş bir eser üzerindeki malî hakları, eser sahibinin mali haklara dair hukuki muamelelerden doğan para alacakları, kanuni veya akdi bir rehin hakkının, cebri icranın yahut hapis hakkının konusunu teşkil edebilirler. Rehin sözleşmesinin geçerli olması için yazılı bir şekilde yapılması lâzımdır. Sözleşmede rehin olarak verilenler ayrı ayrı gösterilmelidir (F.S.E.K. mad. 61).

F.S.E.K. 61. maddesinin son cümlesi uyarınca da, güzel sanat eserlerine ait kalıplar ve sair çoğaltma vasıtaları ve mimarlık eserleri hariç olmak üzere, güzel sanat eserlerinin asılları ve eser sahibine yahut mirasçılarna ait musiki, ilim ve edebiyat eserlerinin müsveddeleri, eser sahibinin mali haklara dair hukuki işlemlerinden doğan paradan hariç alacakları üzerinde, cebri icra tatbiki için lüzumlu görüldüğü oranda, zilyed olan kimselerden geçici olarak alınabilir.

³¹⁴ KARAHAN, s.96.

Burada değinilmesi gereken başka bir konu ise, F.S.E.K. kapsamında devire ilişkin hukuki işlemler ile ilgili bazı yorum kuralları getirmesidir. Buna göre, sözleşme ile aksi kararlaştırılmadıkça aşağıdaki yorum kuralları geçerlidir.

- Mali hakkın devredilmesi veya lisans verilmesi, işleme hakkını kapsamaz (F.S.E.K. mad. 55).
- Verilen lisans aksi belirtilmemişse basit lisans hükmünde işlem görür (F.S.E.K. mad. 56/3).
- Eser nüshalarının mülkiyetinin devri, telif haklarının devrini içermez (F.S.E.K. mad. 57/1). Buna karşın bir güzel sanat eserini çoğaltma hakkına sahip kimseden, kalıp ve diğer çoğaltma aletlerinin zilyetliğini iktisap eden kişi, çoğaltma hakkını da iktisap etmiş sayılır (F.S.E.K. mad. 57/2).
- Film yapımcıları filmin dublajını yapma ve alt yazı yazma yetkilerine de sahiptir (F.S.E.K. mad. 80).
- Yayın sözleşmesi, yayıncıya yalnız baskı yapma hakkını verir (B.K. mad. 375).

2. Devir

F.S.E.K. kapsamında mali hakların devrine ilişkin gösterdiği ilk yol devir sözleşmesidir. Devir, devralanın devredilen mali haklara ait bütün hakları kullanabilmesi, sözleşme ile engellenmemişse söz konusu hakları kısmen veya tamamen devredebilmesi veya eserin üzerinde haklar tanıyabilmesi demektir³¹⁵. Eser sahibi, yapacağı sözleşmeyle açıkça devre konu ettiği mali hakkı belirterek, dilediği zaman veya koşullarla ve bedelli veya bedelsiz olarak devredebilir.

Mali hak veya hakların devri halinde söz konusu hak veya haklar devreden malvarlığından çıkarak devralanın malvarlığına girer³¹⁶. Bu hakkı devralan kişi mutlak bir hak olarak almış olur. Burada, devredilen mali hak artık devreden eser sahibinin malvarlığından çıktığından, bu hakkın bir biçimde kısıtlanması için mutlaka sözleşmede kısıtlamaya ilişkin özel bir düzenleme gereklidir³¹⁷. Eğer bir kısıtlama yoksa, devralan kişi eser sahibi gibi bu hakları kullanabilir. Devirden sonra artık eser

³¹⁵ KARAHAN, s.96, EREL, s.269, TEKİNALP, s.213.

³¹⁶ KARAHAN, s.96, GÜNEŞ, s.174.

³¹⁷ EREL, s.270.

sahibi veya devreden hak sahibi, o hak üzerinde parasal anlamda bir tasarrufta bulunamayacağı gibi men yetkilerini de kullanamaz.

Ancak, devre konu olan haklar eser sahipliği değildir³¹⁸. Daha önce de belirtildiği gibi manevi haklar devre konu edilemezler, bu yönde yapılan işlemler geçersizdir. Bu sayede eser sahibi ve ölümünden sonra da mirasçuları eseri kontrole devam edebilirler. Bir anlamda eser sahibi ile eseri arasındaki bağ kopmamış olur. Manevi hakların, ancak kullanma yetkisi devredilebilir. Nitekim, mirasçılar ve eser sahibinin yakınları manevi hakları kullanma yetkisine sahiptirler.

Devirden sonraki tasarruflar ise ancak devralan tarafından gerçekleştirilebilir. Devralan mali hakkı dilediği gibi kullanabilir, lisans verebilir, bizzat kullanabilir veya koşullar gerektiriyorsa öylece saklayabilir de³¹⁹. Bununla birlikte devralanın, devraldığı haklar üzerinde mutlak hakimiyeti de söz konusu değildir. Tartışmalı olan, devirden sonra yeni hak sahibinin bu mali hakkı veya hakları başka birine devredip devredemeyeceği noktasıdır. F.S.E.K. 49. maddesine göre, devirden sonra bu mali hakkın veya ruhsatın başkalarına devri için eser sahibinin yazılı izni ve onayı gereklidir. Buradaki yazılı izin veya onay, F.S.E.K. 52. maddesindeki ilke çerçevesinde değerlendirilerek ispat değil, geçerlilik koşulu olarak nitelenmelidir. Çünkü, devralan kişiler eser sahibinin manevi haklarına riayet etmek zorundadırlar³²⁰. İzinin amacı, eser ile eser sahibi arasındaki bağı koparmamak ve eser sahibine bu yönde kontrol hakkı sağlamaktır. Aynı şekilde sonraki devir ve lisanslarda da eser sahibi veya mirasçılarının izni gerekir. Ancak, ilk devir sözleşmesinde eser sahibi veya mirasçuları sonraki devirlere açıkça izin vermişse, eser sahibinin manevi haklarına zarar gelmesi durumu saklı kalmak kaydıyla, bu yönde izne artık ihtiyaç yoktur³²¹.

Devir sözleşmesine ilişkin şekil şartları ise, F.S.E.K. 52. maddesi gereğince, devir işleminin yazılı olması ve devredilen hakların ayrı ayrı gösterilmesidir. Çok istisnai olarak, Yargıtay M.K. 2. maddesine aykırı özel durumlarda, yazılı sözleşme şeklini bile aramamaktadır. Bu durum şekil başlığı altında incelenecektir.

³¹⁸ SULLUK, s.132.

³¹⁹ TEKİNALP, s.215.

³²⁰ TEKİNALP, s.215, EREL, s.270, KARAHAN, s.96.

³²¹ KARAHAN, s.96, GÜNEŞ, s.175.

Kanun metninden anlaşılacak olan bir diğer konu da, devredilen hakların ve yetkilerin tek tek sayılması gerektiğidir. Örneğin, “mali haklarımı devrettim” veya “bütün haklarımı devrettim” şeklindeki ibareler geçersizdir. Burada belirtilen saymada yayma, çoğaltma veya umuma iletim gibi başlıklar halinde olması yetmektedir. Yoksa, ayrıca çoğaltma için plak, kaset, cd, müzik klipi gibi bir sayma veya umuma iletim için radyo, televizyon, internet gibi bir sayma gerekmemektedir. Örneğin, ‘umuma iletim hakkını devrettim’ ibaresi tüm umuma iletim biçimlerini kapsar.

Devirden sonra, eser sahibinin bu eserler üzerinde artık ilgili mali hakkı kalmayacaktır. Ancak devir hukuki işleminde örneğin, çoğaltma veya umuma iletim yerine, tek tek çoğaltma için plak, cd, kaset sayılma sistemi ile sözleşme yapılmışsa, sayılmayan internet yoluyla iletim gibi diğer haklar devirden istisna edilmiştir diye düşünmek gerekir.

Burada bir diğer önemli nokta, işleme hakkının, diğer haklara göre sayılarak devredilmesi sisteminin farklı düzenlendiğidir³²². F.S.E.K. yorum kuralları uyarınca, örneğin “çoğaltma ve umuma iletim hakkımı devrettim” ibaresi gibi “işleme hakkımı devrettim” denilerek tüm işleme haklarının devredilmesi mümkün olmaz. F.S.E.K. 55. maddede “aksi kararlaştırılmış olmadıkça mali bir hakkın devri veya bir ruhsatın verilmesi eserin tercüme veya sair işlenmelerine şamil değildir” denmektedir.

Bir mali hakkın devrinin kararlaştırıldığı sözleşmelerde, diğer hakların da devredildiği yorumu sadece yayma hakkı ile çoğaltma hakkı açısından yapılabilir³²³. Yayma hakkı verildiğinde, zikredilemese bile ilk kez kamuya sunulacak eserlerin çoğaltma hakkının da öncelikle devredildiği kabul edilir.

Bir eserin aslı veya çoğaltılmış nüshalarının fiziki mülkiyetinin devri, o eserin mali haklarının da devri anlamı ve sonucunu doğurmaz. Yani, özgün bir filmin kopyasını satın alan, bu eserin çoğaltılması hakkına sahip olmaz, yine üçüncü kişilere kiralayamaz ve umuma açık yerlerde sunamaz. Eserin somutlaştığı eşyanın mülkiyet hakkıyla üzerinde taşındığı eserin fikri mülkiyet hakkı ayrıdır³²⁴. Ancak F.S.E.K. 57. maddesi uyarınca, bir güzel sanat eseri üzerinde çoğaltma hakkını haiz olan bir

³²² EREL, s.270.

³²³ TEKİNALP, s.214, KARAHAN, s.96.

³²⁴ GÜNEŞ, s.176.

kimseden kalıp ve sair çoğaltma aletlerinin zilyetliğini kazanan kişi, aksi kararlaştırılmamışsa, o güzel sanat eserinin çoğaltma hakkını da iktisap etmiş sayılır. Bu istisna, işin ve eserin doğasından kaynaklanmaktadır. Eser sahibi, çoğaltmaya yarar kalıpları rızası ile teslim ettiğinde ve aksine bir sözleşme yapmadığında bunları alan kişinin çoğaltabileceğini bilmektedir.

Devralan, devraldığı mali hakların ihlal edilmesi halinde, eser sahibine tanınan tüm hukuk ve caza davalarını kendi adına açabilir. Bu davalar eser sahibi veya mirasçılara karşı da açılabilir³²⁵.

3. Ruhsat (Lisans)

F.S.E.K.'e göre hak devri türlerinin ikincisi ruhsat veya diğer adıyla lisanstır. Mali hak veya hakların, devreden malvarlığından çıkmadan, devredence kullanılabilmesi amacıyla ruhsat verilmesi mümkündür³²⁶. Yasa, lisans olarak da ifade edilen hukuki işlem için ruhsat kelimesini tercih etmiştir (F.S.E.K. mad. 48/2). Ruhsat, hakkın devreden malvarlığını terk etmeden, devralana o hakkın sadece kullanılması yetkisinin tanınmasıdır³²⁷. Ruhsat işlemiyle, kullanım yetkileri verildiği için mali haklar, hak sahibinde kalmaya devam eder. Bunun devirden farkı, sadece belli spesifik hak veya haklarla ilgili kullanma yetkisi vermesidir. Örneğin, on bin adet kitap basımı, internette iki yıl umuma iletim, üç yıl müddetle kaset, cd ve diğer tüm teknik ve dijital araçlarla çoğaltma veya besteyi web sitesi müziği olarak kullanma gibi hak yetkilendirmeleri ya da kullanma yetkileri ruhsattır.

Yasada basit ve tam ruhsat ayrımı vardır (F.S.E.K. mad. 56). Basit ruhsat ile tam ruhsat (tekelci lisans) ayrımının temelinde, hak sahibinin üçüncü kişilere de lisans verip veremeyeceği yatmaktadır.

Ruhsat, mali hak sahibinin başkalarına da aynı ruhsatı vermesine mani değilse basit ruhsattır. Kanun veya sözleşmeden aksi anlaşılmadıkça, her ruhsat basit sayılır.

³²⁵ EREL, s.271.

³²⁶ ÖZEL, Çağlar, *Marka Lisans Sözleşmesi*, Ankara 2002, s.37 vd.

³²⁷ KARAHAN, s.96, GÜNEŞ, s.177, AYİTER, s.210.

Basit ruhsatlar hakkında hasılat kirasına dair kurallar geçerlidir. Basit ruhsat halinde mali hak sahibi, başkalarına da basit ruhsatlar verebilir³²⁸.

Eğer hakkında ruhsat verilen mali haklar, yalnız bir kimseye (yani ruhsat alana) mahsus ise tam ruhsattır (F.S.E.K. mad. 56). Bu hukuki işlem inhisaridir, yani kullanma hakkı verilen haklar artık ruhsat alan kişinin tekelindedir. Tam ruhsat veren hak sahibi, artık başkasına ne basit, ne de tam ruhsat veremez (F.S.E.K. mad. 56). Sözleşmede aksi yoksa tam ruhsat veren hakkı kendisi de kullanamaz³²⁹. Bu haliyle tam ruhsat, devir işlemine benzer sonuçları doğurur. Tam ruhsat verilmesi halinde, ruhsat alanın durumu mali hak sahibinin durumuna benzemektedir. Ancak, manevi hakların devredilemeyeceği ve lisansa konu edilemeyeceği unutulmamalıdır. Tam ruhsatlar hakkında intifa hakkına dair hükümler uygulanır.

Tam ruhsat ile mali hakların devri arasında farklar vardır. Tam ruhsatın verilmesi, mali hakkın devrine engel teşkil etmez. Bu halde elbette, aynen kiracının hakları gibi, hakkı devralan kişi bu durumu bilmeli ve bu yönde ya tam ruhsat sözleşmesine devam etmeyi kabul etmeli, ya da tam ruhsat sahibinin zararlarını karşılayarak bu hakkın devrini aldığı gibi, kullanım hakkını da elde etmelidir³³⁰. Çünkü tam ruhsat sahibinin hakları, hakkı devralan kişiye karşı da aynı şekilde korunacaktır.

Sonraki devirlerin yapılmasında nasıl ki, eser sahibi veya mirasçılarının yazılı izni gerekli olduğu gibi, ruhsat alanın başkalarına ruhsat verebilmesi halinde de bu izin gereklidir. Bu kural hem tam ruhsat, hem de basit ruhsat için geçerlidir³³¹. İlk sözleşmede bu yönde açıkça izin verilmişse, eser sahibinin manevi haklarına zarar vermemek kaydıyla, artık izne ihtiyaç yoktur.

Lisans sözleşmeleri iki taraflı borç doğuran sözleşmelerdendir. Bu sözleşmede lisans veren sahip olduğu mali haktan lisans alanı yararlandırma borcu altına girerken, lisans alan da kural olarak bir bedel borcu altına girmektedir. Ancak karşılıksız lisans vermek de mümkündür. Bu durum ödünç vermeye benzemektedir. Ruhsat alan kişi eser üzerindeki mali hakkın sahibi olmamakta, sadece kullanma yetkisini elde etmiş

³²⁸ TEKİNALP, s.212.

³²⁹ TEKİNALP, s.212, KARAHAN, s.96.

³³⁰ TEKİNALP, s.213.

³³¹ TEKİNALP, s.215, EREL, s.270.

olmaktadır. Öte yandan, ileride meydana getirilecek yasaların verebileceği haklar için önceden yapılabilecek ruhsat işlemleri de yasa gereği geçersizdir (F.S.E.K. mad. 51/1).

Tıpkı mali hakların devrinde olduğu gibi, ruhsat da yazılı olarak verilir. Aynı ilke gereği, ruhsata konu haklar net biçimde belirtilmelidir. Açıkça belirtilmeyen bir hak konusunda ruhsat verildiği kabul edilemez. Bu durum şekil başlığı altında ayrıntılı olarak incelenecektir.

4. Sağlararası Hukuki İşlemlerde Şekil

Eser sahibinin ehliyeti açısından bakılırsa, eser sahibi olabilmek için hak ehliyetine sahip olmanın yeterli olduğuna daha önce değinilmişti. Ancak, eser sahibinin eseri üzerinde hukuki işlem yapması ve eseri üzerindeki haklarını sağlararası işlemler ile devredebilmesi için ise, fiil ehliyetine sahip olması gerekmektedir. Yani eser sahibinin devir sözleşmesi veya ruhsat sözleşmesi yapabilmesi için 18 yaşını doldurmuş olması, ayırt etme gücüne sahip olması ve kısıtlı olmaması gerekmektedir.

Mali haklara dair sözleşme ve tasarrufların yazılı şekilde olması ve konusu oldukları hakların ayrı ayrı gösterilmesi şarttır (F.S.E.K. mad. 52). Devredilen veya ruhsat verilen her bir mali hakkın sözleşmede tek tek belirtilmesi gerektiği kuralı, yasada son derece açık ve güçlü bir biçimde ifade edilmiştir. Örneğin, mali haklardan hem umuma iletim, hem dijital ortamda erişimi sağlama hakları devredilecekse, bunların her biri ayrı ayrı sözleşmede belirtilmelidir³³².

F.S.E.K. 52. maddesi başlığı “şekil” ibaresini içerir ve düzenleme mantığına bakılırsa, bu hükümde mali hak devrine ilişkin sözleşmelerdeki yazılı koşulun bir sıhhat koşulu olduğu anlaşılmaktadır³³³. Bu hüküm emredici niteliktedir. Yargıtay³³⁴ bu yönde ilgili kararında “ öte yandan FSEK 52. maddesine göre, mali haklara ilişkin sözleşme ve tasarrufların yazılı olması gerektiği, bu koşulun sıhhat şartı

³³² Yargıtay kararında “Mahkemece, toplanan kanıtlar ve bilirkişi raporuna dayanılarak, davacı ile yazar arasında düzenlenen sözleşmede devredence mali hakların açık biçimde gösterilmeyip genel ifadelere yer verildiği, dolayısıyla F.S.E.K. 52. maddesi hükmü karşısında geçersiz olan bu sözleşmenin, açıkça zikredilmeyen ve esasen eser sahibinde kalan hak ve menfaatlerin devrine yönelik olarak değerlendirilemeyeceği” denilmektedir. Yargıtay 11. HD., 15.07.2005 T., 2004/10681 E., 2005/7713 K.

³³³ KARAHAN, s.97, GÜNEŞ, s.178.

³³⁴ Yargıtay 11. HD 26.01.1999 T., 1998/10031 E., 1999/250 K.

niteliğinde bulunduğu ...” nu belirtmiştir. Yargıtay H.G.K. da aynı yönde “davalı, davacının bilimsel eserinden, onun izni olmadan işleme eser meydana getirmiştir. F.S.E.K. 21. maddeye göre bir eserin işleme hakkı münhasıran eser sahibine aittir. Başkaları tarafından bu hakkın kullanılmasının en önemli şartı, davacıya ait işleme hakkının F.S.E.K. 52. madde uyarınca yazılı sözleşme ile davalılara devredilmesidir. Buradaki yazılı olma kuralı geçerlilik şartıdır ...” diyerek karar vermiştir.

F.S.E.K. 52. maddesinde yer alan yazılılık şartı, sıhhat şartı olarak değerlendirildiğinden, itiraz olmasa bile bu konu re’sen değerlendirilerek, yazılı olmayan, koşula uymayan devir ve ruhsat işlemleri geçerli kabul edilmeyecektir. F.S.E.K. 52. maddesindeki kuralın bu biçimde yorumlanmasının, eser sahibinin lehine yorum ilkesinin sonucu olduğu ileri sürülmektedir. Oysa, yasa açıkça böyle bir yorum ilkesi düzenlemiş değildir. Yasanın tüm olasılıkları öngörmesi ve düzenlemesi beklenemeyeceğinden, Medeni Kanun ilk maddelerinde yer alan ilkeler boşlukları doldurmak üzere kullanılacaktır. Burada eser sahibi lehine yorum şeklindeki sübjektif bir yaklaşım yerine, objektif bir yaklaşımla eser sahibinin hukuki güvenliği ve işin doğasının oluşturduğu hakkaniyet olarak esas alınması uygun olacaktır³³⁵. Nitekim Yargıtay³³⁶ bir kararında buna değinmiştir “... F.S.E.K. 16/1 maddesinde eserde eser sahibinin izni olmadan kısaltma ekleme ve değiştirme yapılamaz kuralı ile 52. maddede yer alan yazılı sözleşme ve izin kuralının sıhhat şartı olması karşısında, M.K. 2. maddesinin somut olaya uygulanıp uygulanmayacağı tartışılması gerekmektedir. B.K. 11. maddesinin 2. fıkrasına göre, kanunun öngördüğü şekil bir geçerlilik (sıhhat) şartı olarak düzenlenmiş ise, buna uyulmadan yapılan sözleşmeler ve hukuki işlemler geçersizdir. Bu geçersizliğin hukuki mahiyeti tartışmalı olmakla birlikte, İsviçre Federal Mahkemesi ve Yargıtay burada butlandan söz edilebileceğini, bunun hakim tarafından re’sen göz önünden bulundurulacağını kabul etmektedir. Şekle aykırılık ile hakkın kötüye kullanılması kuralının çatışması halinde hangisine öncelik verileceği uygulamada tartışmalıdır. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulunun 30.9.1988 tarihli, E: 1987/2, K: 1988/2 ve Yargıtay H.G.K. 12.5.1965 tarih, E: 5/D-4, K: 203 sayılı kararlarında da vurgulandığı gibi, M.K. 2. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenen hakkın kötüye kullanılması yasağı kuralının

³³⁵ KARAHAN, s. 97, EREL, s. 271.

³³⁶ Yargıtay 11. H.D. 29.01.1999 T., 1998/1031 E., 1999/250 K.

amacı, hakime özel ve istisnai hallerde (adalete uygun düşecek şekilde) hüküm verme imkanı sağlamaktadır. Hukukun her alanında uygulama niteliğine sahip olan hakkın kötüye kullanılması yasağı, şekle aykırılığı ileri sürme hakkı için de bir sınır teşkil etmekte olup, bu buyurucu kuralın hakim tarafından re'sen gözetilmesi gerektiği ve bu hususun kamu düzenini ilgilendirdiği kabul edilmektedir ...” demiştir. Buradan çıkarılacak sonuca göre, sırf şekle aykırılık olduğu iddiası eğer hakkın kötüye kullanılması maksadıyla yapılırsa dikkate alınmayacaktır.

B. ÖLÜME BAĞLI TASARRUFLAR

Ölüme bağlı tasarruflar, vasiyet ve miras sözleşmesi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Vasiyet tek taraflı hukuki işlem olup, vasiyeti yapan eser sahibinin iradesi yeterli ve karşı tarafın kabul beyanına gerek yoktur. Miras sözleşmesi ise, çok taraflı bir hukuki işlem olduğundan, eser sahibini tek taraflı iradesi yeterli olmayacaktır³³⁷.

1. Eser Sahibinin Yaptığı Ölüme Bağlı Tasarrufların Çeşitleri

Mirasbırakan eser sahibi, tasarruf özgürlüğünün sınırları içinde, malvarlığının tamamında veya bir kısmında vasiyetname ya da miras sözleşmesiyle tasarrufta bulunabilir (M.K. mad. 514). Buna göre, ölüme bağlı tasarruf çeşitleri aşağıdaki gibidir.

a. Koşula ve Yüklemeye Bağlanmış Ölüme Bağlı Tasarruflar

Eser sahibinin eseri üzerindeki mali haklarının tamamı veya bir kısmını ölüme bağlı tasarrufa konu oluşturarak intikalini sağlaması, belirli bir şartın veya yüklemenin (mükellefiyetin) yerine getirilmesine bağlı olabilir (M.K. mad. 515).

Yüklemenin konusu, mirasbırakan eser sahibi için maddi veya manevi belirli bir amacın gerçekleştirilmesine imkan veren, yüklemeden yararlanana bir alacak hakkı kazandırmaksızın bir şey yapma, yapmama borcu yüklemesidir³³⁸. Örneğin, sinema eseri sahiplerinden birinin, diğer eser sahiplerinin meydana getirdikleri sinema eserinin yabancı ülkede tanıtımını istemesi yüklemeye örnek olarak

³³⁷ İMRE-ERMAN, s.160.vd.

³³⁸ İNAN-ERTAŞ-ALBAŞ, s.211.

verilebilir. Koşul ise, ölüme bağlı tasarruftaki şartın yerine getirilmemesi halinde, kazanımın gerçekleşmesini engelleyen olaydır³³⁹. Örneğin, eser sahibinin yayınevine, kitabının tirajının 100.000 barajını aşması şartıyla, basım hakkını vermesi gibi.

Yüklemenin yerine getirilmesini her ilgili, eser sahibinin yasal mirasçıları, atanmış mirasçıları, vasiyeti tenfiz memuru veya yakını maddi-manevi bir çıkarı bulunan kişi talep edebilir. Yüklemenin aynen ifası için icra yoluna da başvurabilirler (İ.İ.K.mad. 24-41). Hukuka veya ahlaka aykırı ve imkansız koşullar ve yüklemeler, ilişkin buldukları tasarrufu geçersiz kılar (M.K. mad. 515/2).

b. Mirasçı Atanması

Eser sahibi mirasbırakan, ölüme bağlı tasarruf ile, mali haklarının tamamı veya bir kısmı üzerinde tasarruf özgürlüğü içerisinde, ölüme bağlı tasarruf şekillerine uyarak ve ancak saklı paylara dokunmamak koşuluyla mirasçı atayabilir (M.K. mad. 516).

c. Belirli Mal Bırakma Vasiyeti

Eser sahibi mirasbırakan, bir kimseye onu mirasçı atamaksızın, mali haklarının tamamını veya bir kısmını bırakma yoluyla kazandırmada bulunabilir. Bu intikal türü M.K. mad. 517’ de “belirli mal bırakma” başlığı ile düzenlenmiştir. Örneğin, eser sahibi mirasbırakanın “eserim üzerindeki temsil hakkımı A’ ya bırakıyorum” beyanı belirli mal bırakma şeklinde ölüme bağlı tasarruftur. Belirli mal bırakma vasiyeti, ölüme bağlı tasarrufların için gereken şekil şartlarına uyularak yapılabilir³⁴⁰. Mali hakkı kendisine verilen vasiyet alacaklısı cüz’i halef olup, eser sahibi mirasbırakanın borçlarından sorumlu değildir.

Belirli mal bırakma vasiyeti alacaklısının, borç muaccel olduktan sonra vasiyetin yerine getirilmesi için genelde yasal, atanmış mirasçılardan talep ve yerine getirilmemesi halinde dava hakkı bulunmaktadır. Ancak, vasiyet alacaklısının dava hakkı, ölüme bağlı kazandırmayı öğrenmesinin veya vasiyet borcu daha sonra

³³⁹ KEMAL, Tahir, “Ölüme Bağlı Tasarruflarda Şart ve Mükellefiyetler” I.Kısım AÜHFĐ, C.X, S.1-4, Ankara 1953, s.472 vd.

³⁴⁰ İNAN-ERTAŞ-ALBAŞ, s.224.

muaccel olacaksa, muaccel olma tarihinin üzerinden on yıl geçmekle zamanaşımına uğrar (M.K. mad. 602).

d. Yedek-Art Mirasçı Atama

Eser sahibi mirasbırakan, atadığı mirasçının kendisinden önce ölmesi (mirasın reddi, mirasçılıktan çıkarma, mirastan mahrumiyet, ölüme bağlı tasarrufun iptali de aynı sonucu doğurmaktadır) halinde, onun yerine geçmek üzere bir veya birden çok kişiyi yedek mirasçı olarak atayabilir (M.K. mad. 520). Ayrıca, iradi veya kanundan doğan art mirasçı atama da yapabilir. İradi art mirasçı, eser sahibinin ölüme bağlı tasarrufu ile ön mirasçı tayin ettiği kişiyi, mirası belirli sebeplerin varlığı ile art mirasçıya devretmekle yükümlü tutmasıdır. Bu sebep, ya ölüme bağlı tasarrufla tayin edilen kişinin ölümü, ya belirli bir sürenin geçmesi, ya da belirli bir şartın gerçekleşmesidir. Örneğin, eser sahibinin çoğaltma hakkına sahip olan çocuğu A' yı, bu hakkı ölümünden sonra B' ye devretmekle yükümlü kılması art mirasçı atama olarak gösterilebilir.

e. Vasiyeti Yerine Getirme Görevlisi Atanması

vasiyeti yerine getirme görevlisi (vasiyeti tenfiz memuru), eser sahibinin terekede yer alan ve ölüme bağlı tasarrufla konu yapabildiği mali haklarının ve diğer hak, alacak ve mallarının eser sahibinin son arzularına uygun olarak (saklı pay hükümlerine zarar vermemek kaydıyla ve vasiyeti tenfiz memurunun fiil ehliyetine sahip olması şartıyla) yerine getirilmesini sağlayacaktır. Vasiyeti tenfiz memuru, yaptığı işten vekil gibi sorumlu olur (M.K. mad. 556).

2. Eser Sahibinin Ölüme Bağlı Tasarruf Serbestisinin Sınırı

Eser sahibi, yukarıda şartları ve türleri verilen ölüme bağlı tasarrufları yaparak, eseri üzerindeki mali haklarını intikalini ettirme özgürlüğüne sahiptir. Ancak bu özgürlük, saklı paylara zarar vermemek koşuluyla yapılmak zorundadır. Saklı pay, kanuni mirasçılardan bazılarında verilen, mirasbırakan tarafından da başkalarına

kazandırılmayan, belirli bir miras payıdır³⁴¹. Bu saklı pay oranları ve sahipleri M.K. mad. 506’ da teker teker sayılmıştır. Buna göre;

- 1- Altsoy için yasal miras payının yarısı,
- 2- Ana ve babadan her biri için yasal miras payının dörtte biri,
- 3- Kardeşlerden her biri için yasal miras payının sekizde biri,
- 4- Sağ kalan eş için, altsoy veya ana ve baba zümresiyle birlikte mirasçı olması halinde yasal miras payının tamamı, diğer hallerde yasal miras payının dörtte üçüdür.

Eser sahibinin yukarıda belirtilen yakınlarının, eserdeki mali hak üzerinde ve dolayısıyla terekede saklı payları bulunmakta, bu oranlar aşılarak terekede eser sahibinin tasarruf yapması hali tenkise konu oluşturmaktadır³⁴².

Eser sahibinin ölüme bağlı veya sağlararası tasarrufları ile saklı payları bulunan mirasçılarının saklı paylarına tecavüz edilmesi sebebiyle, yapılan tasarrufların saklı paylara tecavüzünün engellenmesinin istenmesine “tenkis davası” denmektedir³⁴³. Bu davanın açılabilmesi hak düşümü süresine tabi tutulmuş olup, bu süre, mirasçılarının saklı paylarının zedelendiklerini öğrendikleri tarihten itibaren bir yıl ve her halde vasiyetnamelerin açılma tarihinden veya diğer tasarruflarda mirasın açılma tarihinden itibaren on yıl geçmekle düşer (M.K. mad. 562).

3. Eser Sahibinin Yaptığı Ölüme Bağlı Tasarrufların Şekli

İşlemi yapan eser sahibinin ehliyeti açısından, M.K. mad. 502 vasiyet için aranılan ehliyeti düzenlemiş olup, vasiyet yapabilmek için ayırt etme gücüne sahip olmak ve on beş yaşını doldurmuş olmak gerekir. Eser sahibinin, eserini meydana getirdiği tarihte değil, vasiyeti düzenleyeceği tarihte on beş yaşını doldurmuş olması gerekmektedir. M.K. mad. 503 ise, miras sözleşmesi için aranılan ehliyet şartlarını düzenlemiştir. Buna göre, miras sözleşmesi yapabilmek için ayırt etme gücüne sahip olmak, ergin olmak ve kısıtlı bulunmamak gerekir.

³⁴¹ İNAN-ERTAŞ-ALBAŞ, s.286.

³⁴² İNAN-ERTAŞ-ALBAŞ, s.301.

³⁴³ İNAN-ERTAŞ-ALBAŞ, s.302.

Öte yandan ölüme bağlı tasarruflar olan vasiyetname ve miras sözleşmesi için, kanun şekil şartlarını ayrı düzenlemiştir. M.K. mad. 531-544 maddeleri arasında vasiyetnamenin, 545-549 maddeleri arasında miras sözleşmesinin şekil şartları düzenlenmiştir.

a. Vasiyetname Şekilleri

M.K. mad. 531 v.d. üç vasiyetname şekli düzenlenmiştir. Eser sahibi eseri üzerindeki mali hakları isterse resmi vasiyetname ile, isterse el yazısı vasiyetname ile ve zorunlu hallerin varlığı halinde ise sözlü vasiyetname ile tasarrufa konu yapabilecektir. Eser sahibi, kanunda sayılan bu üç çeşit vasiyetname şekillerinden başka, kendisi vasiyetname düzenleyemez. Sırasıyla kısaca el yazısı ile vasiyetname, resmi vasiyetname ve son olarak sözlü vasiyetnamenin şekil ve geçerlilik şartları incelenecektir.

El yazısı ile vasiyetnamede, öncelikle vasiyetnamenin yapıldığı yıl, ay, gün gösterilmesi yani tarihin açık ve net belirtilmesi gerekmektedir³⁴⁴. El yazısı vasiyetnamenin, mutlaka başından sonuna kadar mirasbırakan eser sahibinin el yazısı ile yazılmış olması gerekmektedir. El yazısı ile vasiyetnamenin her dilde yazılması mümkün olabilmekte ve vasiyetnamenin üzerinde düzenlendiği malzemenin de önemi bulunmamaktadır. Son olarak, M.K. mad. 538 ile eser sahibi vasiyetçinin vasiyetnamede imzasının olması aranmıştır.

Resmi vasiyetname ise, iki tanığın katılımıyla resmi memur tarafından düzenlenen vasiyetnamedir (M.K. mad. 532). Resmi vasiyetname sırasıyla bazı aşamalar gerektirir. İlk olarak, mirasbırakan eser sahibinin resmi memura son arzularını beyan etmesi, memurun bu beyanı tespiti ve vasiyeti düzenlemesi (yazması), daha sonra düzenlenen vasiyetin okunması ve imza edilmesi, sonrasında ise vasiyet yapanın kendisinin okuduğunu veya resmi memurun okuyup kendisinin dinlediğini ve vasiyetnamesinin son arzularına uygun olduğunu iki tanığın önünde beyan etmesi (M.K. mad. 534/1) ve son olarak da tanıkların bu beyanın kendi önlerinde yapıldığını ve mirasbırakanı tasarrufa ehil gördüklerini vasiyetnameye yazarak veya yazdırarak beyan etmeleri (M.K. mad. 534/2) ile tamamlanır.

³⁴⁴ İMRE-ERMAN, s. 163.

Sözlü vasiyetname yapılabilmesi için ise, olağanüstü bir durumun varlığı gerekmektedir. M.K. mad. 538' de belirtildiği gibi yakın ölüm tehlikesi, ulaşımın kesilmesi, hastalık ve savaş gibi olağanüstü durumların varlığı halinde ve diğer çeşit vasiyetnamelere başvurma imkanının bulunmaması halinde sözlü vasiyetname yapılabilecektir. Sözlü vasiyetnamede sırasıyla, vasiyetçinin son arzularını iki tanığa anlatması, tanıkların vasiyetçinin beyan ettiği son arzularını yazmaları ve imza ettirmeleri veya mahkemede bir tutanağa geçirtmeleri, son olarak tanıkların vasiyetçinin son arzularını içeren belgeyi mahkemeye vermeleri ve bu yönde beyanları gerekmektedir (M.K. mad. 539-540). Eser sahibi için sonradan diğer şekillerde vasiyetname yapma olanağı doğarsa, bu tarihin üzerinden bir ay geçince sözlü vasiyetname hükümden düşecektir (M.K. mad. 541).

Tek taraflı kurulan vasiyetnameden, vasiyetçinin arzusu ile her zaman dönülebilir. Bu dönme, yeni bir vasiyetname kurulması ile olabileceği gibi (M.K. mad. 542), meydana getirdiği vasiyetnameyi yok ederek de yapılabilir (M.K. mad.543).

b. Miras Sözleşmesinin Şekli

Miras sözleşmesi vasiyetnameden farklı olarak, tek taraflı hukuki işlem olmayıp, eser sahibi mirasbırakan ile mirasçısı veya üçüncü kişi arasında yapılan çok taraflı hukuki işlemdir. Bu nedenle vasiyetnamede olduğu gibi dilediği zaman eser sahibi mirasbırakanın bu tasarrufundan cayma hakkı yoktur. Bu nedenle, M.K. mad. 545 uyarınca miras sözleşmesinin geçerli olabilmesi için, resmi vasiyetname şeklinde düzenlenmesi gerekmektedir. Bunun yanında eser sahibi mirasbırakana, miras sözleşmesiyle mirasçı olarak atanan veya kendisine belirli mal bırakılan kişinin, sözleşme yapıldıktan sonra eser sahibine karşı mirasçılıktan çıkarma sebebi olan davranışta bulunması halinde, tek taraflı irade beyanı ile miras sözleşmesini feshedebilmesi imkanı getirilmiştir (M.K. mad. 546).

SONUÇ

Fikir ve sanat eserleri ve üzerindeki haklar hukuk düzeni tarafından korunmaktadır. Bir esere hususiyetini veren, bağımsız bir fikri çalışma meydana getiren kişi, eser sahibi olarak kanunda yer almaktadır. Eser üzerindeki haklar, eserin yaratılmasıyla kendiliğinden hiçbir işleme, tescile, izne gerek olmadan doğmaktadır. Eser üzerindeki hak sahipliğini açıklayan birçok teoriler ortaya atılmış, bu teorilerden bazıları mülkiyet hakkı olarak, bazıları da şahsiyet hakkı olarak açıklamaya çalışmış, eser üzerinde ya mali haklara ve değerlere öncelik verilmiş veya manevi değerlere öncelik verilmiştir. Oysa, eser mali ve manevi olarak bir bütündür. Yürürlükteki F.S.E.K. eser sahipliği teorisini kabul etmiş, ancak gelişen fikri hukukla birlikte çift yönlü karma nitelikli hak teorisi de ortaya atılmıştır.

Eser sahibinin esere hususiyetini vermesiyle meydana getirdiği eser üzerindeki haklar aslında bir bütün olup, kanun mali ve manevi haklar diye ayırma yoluna gitmiştir. Mali haklar, manevi haklardan farklı olarak devrin, lisansın, haczin, rehinin konusu olabilmekte, iflas masasına girebilmektedir. F.S.E.K. mad. 48 açıkça, eser sahibi veya mirasçılarının kendilerine tanınan mali hakları süre, yer veya muhteva itibariyle, karşılıklı veya karşılıksız olarak başkasına devredebileceğini düzenlemiştir. Oysa, manevi hakların mali niteliklerinin bulunmaması, kişiye sıkı suretle bağlı olması nedeniyle devrin, haczin, rehinin konusu yapılmaları, iflas masasına dahil olmaları, üzerinde hapis hakkı kurulmaları mümkün olmamaktadır. Bu nedenle, eser sahipliği statüsünün devri mümkün değildir. Eserin mali ve manevi haklarının birlikte devri mümkün değildir. Mali haklar mirasın konusunu oluşturmalarına rağmen (F.S.E.K. mad. 63), manevi hakların mirasla intikali de mümkün değildir.

Manevi hakların ancak kullanma yetkilerinin devri mümkündür. F.S.E.K. mad. 19' da görüldüğü gibi, eser üzerindeki manevi hakları eser sahibi öldükten sonra belli şartlarla kullanabilme, yapılan tecavüzlere karşı zararın tazminini isteme hakkına sahip olunabilmektedir.

Eser sahibinin eseri üzerindeki haklarının devir türleri ise yine F.S.E.K. kapsamında açıkça gösterilmiştir. Bunlar, devir, lisans ve miras yoluyla intikaldir. Bu

şekiller ile devir sağlandıktan sonra dahi, eser sahibinin manevi hakları koruma altında olacak ve bu yetkiyi kullanabilmesi mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

- ARSLANLI, Halil, **Fikri Hukuk Dersleri II Fikir ve Sanat Eserleri**, İstanbul 1954.
- AKİPEK, Şebnem-DARDAĞAN, Esra, “Sanal Ortamda Telif Hakları”, **BATIDER**, C.XXI, S.1, Haziran 2001.
- ATAAY, Aytekin, **Medeni Hukukun Genel Teorisi**, Der Yayınları, 3.bası, İstanbul 1980.
- ATEŞ, Mustafa, **Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Hakların Kapsamı ve Sınırlandırılması**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2003.
- AYBAY, Aydın, **Miras Hukuku Dersleri**, Yeni Medeni Kanuna Göre Gözden Geçirilmiş 3.baskı, İstanbul 2002.
- AYİTER, Nuşin, **Fikir ve Sanat Ürünleri**, S Yayınları, Ankara 1981.
- BELEN, Herdem, **Fikri Hukukta Manevi Haklar ve Manevi Tazminat Talebi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996.
- BEŞİROĞLU, Akın, **Düşünce Ürünleri Üzerinde Haklar, Fikir Hukuku**, 3.bası, İstanbul 2004.
- CAN, Mustafa Erdem, “Radyo ve Televizyon Yayınları Üzerindeki Fikri Haklar”, **AÜHFD**, C.48,1999.
- ÇINAR, Ömer, **Fikri Hukuk Açısından Eser Sahibinin Hakları ve Korunması**, Yüksek Lisans Tezi, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002.
- ÇİFTÇİ, Ahmet, ‘Uluslararası Hukuk ve Türk Hukukunda Fikri Hakların Gelişimi ve Yeni Boyutları’, **Türk Hukuk Dünyası Dergisi**, Ekim 2000.
- DOĞANAY, İsmail, “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Hükümleri Bakımından, Eser Sahibinin Ölümünden Sonra Kimler (Manevi Hakları) Kullanabilirler?” **BATIDER**, C.XXI.
- ERDEM, Bahadır, **Fikri Haklarda Ülkesellik Prensibi Nihal ULUOCAK’ a Armağan**, İstanbul 1999.
- ERDİL, Engin, **Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İşlenme Eserler**, Beta Basım-Yayım, 1.Bası, İstanbul 2003.

EREL, Şafak, **Eşyaya Bağlı Borç**, Yaklaşım Yayınları, Ankara 1987.

EREL, Şafak N., **Türk Fikir ve Sanat Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Yenilenmiş 2. Bası, Ankara 1998.

ERTAŞ, Şeref-GÖKYAYLA, K.Emre, “Mimari Projeler Üzerindeki Telif Hakkı”, **Seyfullah Ediz’e Armağan**, DEÜ Yayınları, İzmir 2000.

GÖKYAYLA, Emre, **Telif hakkı ve Telif Hakkının Devri Sözleşmesi**, Yetkin Yayınevi, Ankara 2000.

GÜMÜŞ Mustafa Alper, “Kişinin Resmi (Görünümü) Üzerindeki Hakkı”, **Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Y.1, S.1, Kocaeli Kasım 1997.

GÜNEŞ, İlhami, **Uygulamada Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008.

HIRSCH, Ernest, **Fikri ve Sınai Haklar**, Ankara 1948.

İMRE, Zahit - ERMAN, Hasan, **Miras Hukuku**, Der Yayınları, Gözden Geçirilmiş 4.Basım, İstanbul 2003.

İNAN, Ali Naim - ERTAŞ, Şeref - ALBAŞ, Hakan, **Miras Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, 5. Bası, Ankara 2004.

KABACALI, Alpay, “Türkiye’de Yazarın Telif Hakkı ve Kazancı”, **İBD**, C:73
KARAHAN, Sami, **Fikri Mülkiyet Hukukunun Esasları**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2007.

KEMAL, Tahir, “Ölüme Bağlı Tasarruflarda Şart ve Mükellefiyetler” I.Kısım, **AÜHFD**, C.X, S.1-4, Ankara 1953.

KILIÇOĞLU, Ahmet, **Şeref ve Haysiyet ve Özel Yaşama Basın Yoluyla Saldırılarda Hukuksak Sorumluluk**, 2. bası, Ankara 1993.

MEMİŞ, Tekin, “Ses ve Görüntü Taşıyıcılar ile Çoğaltmada Kullanılan Teknik Cihazlardan Alınacak Kesintiler”, **FMR**, Y.3, C:3, S:3.

MERAN, Necati, **Marka Hakları ve Korunması**, Ankara 2004.

OĞUZMAN, Kemal - BARLAS, Nami, **Medeni Hukuk**, Seçkin Yayıncılık, 12. Bası, İstanbul 2005.

OĞUZMAN, Kemal - SELİÇİ, Özel, **Eşya Hukuku**, Filiz Yayınevi, İstanbul 1997.

ÖZEL, Çağlar, **Marka Lisans Sözleşmesi**, Ankara 2002.

ÖZEL, Hilal, “ **Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Hakların Miras Yoluyla İntikali**”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.

ÖZSUNAY, Ergun, **Medeni Hukuka Giriş**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 5. bası, İstanbul 1986.

ÖZTAN, Fırat, ‘**Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İşlenme Eserler**’ Ali **BOZER**’ e Armağan, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2004.

ÖZTRAK, İlhan, **Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Haklar**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 2.Baskı, Ankara 1977.

PEKDİNÇER, Tamer, **Fikri Sınai Mülkiyet Hukuku Mevzuatı**, İstanbul, 2003.

PIROĞLU, Ünsal, **İletişim Çağında Sanatın ve Telif Haklarının Yeni Konumu**, Ankara Barosu Yayınları, Ankara 2001.

PIROĞLU, Ünsal, **Eserden Doğan Manevi Haklar Turgut KALPSÜZ’ e Armağan**, Ankara 2003.

SERDAR, İknur, **Radyo ve Televizyon Yoluyla Kişilik Hakkının İhlali ve Kişiliğin Korunması**, Ankara 1999.

SULUK, Cahit, **Uygulamalı Fikri Mülkiyet Hukuku**, Arıkan Yayınevi, C.II, Genel Esaslar Fikir ve Sanat Eserleri, İstanbul 2005.

ŞAKİR, Berki, “Türk Hukukunda Evlat Edinme ve Evlatlığın Mirası”, **AÜHF**,1952, C.IX.

ŞENER, Esat, **Hukuk Sözlüğü**, Seçkin Yayıncılık, 2001.

TEKİNALP, Ünal, **Fikri Mülkiyet Hukuku**, Arıkan Yayıncılık, 3. Bası, İstanbul 2004.

TOPALOĞLU, Mustafa, **Bilgisayar Programları Üzerindeki Haklar ve Bu Hakların Korunması**, TBV Yayınları, İstanbul 1997.

ÜSTÜN, Gürsel, **Fikri Hukukta İşlenme Eserler**, Besam, İstanbul, 2001.

YARSUVAT, Duygun, **Türk Hukukunda Eser Sahibi ve Hakları**, Sulhi GARAN Matbaası, İstanbul 1977.

YILDIRIM, Nevhis D., **Haksız Rekabet Hukuku ile Fikri ve Sınai Mülkiyet Hukukunda İhtiyati Tedbirler**, 2.baskı, İstanbul, 2002.

ZEVKLİLER, Aydın – HAVUTÇU, Ayşe, **Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri**, Seçkin Yayıncılık, Yenilenmiş 8.bası, Ankara 2007.

ZEVKLİLER, Aydın – HAVUTÇU, Ayşe, **Medeni Hukuk Temel Bilgiler**, Seçkin Yayıncılık, 6.bası, Ankara 2005.